

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN AKTÜERYAL
DENGE ANALİZİ**

Lale Kübra ULUÇAY

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Ahmet AKSOY**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
FİNANSMAN BİLİM DALI**

ŞUBAT - 2020

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN AKTÜERYAL DENGE ANALİZİ

Lale Kübra ULUÇAY

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İŞLETME ANABİLİM DALI
FİNANSMAN BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ŞUBAT 2020

Lale Kübra ULUÇAY tarafından hazırlanan” Sosyal Güvenlik Sisteminin Aktüeryal Denge Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İşletme Anabilim Dalında Finansman Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof.Dr.Ahmet AKSOY

İşletme, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof.Dr.Güven SAYILGAN

İşletme, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Prof.Dr.Cihan TANRIÖVEN

İşletme, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

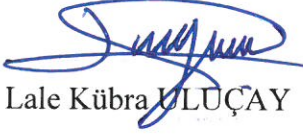
Tez Savunma Tarihi: 19/02/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAİF
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Lale Kübra ULUÇAY

19/02/2020

SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN AKTÜERYAL DENGE ANALİZİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Lale Kübra ULUÇAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Çeşitli risklerden dolayı bireyin gelirinde geçici veya sürekli kesilme meydana geldiğinde bu açığı karşılayan sisteme sosyal güvenlik sistemi denilmektedir. Bu sistemin temel amacı ise, bireyi hastalık, iş kazası sonucu malul olma, yaşlılık gibi durumlara karşı korumaktır. Sosyal güvenlik, bireylerin geleceğini güvence altına almak ve yaşam standartlarını arttırmada önemli bir role sahipken aynı zamanda istihdamın artırılmasında da önemli bir etkidir. Gelişmeyi hedefleyen her ülke, sosyal güvenlik sistemine kayıtlı aktif olarak çalışan sigortalı sayısını arttırmayı amaçlamaktadır. Bunun sonucunda ise sosyal güvenlik sisteminin en önemli gelir kaynağı olan prim gelirlerinin artırılması sağlanacaktır. Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından aktif – pasif dengesi sistemin karşılaştığı ve karşılaşacağı en büyük problemlerden biri olmaktadır. Bu çalışmada sosyal güvenlik sistemine kayıtlı aktif sigortalı, pasif sigortalı ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişiler dahil olmak üzere 1972-2018 yılları arasındaki verileri analiz edilmiştir. Bu verilere dayanarak istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan zaman serileri analizi yöntemi Eviews programı aracılığıyla gelecek on beş yıl için tahminler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, gelecek on beş yılın sosyal güvenlik aktif pasif oranı değerlendirilmiştir. Ayrıca istihdam, prim tahsilat oranı, kayıt dışı istihdam gibi etkenlerin aktif – pasif oranına olan etkileri incelenerek aktüeryal denge analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesindeki problemler irdelenip, asıl meselelerin çözümü göz önünde bulundurulmaya çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 113511
Anahtar Kelimeler : Sosyal Güvenlik, Aktüeryal Denge, Aktif-Pasif Oranı, Finans, İstatistik
Sayfa Adedi : 101
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet AKSOY

ACTUARIAL BALANCE ANALYSIS OF SOCIAL SECURITY SYSTEM

(M. Sc. Thesis)

Lale Kübra ULUÇAY

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

February 2020

ABSTRACT

When a temporary or permanent cut in the income of an individual occurs due to various risks, the system that compensates this deficit is called the social security system. The main purpose of this system is to protect the individual against the situations such as illnesses, work disability and old age. While social security plays an important role in securing the future of individuals and increasing living standards, it is also an important factor in increasing employment. Each country aiming to improve targets to increase the number of active insured persons registered in the social security system. As a result, the premium income, which is the most important source of income of the social security system, will be increased. In terms of sustainability of the social security system, the asset - liability balance is one of the biggest problems faced and will be faced by the system. In this study, data between 1972-2018 including active insured, passive insured and their dependents registered in social security system were analyzed. Based on these data, time series analysis method, which is one of the statistical analysis methods, is estimated through the Eviews program for the next fifteen years. According to the results, the ratio of social security assets and liabilities for the next fifteen years was evaluated. In addition, actuarial balance was analyzed by examining the effects of factors such as employment, premium collection rate and informal employment on asset - liability ratio. According to the results, the problems in the actuarial balance of the social security system were examined and the solution of the real issues was tried to be considered.

Science Code : 113511
Key Words : Social Security, Actuarial Balance, Asset-Liability Ratio, Finance, Statistics
Page Number : 101
Supervisor : Prof. Dr. Ahmet AKSOY

TEŞEKKÜR

Bu tezin başlangıcından sonuna kadar yakın ilgi ve önerileri ile beni yönlendiren, bilgilendiren danışmanım Prof. Dr. Ahmet AKSOY' a, kıymetli hocam Doç. Dr. Emine Ebru AKSOY' a ve analiz için yardımcı olan değerli hocam Arş. Gör. Savaş GAYAKER' e, aynı zamanda lisans eğitimimde büyük katkıları olan değerli hocalarımdan Arş. Gör. Hasan Hüseyin GÜL'e ve Arş. Gör. Ahmet KOCATÜRK'e, görüş ve önerileriyle sosyal güvenlik alanındaki bilgilerimin gelişmesine vesile olan Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'nda sosyal güvenlik uzmanı değerli Yasemin Göknur ÜNDEMİR'e, her zaman destek ve önerileriyle yanımda olup Antalya Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğünde görev yapmakta olan sosyal güvenlik denetmeni değerli Semih ADANAŐ' a katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmayı yaparken yardımlarını esirgemeyen ve her zaman yanımda olan kıymetli aileme teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
2. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FİNANSMANI.....	3
2.1. Sosyal Güvenlik.....	3
2.1.1. Dar Anlamda Sosyal Güvenlik.....	4
2.1.2. Geniş Anlamda Sosyal Güvenlik.....	4
2.1.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Batı Ülkelerindeki Tarihsel Gelişimi	6
2.1.4. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi.....	7
2.1.5. Modern Sosyal Güvenlik Sistemine Öncülük Eden Sistemler	10
2.2. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Risk.....	11
2.2.1. Sosyal Güvenlik Sistemine Konu Olan Riskler.....	11
2.3. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta.....	12
2.3.1. Sigortalı Kavramı	13
2.3.2. Sosyal Sigorta Sistemleri.....	13
2.3.2.1. Bismarck sistemi	14
2.3.2.2. Beveridge sistemi	14
2.3.2.3. Karma sistem	15
2.4. Sosyal Sigorta Sistemlerinin Finansmanı	15

	Sayfa
2.4.1. Finansman Kaynakları.....	16
2.4.2. Finansman Yöntemleri	18
2.4.2.1. Kapitalizasyon yöntemi	18
2.4.2.2. Dağıtım yöntemi.....	19
2.4.2.3. Uygulamada sosyal sigorta finansman yöntemi	20
2.4.2.4. Ülkedeki gelir dağılımının durumunun sosyal güvenliğin finansmanı ile ilişkisi.....	21
2.4.2.5. Sosyal güvenlik açıkları	22
2.4.2.6. Sosyal güvenlik açıklarının ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi .	23
2.4.2.7. Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini inceleyen ampirik çalışmalar	24
2.5. Sosyal Sigorta Sisteminde Finansman Krizine Yol Açan Faktörler	26
2.5.1. Demografik Faktörler	26
2.5.2. Politika Faktörü	26
2.5.3. Emeklilik Sistemleri	27
2.5.3.1. Erken emeklilik uygulamaları	28
2.5.4. Yüksek İşsizlik ve Kayıt Dışı İstihdam	30
2.6. Sosyal Güvenlik Reformu	37
2.6.1. Sosyal Güvenlik Reformunun Amacı.....	38
2.6.2. Sosyal Güvenlik Reformunda Kapsamın Önemi	38
2.6.3. Sosyal Güvenlik Reformunda Finansmanın Önemi	39
3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN AKTÜERYAL DENGESİ ANALİZİ.....	43
3.1. Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktüeryal Denge	43
3.2. Eski Sistem Primlerine İlişkin Aktüeryal Denge.....	44
3.3. Yeni Sistem Primlerine İlişkin Aktüeryal Denge.....	51
3.4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Aktif – Pasif Oranı.....	55
3.5. Aktüeryal Dengeye Etki Eden Faktörler	59

	Sayfa
3.5.1. Aktüeryal Dengenin Dengede Kalması İçin Yapılan Çalışmalar.....	60
3.5.1.1. İşsizlik sorunun çözümü ile ilgili yapılan çalışmalar	60
3.5.1.2. Kayıt dışı mücadele ile ilgili yapılan çalışmalar	60
3.5.1.3. İstihdam teşvikleri ile ilgili yapılan çalışmalar	61
3.5.1.4. Diğer çalışmalar	62
4. ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ KAVRAMI VE SOSYAL GÜVENLİĞİN AKTÜERYAL DENGESİNİN ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ İLE ÖNGÖRÜSÜ	65
4.1. Zaman Serileri Analizi	65
4.1.1. Zaman Serisi Amaçları	65
4.1.2. Otokorelasyon Fonksiyonu.....	66
4.1.3. Kısmi Otokorelasyon Fonksiyonu.....	66
4.1.4. Üstel Düzgünleştirme Yöntemi	66
4.1.4.1. Basit üstel düzleştirme yöntemi	67
4.1.4.2. Holt üstel düzleştirme yöntemi.....	68
4.1.5. Doğrusal Trend Modeli	69
4.2. Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktüeryal Denge Öngörüsüne Yönelik Uygulama	69
4.2.1. Üstel Düzgünleştirme Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Öngörüsü	80
4.2.2. Doğrusal Trend Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Öngörüsü	82
4.2.3. Üstel Trend Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Sayısını Öngörme	83
4.2.4. Üstel Düzgünleştirme Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü.....	85
4.2.5. Doğrusal Trend Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörü	86
4.2.6. Üstel Trend Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü.....	88
4.2.7. ARIMA Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü	89
4.2.8. Yöntemlerin Karşılaştırılması ile En İyi Öngörünün Bulunması	90
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	95

	Sayfa
KAYNAKLAR	97
ÖZGEÇMİŞ	101

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. OECD ülkelerinde sosyal sigortaya giriş.....	6
Çizelge 2.2. Sosyal güvenlik kurumunun konsolide nakit akim tablosu	17
Çizelge 2.3. Sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferleri (2008-2019).....	17
Çizelge 2.4. Emeklilik sisteminin ayakları ve işlevi.....	28
Çizelge 2.5. Yıllara ve sektörlere göre kayıt dışı istihdam oranları (%).....	35
Çizelge 3.1. SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur' un prim oranları.....	44
Çizelge 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun (SSK) aktif / pasif oranı.....	45
Çizelge 3.3. Emekli Sandığı'nda aktif / pasif oranı	46
Çizelge 3.4. Bağ-Kur'da aktüeryal denge (aktif / pasif oranı).....	47
Çizelge 3.5. 1479 sayılı kanuna tabi yıllar itibariyle aktif sigortalı durumu	48
Çizelge 3.6. 1479 sayılı kanuna göre aylık alanların yıllara dağılımı	48
Çizelge 3.7. Yıllara göre toplam gelir ve gider.....	50
Çizelge 3.8. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları	51
Çizelge 3.9. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları	52
Çizelge 3.10. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları.....	52
Çizelge 3.11. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları.....	53
Çizelge 3.12. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları.....	53
Çizelge 3.13. 2008-2018 yılları arası sosyal güvenlik kapsamı.....	55
Çizelge 3.14. Sosyal güvenlik sisteminde illere göre aktif çalışanların oranı	58
Çizelge 4.1. 1972-2018 yılları arası aktif-pasif sigortalı değerleri	71
Çizelge 4.2. Aktif sigortalı birim kök testi	77
Çizelge 4.3. Aktif sigortalı birinci fark birim kök testi.....	77

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.4. Pasif sigortalı birim kök testi	77
Çizelge 4.5. Pasif sigortalı birinci fark birim kök testi	78
Çizelge 4.6. Üstel düzgünleştirme yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri	82
Çizelge 4.7. Doğrusal trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri	83
Çizelge 4.8. Üstel trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri.....	84
Çizelge 4.9. Modellerin ortalama hata kareleri karekökü değerleri.....	84
Çizelge 4.10. Pasif sigortalı test sonucu	86
Çizelge 4.11. Üstel düzgünleştirme yönteminde pasif sigortalı öngörü değerleri.....	86
Çizelge 4.12. Doğrusal trend yöntemine göre pasif sigortalı öngörü değerleri.....	87
Çizelge 4.13. Üstel trend yöntemine göre pasif sigortalı öngörü değerleri	88
Çizelge 4.14. ARIMA Modeline göre pasif sigortalı öngörü değerleri	90
Çizelge 4.15. Modellerin ortalama hata kareleri karekökü değerleri.....	90
Çizelge 4.16. Toplam aktif sigortalı ve pasif sigortalı öngörü değerleri	91
Çizelge 4.17. 2019-2033 yılları arası aktif/pasif oranı öngörü değerleri.....	92
Çizelge 4.18. 2019-2033 yılları arası aktif/pasif dengesi öngörü değerleri.....	92

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Sosyal güvenlik kurumunun toplam gelir ve giderleri	21
Şekil 2.2. Prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve giderlerini karşılama oranı	22
Şekil 2.3. Kayıt dışı istihdamın nedenleri	33
Şekil 3.1. 1997-2006 yılları arasında sağlık sigortası gelir-gider durumu.....	49
Şekil 3.2. Sosyal güvenlik sistemined prim oranları.....	54
Şekil 3.3. 2008 – 2018 yıllar arası SGK aktif pasif dengesi	56
Şekil 3.4. Sosyal güvenlik reformu sonrası aktif-pasif sigortalı değişimi	57
Şekil 4.1. 1972-2018 yılları arası aktif sigortalı değerleri	73
Şekil 4.2. 1972-2018 yılları arası pasif sigortalı değerleri.....	74
Şekil 4.3. 1972-2018 yılları arası aktif-pasif sigortalı sayısının dağılımı.....	75
Şekil 4.4. 1972-2018 yılları arası SGK ile Türkiye nüfusu tahmini değerleri.....	75
Şekil 4.5. 1972-2018 yılları arası SGK kapsamının Türkiye nüfusundaki yeri.....	76
Şekil 4.6. Aktif sigortalı serisi ACF ve PACF grafikleri.....	78
Şekil 4.7. Aktif sigortalı birinci farklar ACF ve PACF grafikleri	79
Şekil 4.8. Pasif sigortalı serisi ACF ve PACF grafikleri	79
Şekil 4.9. Pasif sigortalı birinci farklar ACF ve PACF grafikleri.....	80
Şekil 4.10. Üstel düzgünleştirme yönteminde aktif sigortalı tahmin serisi grafiği.....	81
Şekil 4.11. Üstel düzgünleştirme yönteminde AS ile toplam AS serisi grafiği.....	81
Şekil 4.12. Doğrusal trend yöntemine göre aktif sigortalı tahmin serisi grafiği.....	82
Şekil 4.13. Üstel trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörüsü	83
Şekil 4.14. Üstel düzgünleştirme yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği ..	85
Şekil 4.15. Üstel düzgünleştirme yönteminde PS ile toplam PS serisi grafiği	85
Şekil 4.16. Doğrusal trend yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği	87
Şekil 4.17. Üstel trend yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği.....	88
Şekil 4.18. Arıma yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği	89

Şekil	Sayfa
Şekil 4.19. Arıma yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi ile toplam pasif sigortalı serisi grafiği	89
Şekil 4.20. SGK sistemi 2019-2033 yılları arası aktif pasif oranı öngörü grafiği	93

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
BAĞ-KUR	Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
KADİM	Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi
SGK	T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı
SSK	Sosyal Sigorta Kurumu
TUSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu Başkanlığı

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi ile özdeş bir biçimde eski olan sosyal güvenlik, bireyin önüne çıkardığı tehlikelerin acımasız sonuçlarına karşı korunma ve güvenlik duygusunu oluşturmaktadır. Sosyal güvenlik, gerek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde gerekse Anayasamızın 60. maddesinde temel insan hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Böylesine hem uluslararası hem de ulusal düzeyde güvence altına alınan sosyal güvenlik bireyin hayatında çok önemli bir yer kapsamaktadır.

Günümüzde dünyanın birçok ülkesinde sosyal güvenlik sistemleri finansal zorluklar yaşamaktadır. Sosyal güvenlik açıklarının getirdiği bu mali yükler ise önemli bir sorun haline gelmiştir. Bireyi yaşamı boyunca ilgilendiren sosyal güvenlik toplumların vazgeçemeyeceği bir hizmet olması sebebiyle bu mali yüklerin sonucunda önemli tartışmalar söz konusu olmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde, demografik faktörler, erkenden yaşlılık aylığı almaya yol açan uygulamalar, istihdam, prim tahsilatı, kayıt dışı istihdam sorununun istenilen seviyede çözülememesine yönelik sıkıntılar aktüeryal dengeyi giderek bozmuştur.

Sosyal güvenlik reformu ile sosyal güvenlik sistemi tek çatı altında toplanmış, erken emeklilik sistemine değişiklik getirilmiş, kayıt dışı istihdamın önlenmesi amacıyla Sosyal Güvenlik Kurumunun denetmen kadrosundaki istihdamı artırılarak denetimler sıklaştırılmış, işverenlere teşvik uygulamaları fırsatı tanınarak aktif çalışan sigortalı sayısında artış hedeflenmiştir. Bu tarz yaptırımlar aktüeryal dengeyi arttırdığı kadar, Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan yaşlılık aylığı almakta olan emekliler ile yaşlılık aylığı almakta olan emeklilerin bakmakla yükümlü oldukları kişilerden örneğin, kurumdan kendi adına gelir ve aylık almayan eşi, evli olmayan ve yaşına bakılmaksızın malul çocuğu, ülkemize dışarıdan gelen göçler sonucunda kaçak çalışan işçiler, işverenlerin ve sigortalıların primlerini prim oranlarının yüksekliği sonucu SGK'ya tahsil etmemesi üzerine prim tahsilatında yaşanan sıkıntılar pasif sigortalı olarak adlandırdığımız oranı arttırmakta olup, aktif/pasif oranı düşmekte ve dolayısıyla aktüeryal dengenin dengesizliği söz konusu olmaktadır.

Sosyal güvenlik sistemindeki aktif/pasif sigortalı oranındaki değişimlerle birlikte sistemde sağlık yönünden de yapılan değişimlerle prim tahsilatları yönünden yapılan değişimler de sistemin aktüeryal dengesine büyük oranda etki etmektedir.

“Sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal denge analizi” adlı bu tez çalışmasının amacı olarak sosyal güvenlik kavramının önemi ve sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısı incelenmiştir. Türkiye’ de aktüeryal dengenin sürdürülebilirliğine yönelik artan bir ilgi söz konusudur. Bu bağlamda tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; “sosyal güvenlik kavramı ve sosyal güvenlik sisteminin finansmanı” yer almaktadır. Bu bölümde; insanlık tarihi için büyük bir öneme sahip sosyal güvenlik kavramı ve bu kavramın tarihsel süreci, sosyal güvenlik sisteminin yapısı ve finansman yöntemleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; “aktüeryal denge kavramı ve sosyal güvenlik sistemindeki aktüeryal denge” yer almaktadır. Bu bölümde; aktüeryal dengenin ne olduğu ve sistemin aktüeryal dengesi ele alınmıştır. Aktüeryal dengeye etki eden faktörler de ayrı ayrı incelenmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise;” zaman serileri analizi kavramı ve sosyal güvenliğin aktüeryal dengesinin zaman serileri analizi ile öngörüsü” yer almaktadır. Bu bölümde; sosyal güvenlik sistemine kayıtlı aktif sigortalı, pasif sigortalı ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişiler dahil olmak üzere 1972-2018 yılları arasındaki veriler analiz edilmiştir. Bu verilere dayanarak istatistiksel analiz yöntemlerinden biri olan zaman serileri analizi yöntemi Eviews programı aracılığıyla gelecek on beş yıl için tahminler yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, gelecek on beş yılın sosyal güvenlik aktif pasif oranı değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda incelenen sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesine yönelik geleceğe dair çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

2. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI VE SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN FİNANSMANI

2.1. Sosyal Güvenlik

Bireylerin ileride karşılaşmaları olası tehlikeler karşısında korunması ve olabilecek risklere karşı tedbirlerin alınması sosyal güvenliğin konusunu oluşturur. ¹ Birey daha anne karnında iken sosyal güvenliğe dair haklara sahip olup gençliğinden yaşlılığına kadar da bu hakları sürmektedir. Dolayısıyla sosyal güvenlik, insanların dünü, bugünü ve yarını şeklinde bir sosyal koruma statüsünde yer almaktadır. Başka bir deyişle, sosyal güvenlik insanları çeşitli risklerden koruyarak yaşamış olduğu riskler sonucunda oluşan kazalara istinaden gelirinde eksilme veya kesilme yaşayanların ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlülük altına giren sistem diyebiliriz. ²

Ekonomik ve teknolojik alandaki gelişmelerle sosyal alandaki gelişmelerin uyumu sağlanmalıdır. Bu uyum sağlanmadığı takdirde sosyal tehlikeler ve bunların doğurduğu yoksulluk sorunu varlığını koruyacaktır. Buradan varılacak sonuç ise, sosyal devlet kavramının işlevini tamamlayıp tamamlamadığı tartışma konusu olup toplumlara damgasını vurmaya devam edecektir. Sosyal devletin gerçekleştirme aracı olan sosyal güvenlik kavramı da tüm boyutlarıyla değerlendirildiğinde, “ insanlığın eski ve derin bir gereksinmesinin somut bir belirtisidir. Bu gereksinme geleceğe dair güven duyma isteğidir.”³

Sosyal güvenlik olgusu pek çok ülkede olduğu gibi günümüzde ülkemizde de büyük bir önem taşımaktadır. Sosyal devlet olmanın anlayışı ile sosyal güvenlik alanında sosyal güvenlik hizmetleri yer almıştır.⁴

Sosyal refah devletinin bir türevi olan sosyal güvenlik kavramı kompleks, aktüel, dinamik bir yapıdadır. Nitekim, sosyal refah devleti de müdahaleci, düzenleyici, dinamiktir. Sosyal refah devleti düşüncesiyle tüm bireylere iyi bir hayat standartları sunulması amaçlanmaktadır.⁵

¹Tatar, G.(2017), “Sosyal Güvenlik Hukukunda Müteselsil Sorumluluk”, Çalışma ve Toplum Dergisi.

²Atanır, H. (2011), “Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar”, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

³Güzel, A.- Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N.(2012),”Sosyal Güvenlik Hukuku”, Seçkin Yayınevi, s.32-45.

⁴Egeli, h.(2009).” Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler (Sosyal Güvenlik Reformu Kapsamında) “İzmir, Altın Nokta Basın Yayın Dağıtım.

⁵Erdem, K.B. (2010). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”,Doktora Tezi, İstanbul.

2.1.1. Dar Anlamda Sosyal Güvenlik

Bireylerin karşılaştığı sosyal riske karşı ve bireyin bakmakla yükümlü olduğu ailesine sosyal koruma sağlamak, sosyal güvenliğin temel amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal güvenlik politikaları ile sosyal güvenlik sistemlerinin amaçları arasında bir kesişme söz konusudur.

Sosyal güvenlik hakkının, 1982 Anayasamızın 60. Maddesinde “*Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir*” şeklindeki ifadesinden sonra “*bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurma görevi*” devlete verilmiş, 65.maddeyle de devletin sosyal görevlerini “*mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde*” yerine getireceği ifade edilmiştir.⁶

Bireyin yaşamını olumsuz yönde etkileyen tüm risklerden ziyade, bireyi ekonomik anlamda en çok etkileyebilecek sosyal riskler çağdaş sosyal güvenlik sistemlerinin kapsamına alınmıştır. Hastalık, sakatlık, yaşlılık, işsizlik, iş kazaları ve meslek hastalıkları adı altında sosyal risklere karşı bir güvence sağlanmıştır. Sosyal güvenliğin kapsamında böylece daralma olmaktadır.⁷

2.1.2. Geniş Anlamda Sosyal Güvenlik

Dinamik bir niteliğe sahip olan sosyal güvenlik kavramı, sosyal güvencenin amaç ve kapsamında bir genişlemeye sebep olmakta, sosyal politika ile sosyal güvenlik arasında bir etkileşimli birleşmeye yol açmaktadır.

Sosyal güvenlik ve bireysel ekonomik güvence kapsamında değerlendirildiğinde; modern sosyal güvenlik sistemleri, sosyal risklerin bireyler üzerindeki etkisini ortadan kaldırmaya çaba gösterirken, sosyal riskle karşılaşan toplumun her bireyine ekonomik bir güvence sağlama amacı gütmektedir. Sosyal güvenliğin bireysel ekonomik güvence sağlama boyutu ön plana çıkarıldığında, yeni bir kapsam genişlemesine tanık olunacaktır. Bireyler, genellikle mesleki faaliyetlerinden yaşamlarını sürdürmek için gereksinim duydukları maddi olanakları elde ederler. Bireylerin çalıştığı işlerde çeşitli nedenlerden dolayı kesintiye uğraması kaçınılmazdır. Bu kaçınılmaz durumda, mesleki kazanç yerine geçecek bir gelirin

⁶Cural, M. (2016).“Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısı Ve Sistem Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y., C.21, S.2, s.693-706.

⁷Güzel, A. - Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N. (2012).”Sosyal Güvenlik Hukuku”, Seçkin Yayınevi, s.32-45.

bireye sağlanması zorunludur. Bu anlamda bireyin tüm yaşamı ve buna bağlı sıkıntılar, sosyal güvenliğin ve geniş anlamıyla sosyal korumanın kapsamı içinde yer alacaktır.⁸

Sosyal güvenliğin önleyici rolü üzerine değerlendirme yapıldığında; sosyal güvenlik başlangıçta, daha çok sosyal risklerin birey üzerindeki olumsuz etkilerini ortadan kaldırma yönünde yoğunlaşmıştır. Ancak herkes tarafından da bilindiği üzere, sorunların sonuçlarını onarmak yerine öncelikle sorunu ortadan kaldırmaya çalışmak çok daha yerinde olacaktır. Onarıcı teknikleri, önleyici tekniklerle tamamlamak en doğru ve faydalı bir yöntemdir.

Sosyal güvenlik ve kişiliğin geliştirilmesi açısından değerlendirdiğimizde; sosyal güvenlik politikaları, bireylerin karşılaşacağı sosyal risklere karşı sosyal koruma amacı etrafında çaba sarf edilirken görünürdeki amaç, bireye ekonomik bir güvence sağlamaktır, fakat bu güvence bireye ekonomik güvence sağladığı kadar ekonomik güvence ile bireyin kişiliğinin geliştirilmesine de imkân vermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere, sosyal güvenlik politikalarının temelinde, kişiliğin geliştirilmesi ve hatta toplum huzuru yer almaktadır.

Sosyal risklere karşı korunan bireyler, ekonomik alanda güvence altında olarak kişiliğini geliştirebilme imkanı bularak daha refah bir ülkede yaşamış olacaktır. Kişiliğin geliştirilmesinin temeli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 22.maddesine dayanmaktadır.⁹

Sosyal güvenlik hakkının İnsan Hakları Bildirgesinde belirtilmesi üzerine; “herkes toplumun bir ferdi olarak sosyal güvenlik hakkına sahiptir; sosyal güvenlik, bireyin onuru, kişiliğin geliştirilmesi için kaçınılmaz ekonomik, sosyal, kültürel hakların tatmin edilmesi temeline dayanır.” şeklinde olduğu anlaşılmış olup, bu ifadesiyle insanlara tanınan sosyal güvenlik hakkı netleşmiş olmaktadır. Anayasa mahkemesi de, Anayasanın 60.maddesindeki sosyal güvenlik hakkının, ” yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı” ile sosyal güvenliği kişiliğin geliştirilmesine bağlayan anlayışı benimsemiştir.¹⁰

Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik ile ilgili olarak Gayri Safi Yurt İçi Hasıla’ nın %30’ una kadar kaynakları kullanabileceği mümkündür. Nitekim bireyleri tehlikelere karşı korumak mali kaynakların tam ve sürekli olmasına bağlı olmaktadır.¹¹

⁸Atanır, H.(2011), “Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar”, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

⁹Gerek, N ve Oral, İ. (2004), “Sosyal Güvenlik Hukuku”, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayını No:1574, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:830, s.4, Eskişehir.

¹⁰Güzel, A.- Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N. (2012),”Sosyal Güvenlik Hukuku”, Seçkin Yayınevi, s.32-45.

¹¹Alper, Y.(2015). “Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı, Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu”, Denizli.

2.1.3. Sosyal Güvenlik Sisteminin Batı Ülkelerindeki Tarihsel Gelişimi

Öncelikle sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumunu hazırlayan ekonomik ve sosyal koşullar sosyal güvenlik sistemlerinin ilerlemesine sebep olmuştur. Sosyal güvenlik sisteminin batı ülkelerindeki gelişimi iki döneme ayrılarak incelenir: Sosyal sigortanın ilk kez kabul edildiği süreç, klasik dönem ile Birinci Dünya Savaşından sonraki dönemi kapsamaktadır. Modern sosyal güvenlik sistemlerinin temelleri de bu dönemde atılmıştır.

1789 Bildirisine etki eden bireyci felsefe, XVIII. yüzyıl düşüncesinde eşitlik ve özgürlük esaslarına dayalı irade özgürlüğü ilkesi benimsenmiştir. Ekonomik ve sosyal koşulların etkisiyle, dini esaslara dayalı yardım anlayışı, yerini yavaş yavaş hak kavramına terk etmiş, kişinin çalışma hakkı gibi, ulusal gelirden pay sahibi olması, siyasal eşitlik yanında ekonomik eşitlik ilkesi benimsenmeye başlamıştır. Belirtilen koşul ve düşüncelerin sonunda XIX. yüzyıl'ın sonlarından itibaren Batı ülkelerinin çoğunda, bireylerin ekonomik güvencelerini gerçekleştirmeye yönelik sistemler pozitif hukuklara da yansımaya başlamıştır.¹²

	Endüstriyel Kaza	Sağlık	Emekli Aylıkları	İşsizlik	Aile Ödenekleri
Belçika	1903	1894	1900	1920	1930
Hollanda	1901	1929	1913	1916	1940
Fransa	1898	1898	1895	1905	1932
İtalya	1898	1886	1898	1919	1936
Almanya	1871	1883	1889	1927	1954
İrlanda	1897	1911	1908	1911	1944
İngiltere	1897	1911	1909	1911	1945
Danimarka	1898	1892	1891	1907	1952
Norveç	1894	1909	1936	1906	1946
İsveç	1901	1891	1913	1934	1947
Finlandiya	1895	1963	1937	1917	1948
Avusturya	1887	1888	1927	1920	1921
İsviçre	1881	1911	1946	1924	1952
Avustralya	1902	1945	1909	1945	1941
Yeni Zelanda	1900	1938	1898	1938	1926
Kanada	1930	1971	1927	1940	1944
ABD	1930	V.Y.	1935	1935	V.Y.

Çizelge 2.1. OECD ülkelerinde sosyal sigortaya giriş

Kaynak: K.Bilge Erdem, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği", İstanbul

¹² Güzel, Okur, a.g.e. s.48-50.

2010.

Yukarıdaki Çizelge 2.1'e göre, birinci dünya savaşının başladığı ve 1883 yılında Almanya'nın başlattığı sağlık sigortasının olduğu dönemde ABD ve Kanada hariç olmak üzere yukarıdaki tüm ülkeler, devlet destekli işgücü tazminatı uygulanmıştır.¹³

2.1.4. Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Sosyal güvenlik oldukça uzun bir tarihsel sürecin ürünüdür. Sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumunu hazırlayan koşullar ve ilk sistemler Batı ülkelerinde ortaya çıkmış ve daha sonraki tarihlerde oluşan sosyal güvenlik sistemimizi de etkilemişlerdir. Sosyal güvenliğin ilk adımlarını yoksulluk, çalışma amacıyla çıkmış olan kanunlarda bulmak mümkündür. Sosyal yardım adı altında oluşan bu olgu daha sonra sosyal sigorta adı altında ilk kez İngiltere de oluşmuştur ve sonrasında ise bunu Almanya takip etmiştir.¹⁴

Sosyal koruma gereksinimi içinde olan bir işçi sınıfının ortaya çıkmasıyla ve sanayi devrimiyle Avrupa' da bugünkü anlamıyla sosyal güvenlik sistemlerinin oluşumuna temel oluşturmuştur. Türkiye' de ise Osmanlı İmparatorluğunun sanayileşme sürecine girememiş olması korunma ihtiyacına sahip işçi sınıfı var olmadığından gerçek anlamda bir sosyal politikanın oluşumunu engellemiştir. Sınırlı ve düzensiz sosyal koruma önlemleri, gerçek bir sosyal güvenlik sistemine dönüşmemiştir.¹⁵

Türkiye' nin sanayileşme süreci 1930' lu yıllarda başlamıştır. Ancak sosyal güvenlik sisteminin oluşumuna zemin hazırlayacak koşullar çok yavaş bir şekilde gelişmiştir. Modern anlamdaki sosyal sigortaların ilk temelleri ise 1936 tarihli İş Kanunu ile atılmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra İş Kanunu' nda yer alan ilkelerin toplum yaşamına yansıtılmaya başlanmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin gelişim seyrini dönemlere ayırarak inceleyebiliriz.¹⁶

Osmanlı İmparatorluğu dönemi

Osmanlı imparatorluğu dönemindeki sosyal güvenlik uygulaması ve sisteminin gelişimi “doğal” ve “geleneksel” kurumlardan “modern” uygulamaya doğru gelişmiş ülkelerden

¹³Erdem, K.B. (2010), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”, Doktora Tezi, İstanbul.

¹⁴Duygulu, E.(1995), “Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar Kurumu”, İş ve Hukuku, Sayı 248, S. 7.

¹⁵Güzel, A.- Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N. (2012), ”Sosyal Güvenlik Hukuku”, Seçkin Yayınevi, s. 50.

¹⁶A.g.e. s.51.

farklı olmuştur.¹⁷ Söz konusu dönemde osmanlı imparatorluğu henüz sanayileşme sürecine girmediğinden sosyal risklerden korunmaya yönelik sosyal korumayı isteyecek herhangi bir işçi sınıfı oluşmamıştır. Bu dönemde aile ve akrabalık ilişkileri gelişmiş olduğundan yardımlaşma ve dayanışmaya dayalı bir sistem üzerine sosyal güvenlik kurulmuştur.¹⁸

Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet döneminde, 3008 sayılı iş kanununun çıkarıldığı 1936 tarihine kadar sosyal güvenlikle ilgili geniş kapsamlı bir düzenleme yapılmamıştır. 1936 tarihli ve 3008 sayılı iş kanunuyla ilk kez sosyal sigortaların kurulması öngörülmüş olup bugün de sosyal güvenliğin geçerli bazı temel ilkeleri belirlenmiştir.

İş Kanunu'nda sosyal sigorta ve sosyal güvenliğe dair oluşturulan sigorta kolları ve bunların öncelik sıraları, sosyal sigortalar için olması gereken zorunluluk ilkesi, sosyal sigortaların kişiler açısından kapsamı düzenlenmiştir.¹⁹

27.06.1945 tarih 4772 sayılı “İş Kazaları, Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortaları Kanunu”, sosyal sigorta kolları hakkında yapılan ilk kanun olup, iş kazası ve meslek hastalıkları ve analık sigortası 1945 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır.²⁰

1961 Anayasası ve sonrası

1961 anayasasınının 48.maddesi, sosyal güvenlik hakkının toplumdaki tüm bireylerin temel bir hakkı olarak benimsendiğini belirtmiştir. Sosyal güvenlik hakkından vazgeçme ve devretme mümkün değildir. Anayasanın 48.madde uyarısınca sosyal güvenlik hakkı, sosyal sigorta ve sosyal yardım teknikleriyle sağlanacağı belirtilmiştir. Ayrıca anayasa, anılan hükmüyle bireylere sosyal güvenlik hakkını sağlamayı devlete bir görev olarak vermiştir. Devlet bu amaçla gerekli önlemleri alarak toplumun refahını sağlamak zorundadır.²¹

¹⁷ Akkaya, Y. (2000), “Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar”, Toplam ve Hekim Dergisi, s.2, 2000.

¹⁸ Güvercin, C.H.(2004).“Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’ de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, C.57, S. 91.

¹⁹ Güzel, A.- Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N. (2012),”Sosyal Güvenlik Hukuku”, Seçkin Yayınevi.

²⁰ Dilik, S.(1971). “Türkiye’ de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, s.30.

²¹ Güzel, Okur, a.g.e. s.52.

1982 Anayasasından günümüze

1961 anayasası gibi 1982 anayasası da sosyal güvenlik hakkını anayasal bir hak olarak düzenlemiş ve daha kapsamlı bir şekil almıştır. Anayasanın 60. maddesine göre; “ Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.” şeklinde olup, anayasanın 61. maddesine göre; devlet, “harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimlerini”, “malul ve gazileri”, “sakatlar”, “yaşlılar” ve “korunmaya muhtaç çocukları” korumak ve onların topluma kazandırılması için gerekli önlemleri almakla yükümlü kılmıştır. Yani bu anayasa ile sosyal güvenlik hakkı genişletilmiş olup, özellikle korunması gerekenler de sıralanmıştır. Türk toplumunda bu kategorilerin içinde yer alan insanlarımız, özellikle, sakatlar, yaşlılar ve çocuklar önemli bir yer tutmaktadır. Devlet bu görevinin yanı sıra anayasanın 62.maddesine göre, “ yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerinin sağlanması için gerekli tedbirleri alma” görevini de üstlenmiştir.²²

1983 yılında ise “sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu” tek çatı altında toplanmıştır. Ayrıca 2925 sayılı “tarımda kendi adına ve hesabına çalışanlar sosyal sigortalar kanunu” ile 2926 sayılı “tarım işçileri sosyal sigortalar kanunu” ile de tarımda çalışan kişilerinde sosyal sigorta kapsamına alınması amaçlanmıştır. 1986 yılında ise “sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik fonu” ve 1992 yılında da “yeşil kart” sistemi düzenlemesi yapılmıştır.²³

En son olarak sosyal sigortalar kurumu, T.C. emekli sandığı ve bağ-kur’ un tüzel kişilikleri sona erdirilerek Türk sosyal güvenlik sistemi tek kurum olarak “sosyal güvenlik kurumu” adı altında birleştirilmiştir. “Sosyal güvenlik sisteminde reform” kapsamında, 5502 sayılı sosyal güvenlik kurumu kanunu yürürlüğe konulmuş ve bu kanunla Sosyal güvenlik haklarının tek yasa içinde düzenlenmesi amacıyla da, 31.05.2006 tarih ve 5510 sayılı “sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunu” çıkarılmıştır. Bu kanun sosyal sigorta sistemlerinin tek çatı altında toplanmasına yönelik olduğundan işçi, memur ve bağımsız çalışanların sosyal sigorta haklarını tek metin içinde düzenlemekte ve ayrıca genel sağlık sigortasını öngörmektedir.²⁴

Sosyal güvenliğin gelişimini dört farklı dönemler halinde incelemek mümkündür. Sosyal güvenlik sisteminin ilkelerinin belirlendiği birinci dönem, 1950’li yıllardan itibaren refah

²² Güzel, Okur, a.g.e. s.53.

²³ Güvercin, C.H. (2004).“Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’ de Sosyal Güvenliğin Tarihiçesi”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, s.92.

²⁴ Güzel, Okur, a.g.e. s.54.

devlet politikasının izlendiği ve refah dönemi diye nitelendirilen ikinci dönem, 1975’li yıllar ve sonrası için sosyal güvenlik sisteminin krize düştüğü ve kriz dönemi diye anılan üçüncü dönemden son olarakta 2008 ve sonrası olarak reform dönemi diye nitelendirilen dördüncü dönemden oluşmaktadır. Geçmişte sosyal güvenliğin oluşması sosyal hakkın sağlanmasıyla sosyal güvenlik sistemlerinin kurulup gelişmesi tartışılırken günümüzde sosyal güvenlik sisteminin varoluş sebepleri tartışılmaktadır.²⁵

2.1.5. Modern Sosyal Güvenlik Sistemine Öncülük Eden Sistemler

14 Ağustos 1935 tarihli A.B.D. sosyal güvenlik yasasının öngördüğü sistem çağdaş sosyal güvenlik politikalarının öncülüğünü de yapmaktadır. Bu sistem öncelikle yoksulluk sorununa bir bütün olarak bakmakta ve çözüm yöntemleri içermektedir. 1929 ekonomik bunalımı ile Amerika ulusunun içine düştüğü çöküntüden kurtarmakta amaçlanmaktadır. Böylece ekonomik yapı ile sosyal güvenlik arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Tüm bu yönleriyle 1935 tarihli yasanın, sosyal güvenlik alanında yeni bir çağır açacak olan Lord Beveridge üzerindeki etkisi büyük olacaktır.²⁶

Yeni bir sosyal güvenlik kuramı olan Beveridge Raporu, İngiliz sosyal güvenlik sistemini yeniden oluşturmak amacıyla sosyal devrim olarak nitelendirilen ve tüm dünyada çarpıcı yankı uyandıran, sosyal güvenlik alanında yepyeni bir anlayışın habercisi olan ve başka ülkelerdeki sosyal güvenlik sistemlerine model oluşturan ünlü rapordur. Bu raporda öngörülen sosyal güvenlik sisteminin temel düşüncesi yoksulluğun çağdaş bir toplumun yüz karası olduğu aynı zamanda yoksulluk sorununun geniş kapsamlı ve sistematik bir sosyal güvenlik modeliyle çözebileceği şeklindedir. Anılan rapor, İngiltere’ de mevcut tüm sigorta rejimlerini birleştiren, vergilerle finanse edilen ve herkese ücretsiz sağlık hizmetleri sunan 1946 tarihli Ulusal Sağlık Yasası, 1897 tarihli yasanın yerini alan İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları Yasası, 1948 tarihli Sosyal Yardım Yasası, iki çocuklu tüm aileleri kapsamına alan 1945 tarihli Aile Yardımları Yasası ve 1946 tarihli Ulusal Sigorta Yasası şeklinde beş ayrı yasa da somutlaştırılmıştır.²⁷

²⁵ İzgi, B.B. (2008), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler”, Çalışma ve Toplum Dergisi.

²⁶ Güzel, Okur, a.g.e. s.54.

²⁷ A.g.e. s.56.

2.2. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Risk

2.2.1. Sosyal Güvenlik Sistemine Konu Olan Riskler

Bireylerin ömürleri boyunca karşı karşıya kaldıkları çeşitli riskler vardır. Kimi tehlikeler bireylere, kimisi mallarına zarar verir. Hayatın olağan akışındaki tehlikelerin yanı sıra çalışma hayatındaki tehlikeler de mevcuttur ki bu tehlikelerde sosyal güvenliğin içinde yer alan tehlikelerdir.²⁸

Bireyler üzerinde oluşan sosyal risklerin etkilerini gidermek için yapılan çabalar sosyal güvenlik politikalarının temeli olmaktadır. Nitekim sosyal risk kavramından sosyal güvenlik politikalarının anlamına varılmaktadır. Sosyal risk, gerek sosyal güvenlik sisteminin gerekse sosyal güvenlik politikalarının oluşma sebebidir.²⁹

Uluslararası Çalışma Teşkilatının Uzmanlar Komitesince alınmış olan bir tavsiye kararına göre, çalışanlarla ilgili tehlikeler şöyle sınıflandırılmıştır:

1. Fiziki tehlike sınıfı grubu: Hastalık, sakatlık, yaşlılık, analık, kaza ve ölüm.
2. Ekonomik tehlike sınıfı grubu: İsteği dışında işsizlik.
3. Aile ile ilgili tehlike sınıfı grubu: Çocuklu ailelerin ekonomi ile ilgili sıkıntılarıdır.³⁰

Günümüzde işsizlik riski Türkiye İş Kurumu tarafından karşılanırken, işsizlik riski hariç fizyolojik ve mesleki risklerin çoğu Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından karşılanmaktadır.

Fizyolojik riskler, her bireyin karşılaşılabileceği risk türlerindedir. Bireylerin yaşarken hastalanması, doğum yapması, yaşlanması, ölmesi fizyolojik olaylar olup, bu risklerin telafisi olarak çalışanlar Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından güvence altına alınırlar. Mesleki risklerde ise bireyin çalışma anında karşılaştığı iş kazası veya meslek hastalığı sonucu oluşabilecek risklerdir. Meslek risklerine karşı da Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından bireyler güvence altına alınır. Sosyal riskler grubuna giren fakirliğe karşı kurulmuş Sosyal Yardım Kuruluşları mevcuttur ki bu kuruluşlar sosyal amaçla bireylere yardımda bulunurlar. Sosyo-ekonomik riskler altında yer alan işsizliğin telafisi ise işsizlik sigortasından veya işsizlik yardımından yararlanılarak olmaktadır.³¹

²⁸ Andaç, F.(2010). İşsizlik Sigortası, Ankara: Tühis Yayın No:66.

²⁹ Erdem, K.B.(2010). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”, İstanbul.

³⁰ Andaç, F.(2010). İşsizlik Sigortası, Ankara, Tühis Yayın No:66.

³¹ A.g.e.s.8.

Sosyal güvenlik kurumunun sosyal güvenlik denetmenleri standartları 2013/5 sayılı genelgeye istinaden mesleki riskler adı altındaki iş kazası veya meslek hastalığına ilişkin genel tanımlar mevcut olup, uluslararası çalışma örgütü (ILO)' ne göre; iş kazası ve meslek hastalığının önceden planlanmadan zarar verecek nitelikteki olaylar olarak tanımlanmıştır. Aynı olgunun dünya sağlık örgütü (WHO) tarafından yapılan tanımına göre; söz konusu kaza veya hastalık üretimin bir süre durmasına sebep olarak gerek bireylerin yaralanmasına gerek araç gereçlerin zarar görmesine yol açan olaydır.³²

Yukarıda belirtilen iş kazası veya meslek hastalığı sonucu sosyal güvenlik kurumu tarafından geçici iş göremezlik ödeneği ödenmektedir. Bu ödenekler ödenmeden önce sosyal güvenlik kurumu tarafından yetkilendirilen sağlık kurulu veya hekimin raporuna göre istirahat süresi belirlenmektedir.³³

2.3. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigorta

Sosyal güvenlik ve sosyal sigorta kavramlarını birbirinden ayırmak zor olduğu gibi ikisinin kapsamı da birbirlerinin yerine geçebilmektedir. Sosyal sigortalar kavramına ilişkin birçok tanım mümkün olup, en geniş anlamıyla mesleki, sosyo-ekonomik ve fizyolojik olarak oluşan riskten ötürü bireyin gelirinde sürekli veya sürekli olmayan kesinti olduğunda bireyin temel geçim ve yaşama ihtiyaçlarını karşılamakta olan devletin bunu bir görevi olarak görmesi ve aynı zamanda bu risklere karşı önlem alınması sonucu oluşturulan tüm bu tedbirler bütününe sosyal sigorta diyebiliriz.

Sosyal sigorta, sigortalı olanlar içinde tekrardan gelirin dağılımına veya sosyal dengenin ilkesine dayalı olarak, gelire göre prim alınan ve prim ödemelerinin belirlenen özel fonda biriktirilmesi ve gelir getiren yatırıma aktarılması sonucu bütün sigortalıların prime iştirak edildiği sosyal sigortaya katılımın zorunlu tutulduğu, devletçe örgütlenerek devlet yardımı ile kanun kapsamında yapılmaktadır. Dolayısıyla, sosyal güvenliğin bir amaç olduğu, sosyal sigortaların ise bu amacı elde etmeye yarayan vasıtalarından biri olduğu söylenebilir.³⁴

³² SGK, (2013), Sosyal Güvenlik Denetmenleri Denetim Standartları, Ankara.

³³ SGK, (2010), Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, Ankara, Resmi Gazete (Sayı:27579).

³⁴ Atanır, H. (2011). "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar", Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

2.3.1. Sigortalı Kavramı

01/10/2008 tarihinde yürürlüğe girmiş olan 5510 sayılı kanun ile tek bir çatı altında toplanmış olunan SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı Kurumlarının sigortalılarına bu kanun sayesinde de yeni hak ve yükümlülükler getirilmiştir. 5510 sayılı kanunun 4 üncü maddesine göre sigortalılık şu şekildedir:³⁵

Bu kanunun kısa ve uzun vadeli sigorta kolları uygulaması bakımından;

- a) Hizmet akdi ile bir veya birden fazla işveren tarafından çalıştırılanlar,
- b) Köy ve mahalle muhtarları ile hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışanlardan ise;
 1. Ticarî kazanç veya serbest meslek kazancı nedeniyle gerçek veya basit usûlde gelir vergisi mükellefi olanlar,
 2. Gelir vergisinden muaf olup, esnaf ve sanatkâr siciline kayıtlı olanlar,
 3. Anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin ise tüm ortakları,
 4. Tarımsal faaliyette bulunanlar,
- c) Kamu idarelerinde;
 1. Bu maddenin birinci fıkrasının (a) bendine tabi olmayanlardan, kadro ve pozisyonlarda sürekli olarak çalışıp ilgili kanunlarında (a) bendi kapsamına girenler gibi sigortalı olması öngörülmemiş olanlar,
 2. Bu maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine tabi olmayanlardan, sözleşmeli olarak çalışıp ilgili kanunlarında (a) bendi kapsamına girenler gibi sigortalı olması öngörülmemiş olanlar ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 86 ncı maddesi uyarınca açıktan vekil atananlar, sigortalı sayılırlar denmektedir.³⁶

Sigortalı, kısa ve/veya uzun vadeli sigorta kolları bakımından adına prim ödenmesi gereken veya kendi adına prim ödeyen kişiye denmektedir. Eğer kişi aktif bir şekilde çalışıyor ve kendi adına prim ödeniyorsa veya isteğe bağlı sigortalı olarak kendi adına prim ödüyorsa bu kişi aktif sigortalı konumunda olup sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi için fazlaca sayısının olması istenilen kişi statüsünde olmaktadır.³⁷

2.3.2. Sosyal Sigorta Sistemleri

Şimdiye kadar modern olarak sosyal sigorta sisteminin gelişiminde genellikle “Bismarck” ve “Beveridge” modelleri egemen olmuştur. Kısaca bu modellere değinecek olursak;

³⁵ SGK, 5510 Sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, s.6.

³⁶ A.g.e. s.9.

³⁷ A.g.e. s.5

2.3.2.1. Bismarck sistemi

Evrensel sistem olarak bilinen Bismarck sisteminde sosyal güvencede belli bir çalışma şartlarına dayandırılmamıştır. Sistemin finansman kaynağı ise vergiler olup sosyal riskler tek bir çatıda kapsam altına alındığı gibi ayrı olarakta güvence oluşturulabilmektedir.³⁸

Bismarck modelinde aktif olarak çalışan bireylere gelir desteğinin sağlanması amaçlanıp, gerçek anlamda bismarckçı bir devlette sadece çalışan bireylere yönelik yapılan düzenlemelerdir. Nitekim bu modelde, yoksulluğu çare bulmak amacıyla herhangi bir düzenleme yapmak gibi bir amaç söz konusu değildir.³⁹

Almanya’ da Bismarck tarafından ortaya atılan ve sosyal riske karşı koruma mekanizmasının yeterli olmaması nedeniyle, zorunlu sosyal sigorta tekniğine dayalı ilk sosyal güvenlik sistemidir. Bismarck ilk sosyal sigorta sistemini, 1877’ de Almanya’ da oluşan kötü ekonomi sebebiyle hayat koşulları zorlaşan işçi sınıfını iyileştirmek amacıyla oluşturmuştur.⁴⁰

Bismarck sistemi zorunluluk ilkesine dayanmakla birlikte, bu sosyal sigorta sisteminin kapsam alanı ilk başta belirli ücret karşılığında çalışanlara yönelik olsa da, daha sonra tüm ücretlilere yönelik olmuştur. Bu ilkeye göre kanunun kapsamına giren tüm işçilerin primlerinin ödemesi işçi ve işverene dağıtılarak sigortalılık söz konusu olmuştur. Türk sosyal sigorta sisteminin düzenlemelerinden oluşan en son hali ile bu modelin uyumlu olduğu değerlendirilmektedir.⁴¹

2.3.2.2. Beveridge sistemi

Beveridge modeline göre en temel amaç yoksulluğun önlenmesidir. Bu sistemde İngiltere karşılıklılık ilkesine göre en uygun örnek saptanmış olup, Beveridge raporunda da olduğu gibi yoksulluğun ortadan kaldırılması temel bir ilkedir.⁴²

Bu sistem “sosyal devrim” şeklinde nitelendirilirken beveridge raporunun asıl düşüncesi, çağdaş toplumdaki sıkıntıların geniş kapsam alanı olan bir sosyal güvenlik sistemi sayesinde

³⁸ Erdem, K.B.(2010),”Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”, İstanbul.

³⁹ Özdemir, S.(2009). “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”.

⁴⁰Atanır, H. (2011), “Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlener Politikalar”, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

⁴¹ A.g.e.

⁴² Erdem, K.B. (2010).“Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”, İstanbul.

en aza indirilmesidir. Beveridge modeli günümüzde sağlık hizmetlerinin finansmanında yaygınlıkla başvurulan finansman kaynaklarından biridir. ⁴³

2.3.2.3. Karma sistem

Bismarck Modeli + Beveridge Modeli = Karma Sistem denklüğinden yola çıkılarak, Bismarck' ın oluşturduğu ilk çağdaş sosyal güvenlik sisteminin işçi sigortası modeline ek olarak Beveridge tarafından kurulan halk sigortası modeli bazı ülkeler tarafından birlikte uygulanmıştır. Bu karma modelin sosyal güvenlik sisteminde finansman, işçilerin ücretlerinin belirli bir yüzdesi üzerinden işverenleri tarafından sağlanmaktadır.⁴⁴

2.4. Sosyal Sigorta Sistemlerinin Finansmanı

Sosyal Güvenlik Kurumu, sosyal güvenlik sisteminin finansman politikasını ideal bir şekilde düzenleyip, harcamalarla kurumun sağladığı gelirler arasında iyi bir denge kurup söz konusu devletin görevi olan sosyal yardımları gerektiği gibi yapabilmelidir. Sosyal Güvenlik Kurumu elde ettiği gelirlerle gerek aktif sigortalılara gerekse pasif sigortalıların ihtiyaçlarını giderme ve ihtiyaçlarına hizmet etme açısından yükümlülüğünü en uygun bir şekilde yapmakla sorumludur.⁴⁵

Ülkemizdeki SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığındaki sistemsel farklılıklar sosyal adeletsizliğe yol açarken, sosyal güvenlik sistemindeki finansal sorunlarla sistemin sürdürülebilir olmadığı görülmüş ve 1999 yılında sosyal güvenlik sistemine dair emeklilik yaşı gibi temel parametrelerde yenilik için önemli değişiklikler yapılmıştır. ⁴⁶

Türkiye' de 1970' li yıllardan itibaren, sosyal güvenliğin yüksek maliyette olması ve geniş hacimli kaynakların olumsuz etkileri sonucunda sosyal güvenliğin finansmanı gündeme gelmiştir. 1980'li yılların başından itibaren de emeklilik rejiminin farklı boyutlara taşınması, nüfus yapısının giderek yaşlanması sonucu pasif sigortalıların sayısında artış yaşanması, sağlık hizmetlerinde meydana gelen maliyet artışı, işsizlik oranındaki artış gibi çeşitli sebeplerle sosyal güvenlik harcamalarında artış yaşanmıştır ve sanayi toplumunda yaşanan

⁴³Atanır, H.(2011). "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar", Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

⁴⁴ A.g.e.

⁴⁵Erdem, N.O. (2017), "Türkiye'de Kamu Emeklilik Sistemlerinin Aktüeryal Modellemesi", Kalkınma Bakanlığı Planlama Uzmanlığı Tezi.

⁴⁶A.g.e.

sosyal güvenlik sorununu gidermek için oluşturulan sosyal güvenlik sisteminin devamlılığı tartışma konusu olmuştur.⁴⁷

Sosyal güvenlik sistemlerinin finansmanında bakılmaya muhtaç kimselerin hiçbir bedel ödmeden sosyal yardımlardan faydalanmasına karşılık bunun finansmanının genel bütçe veya gönüllüler tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım ve hizmetler şeklinde primsiz bir şekilde dağıtım yöntemi kullanılır. Bir diğeri ise, bireylerin karşılaştığı sosyal risklerin azaltılmasında ve ekonomik güvencelerinin artırılmasında işveren ve sigortalılardan alınan primli bir şekilde olan dağıtım yöntemidir. Bu yöntemin amacı, aktif sigortalı ile pasif sigortalının birbirini destekleme imkânı oluşturmaktır.⁴⁸ Bunların detaylı incelemesi ileriki kısımlarda yapılacaktır.

2.4.1. Finansman Kaynakları

Sosyal sigorta sistemlerinde finansman; sosyal güvenlik kurumunun mali yapısı ile ilgili olup, hedeflerine yönelik işlemleri yapabilmek için gerekli yöntemlere karşılık gelmektedir. Burada geniş ve karmaşık bir boyuttan bahsedeceğiz, çünkü bu boyutun bir kolu sosyal sigorta sistemlerinin finansman kaynaklarıyla ilgili, diğeri ise finansman yöntemleri ile ilgilidir. Daha açık bir ifade ile, sosyal güvenceyi sağlamak için toplanan gelirler ile bu gelirlerin nasıl gerekli yerlere aktarılacağı söz konusudur.⁴⁹

Sosyal güvenlik sisteminde kullanılacak belli başlı üç finansman kaynağından söz etmek gerekirse kurumun almış olduğu primler, söz konusu vergiler ve diğeri kamu gelirleri şeklinde sıralamak mümkündür. Ülkemizde finansman büyük oranda işçi ve işverenlerin ödediği primler tarafından karşılanmaktadır. Nitekim işverenlerin ödediği primler, sosyal güvenlik sisteminin en önemli gelir kaynağını sağlamaktadır. Sosyal güvenlik kurumu elde ettiği gelirlerle, sosyal güvenlik için hedeflerin sağlanmasını amaçlayan görevlerini en iyi şekilde yerine getirmekle yükümlüdür. Bu sebeple finansman politikası ülkenin ekonomik ve sosyal koşullarına en uygun biçimde uyarlanıp uygulanması zorunludur. Aşağıdaki çizelgede yukarıda değindiğimiz prim gelirlerinin sosyal güvenlik sisteminin finansmanındaki önemi değerlendirilecektir.⁵⁰

⁴⁷Alper, Y. (2011), “Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi.

⁴⁸Ündemir, Y.(2009), “Sosyal Güvenliğinin Önemli Değişkenlerinin Zaman Serileri Analizi İle Öngörüsü”, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

⁴⁹Altunöz, U.(2017). “Sosyal Güvenlik Politikaları Açısından Bütçe Transferlerinin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi”, s.58-77.

⁵⁰ A.g.e.

Milyon TL	2018	2019
Gelirler		
Prim Gelirleri	255.619.125	262.892.375
Devlet Katkısı	57.560.198	65.221.297
Diğer Gelirler	56.031.926	56.210.003
Toplam Gelirler	369.211.250	384.323.675
Toplam Giderler	384.961.895	425.845.668
Açık	-15.750.645	-41.521.993

Çizelge 2.2. Sosyal güvenlik kurumunun konsolide nakit akım tablosu

Kaynak: T.C. Sosyal Güvenlik Kurumunun Aylık İstatistik Bülteni

Çizelge 2.2’den de anlaşılacağı gibi sosyal güvenlik sisteminin en önemli gelir kaynağı prim gelirleridir. Bu primler ise aktif sigortalılar tarafından sağlanmakta olup aktif sigortalı sayısı ne kadar çok olursa pasif sigortalı sayısı bir o kadar çok olmaktadır. Bunun yanı sıra toplam giderler artmış olup, oluşan açık daralmamıştır.

Yıllar	Bütçe Transferleri	Yıllık Değişim Oranı %	GSYİH ya oranı (%)
2008	35.016.403	5,9	3,52
2009	52.599.691	50,2	5,26
2010	55.244.258	5,0	4,76
2011	52.772.218	-4,5	3,78
2012	58.728.293	11,3	3,74
2013	71.263.763	21,3	3,94
2014	77.335.890	8,5	3,78
2015	79.038.817	2,2	3,38
2016	108.073.487	36,7	4,14
2017	128.182.906	18,6	4,13
2018	150.530.375	17,4	4,04
2019 (OCAK-KASIM)	185.331.667		

Çizelge 2.3. Sosyal güvenlik sistemine yapılan bütçe transferleri (2008-2019)

Kaynak: www.sgk.gov.tr, İstatistik Bülteni, Mali İstatistikler

Türkiye uzun yıllardan beri sosyal güvenlik sistemindeki bütçe açıkları ile mücadele etmektedir. Sosyal güvenlik sisteminde yapılan reformların asıl amacı, mali açıdan sosyal güvenliğin sürdürülebilirliğini sağlayan bir yapıya gelebilmektir.

2.4.2. Finansman Yöntemleri

Sosyal güvenlik evrensel bir sosyal hak olup yıllardır dünyanın her yerinde farklı şekillerde uygulanmış bir politikalar bütünüdür. Uygulanan ülkelerde sosyal korumanın ve refah yaşamın temel belirleyicisi olan sosyal güvenlik sistemi, uzun yıllardır farklı kaynaklı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Sosyal sigorta kurumunun en önemli gelirlerinden olan primlerle beraber hizmetlerdeki devamlılığın sağlanabilmesi adına etkin finansman yöntemlerinin kullanılıyor olması gereklidir. Sosyal sigortanın finansman yöntemlerini saymak gerekirse; fon biriktirme yaklaşımına dayandırılan “Kapitalizasyon” yöntemi ve katkı yarar yaklaşımına göre “Dağıtım” yöntemidir.⁵¹ Bu yöntemleri incelemek gerekirse aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

2.4.2.1. Kapitalizasyon yöntemi

Sosyal güvenlik sisteminin finans dengesinin kurulumunda, bireylerin finansmanını kendilerinin sağlaması gerektiği şeklinde amacı biriktirme olan fon uygulaması dikkate alınır. Matematiğe ve olasılığa dayanan aktüeryal hesaplamaları ile sosyal risklerin ileride doğuracağı ödemeleri karşılayabilmeleri için üyelerin ödeyecekleri prim veya katkı oranının belirlenmesi sonucu bir fon oluşturulan bir yöntemdir. Söz konusu yöntem ile, aktüeryal hesaplamaları esasına dayanan ve işverenlerin ödeyeceği primler ile belirlenerek gelir ve giderlerin sürekli dengede tutulması hedeflenmektedir.⁵²

Bu yöntemde sosyal güvenlik sistemine karşı oluşabilecek risklere istinaden bu riskleri karşılamak için fon oluşturulmaktadır. Oluşturulan fonda hem sigortalı olarak çalışanların hem de işverenlerin ödediği primler ve ödenen primlerden elde edilecek faiz gelirleri özel bir hesapta toplanıp, ileride sigortalılara yapılacak ödemelerin kaynağı oluşturulur.

⁵¹Boyacıoğlu, N. ve Öçal, M. (2018),“Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’ de ve Dünya’ da Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”, Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

⁵² A.g.e.

Kapitalizasyon yöntemine finansal açıdan esnek bir yöntem diyebiliriz. Çünkü biriktirilen fonlardan elde edilen gelirler sistemin nakit gereksinimini azaltmaktadır. Bir diğer deyişle, kapitalizasyon yönteminde sigortalılar sosyal risklere karşı geleceklerini kendileri finanse etmektedir. Ayrıca biriktirmeye yönelik bir fon olduğundan bu yöntemde hemen uygulama gibi bir durum söz konusu değildir.⁵³

2.4.2.2. Dağıtım yöntemi

Yılı yılına finansman olarak da adlandırılan bu yöntemde, belirli bir yılın prim gelirleri ile aynı yılın giderleri karşılanması ve aktif olarak kayıtlı çalışan sigortalının ödeyeceği prim ile pasif sigortalı diye adlandırdığımız çalışmayarak fakat sosyal güvencesi aktif olarak çalışan sigortalının ödeyeceği primden karşılanan bireylere sağlanan faydanın aynı şekilde o aktif olarak çalışan sigortalının emekli olduğundaki dönemlerde de aynı düzeyde fayda sağlanmasını amaçlamaktadır. Bu yöntemde, sadece zorunlu haller için yedek akçe ayrılır ve gelir, gider arasında dengenin olması gerekmektedir.⁵⁴

Dağıtım yöntemi, uygulaması basit bir yöntem olup toplanan fonların işletilmesi gibi sorunları ortadan kaldıracı, güven veren bir yöntemdir. Bu yöntemde kapitalizasyon yönteminde olduğu gibi biriktirmeye gerek olmadığından, hemen uygulamaya geçilebilir. Fakat kayıt dışı istihdam oranının istenilen düzeye indirilememesi, ülkenin istihdam alanının dar olması, nüfusun genel yapısı içinde yaşlı nüfus oranının artmasıyla birlikte, prim ödeyenlerin sayısının azalması veya prim gelirlerinin düşmesi sosyal risklere karşı alınacak sosyal yardımları tehlikeye düşüreceği gibi bu yöntemde iyi bir ayarlama ve kontrol gerekmektedir.⁵⁵

Bu yöntemde aktif olarak çalışan sigortalıların ödeyeceği primlerden elde edilen gelirlerden, pasif sigortalıların elde edeceği faydaların durumu belirlenmektedir. Dolayısıyla iyi bir denge kurulmadığı zaman sağlanan yardımlar azaltılacaktır. Böylece, dağıtım yöntemi ile bu dengenin kurulması amacıyla sosyal güvenlik prim yükü artacak ve bu yük sigorta primi ödeyen aktif olarak çalışan sigortalılar üzerinde kalmasına bağlı olarak, artan prim yükü işgücü maliyetlerini artıracak ve bu artış sonraki dönemlerde işsizlik düzeyinde de artışa yol

⁵³ Alper, Y. (2011), “Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi.

⁵⁴Güneş, İ. ve Yakar, S.(2004). “Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’ de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, s.131.

⁵⁵ Boyacıoğlu, N. ve Öçal, M.(2018). “Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’ de ve Dünya’ da Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”, Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

açacaktır. Ayrıca aktif-pasif sigortalı dengesi bozulduğu zaman, gelir-gider dengesi bozulmaktadır. Bu bozulma ise devlet katkısını gerektirmekte ya da prim oranlarının yükselmesi veya sağlanan yardımların azalması gibi sonuçlara yol açmaktadır.⁵⁶

2.4.2.3. Uygulamada sosyal sigorta finansman yöntemi

Türkiye’de sosyal sigorta kurumlarında, ilk finansman metodu olarak kapitalizasyon yöntemi kullanılmış olup, ilerleyen zamanlarda sosyal sigorta kurumlarının finansman yöntemi dağıtım yöntemi şeklini almıştır. Sosyal güvenlik sisteminin reform öncesi sosyal sigorta kurumlarından olan emekli sandığının kurulduğu aşamada, karşılıkların ayrılması öngörülerek kapitalizasyon finansman yöntemi benimsenmiş olup fon sistemi oluşturulmuştur. Daha sonra kapitalizasyon finansman yönteminin gerektirdiği karşılıklar uygulamada ayrılamadığından bu sistemden sapmalar meydana gelmiştir.⁵⁷

Sosyal sigortalar kurumu’na kapsanan sigorta kolları incelendiğinde kısa vadeli sigorta kollarından olan iş kazası veya meslek hastalığı sigortasında uzun dönemli yardımlar açısından daha çok kapitalizasyon yöntemine yaklaşan karma bir yöntem tercih edilmekteydi. Bunun yanı sıra kısa süreli yardımlar açısından ise dağıtım yöntemi uygulanmıştır. Kısa vadeli sigorta kollarından olan diğer sigorta kolları hastalık ve analık sigortasında ise dağıtım yöntemi uygulanmıştır. Uzun vadeli sigorta kollarından olan malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarında tam bir kapitalizasyon yönteminin uygulanması gerekmekte ise de başlangıç yılları hariç bunun öngörüldüğü biçimde gerçekleşmediği görülmektedir. Bağkur ödenmiş olan primler için biriktirme yöntemini uygulamaktadır. Böylelikle Türkiye’de karma bir finansman yönteminin uygulanmakta olduğu sonucuna varılabilir.⁵⁸

Ülkemiz için sosyal güvenlik sisteminde 2006 yılı bir milat olarak nitelenebilir. 2006 yılına kadar çok merkezli bir sistem mevcutken 2006 yılında yürürlüğe giren 5502 sayılı Kanun ile tek çatı altına alınan sosyal güvenlik sistemi için ülkemizdeki sosyal güvenlik finansmanında 2006 yılı öncesi ve sonrası diye ayırmak yerinde olacaktır. 2006 öncesinde ülkemizde SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur olmak üzere üç temel sosyal güvenlik kurumu yer almaktaydı.

⁵⁶ A.g.e.

⁵⁷ Boyacıoğlu, N. ve Öçal, M.(2018), “Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünya’da Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”, Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

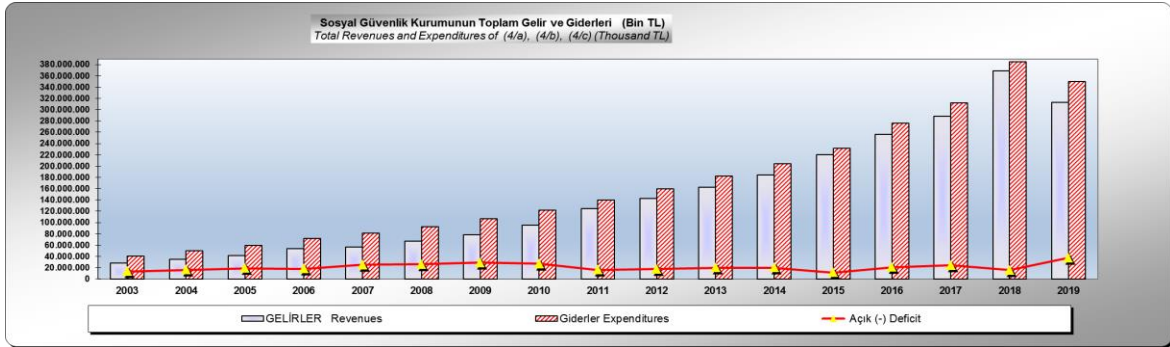
⁵⁸ A.g.e.

Ülkemizde yer alan bu üç sosyal güvenlik kurumunun ortak problemi de finansman sıkıntısı olmaktaydı. Nitekim yapılan reform ile finansman açığının azalması hedeflenmiştir.

2.4.2.4. Ülkedeki gelir dağılımının durumunun sosyal güvenliğin finansmanı ile ilişkisi

Gelir dağılımı; ülkelerin belirli bir dönemde elde etmiş olduğu milli gelirin toplumdaki fertler, gruplar, bölgeler arasında dağıtılmasına denmektedir. Kişisel, bölgesel, sektörel ve fonksiyonel olmak üzere dört çeşit gelir dağılımından bahsetmek mümkündür. Milli gelirin bireylere veya tüketicilere ne ölçüde dağıtıldığını belirten gelir dağılımına kişisel gelir dağılımı denir.⁵⁹

Bir diğer gelir dağılımı çeşidi olan ve milli gelirin sanayi, tarım ve hizmet sektörlerine ne ölçüde dağıtıldığını ifade eden sektörel gelir dağılımı mevcuttur. Kişisel gelir dağılımında kullanılan en önemli araçlardan biri olan gini katsayısı; gelir dağılımlarının karşılaştırılmasını sağlarken bir diğer araç ise lorenz eğrisidir. Bu araçları kullanarak elde edilen ve gelir dağılımı adaletsizliğinin mevcut olduğu görülen ülkelerde sosyal güvenlik finansmanına dair problemler mevcutsa yeteri kadar vergi geliri elde edilmediğinden ya borçlanma ya da para basma yoluna gidilerek finansman problemi çözülmek istenmektedir.⁶⁰

Kaynak:www.sgk.gov.tr/aylık istatistik bilgileri

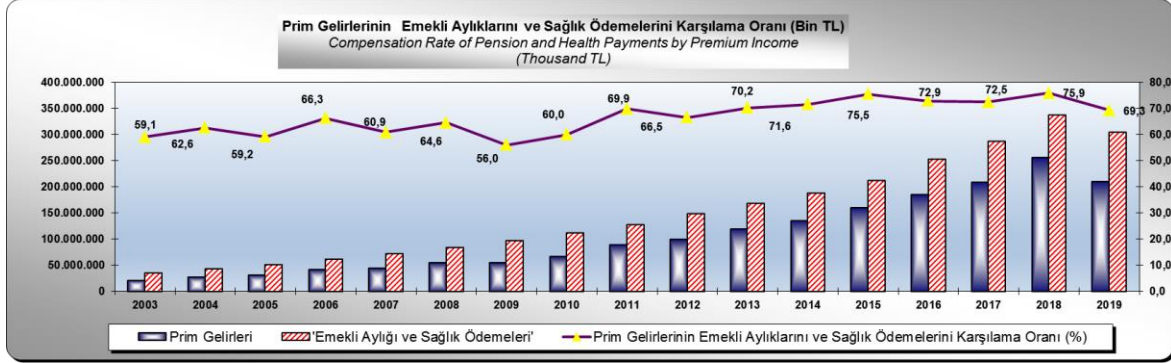
Şekil 2.1. Sosyal güvenlik kurumunun toplam gelir ve giderleri

Yukarıdaki Şekil 2.1'e göre, sosyal güvenlik kurumu 2003 yılından 2019 yılına kadar gelir gider dengesi gösterilmiştir. Kurumun gelirleri günümüze kadar artarken aynı zamanda giderlerde de artış olmuştur. Sistemin giderleri daha fazla olup gelirler yapılan harcamaları

⁵⁹Altunöz, U.(2018).” Sosyal Güvenlik Harcamaları Gelir Dağılımında Etkin mi? Türkiye Ekonomisi İçin Nedensellik Analizi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi.

⁶⁰ A.g.e.

karşılamayıp sosyal güvenlik sisteminin finansmanında açık meydana gelmektedir. Son zamandaki açık ise en fazla oluşan açık olarak kayıtlara geçmiştir.

Kaynak:www.sgk.gov.tr/aylik istatistik bilgileri

Şekil 2.2. Prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve giderlerini karşılama oranı

Sosyal güvenlik kurumunun en önemli gelirleri prim gelirleridir ki buna karşılık kurumun en çok harcama yaptığı alan emekli aylığı ve sağlık ödemeleridir. Yukarıdaki Şekil 2.2'ye göre 2003 yılındaki prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı %59,1' dir. Bu oran en az 2009 yılında olup en fazla karşılama oranı 2018 yılında mevcut olmaktadır. Nitekim 2008 yılında yapılan reform ile sağlık alanında da yenilikler getirilmiş, harcamalarda en yüksek artış 2009 yılında yaşanmıştır. 2019 yılındaki prim gelirlerinin emekli aylıklarını ve sağlık ödemelerini karşılama oranı %69,3 ' tür. Prim gelirlerinin yüksek olması sosyal güvenlik alanındaki aktif sigortalı sayısının fazlalılığı ile yakından ilişkilidir. Bu durumda 2018 yılındaki prim gelirlerinin karşılama oranının yüksek olmasını aktif sigortalı çalışan sayısının fazlalığından kaynaklandığı sonucuna bağlayabiliriz.

2.4.2.5. Sosyal güvenlik açıkları

Sürdürülebilir sosyal güvenlik sisteminin varlığı için ve sosyal güvenlik hizmetinin beklenen düzeyde olabilmesi için sosyal güvenlik sisteminin finansmanının güçlü olması gerekmektedir. Ülkemizde çeşitli finansman yöntemleri uygulanmış olsa da gün geçtikçe gelirler giderleri karşılayamaz olmuş ve sosyal güvenlik sistemi açık vermeye başlamıştır.⁶¹

⁶¹ Fırat M. Sabır, (2016). "Türkiye' de Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi ve Sosyal Güvenlik Açıkları", Tbb Dergisi,

Sistemin açığınyı yok etmek için söz konusu bu açıkların nedenlerini irdelemek gerekir. Açıkların nedenlerini maddeler halinde sıralamak istersek;

- Aktif/pasif oranının istenilen düzeyde olmaması ve bu oranının düşük olması,
- Kayıt dışı istihdamın mevcut olması,
- İşgücüne katılım oranının düşüklüğü,
- Siyasi sebepler,
- Denetimin yetersiz olması,
- Kurumsal yapılanma,
- Prim tahsilatının yeterince yapılamaması,
- Yapılan aflar (prim affi),
- Çalışan için kuruma eksik gün bildirilmesi,
- Çocuk işçilerin çalıştırılması gibi durumlardır.⁶²

Sosyal güvenlik sistemindeki açıkların ülkenin ekonomisine etkisi yadsınamayacak seviyededir. Özellikle söz konusu açıkların mali etkileri makroekonomik büyüklüklerde görüldüğünden bütçe, gayri safi milli hasıla, borçlanma gibi önemli konularda etkilidir. Nitekim, sosyal güvenlik kurumunun kendine özgü geliri olsa da gelirleri giderlerini karşılayamadığından oluşan açık merkezi hükümet bütçesinden transferlerle karşılanacaktır.

2.4.2.6. Sosyal güvenlik açıklarının ekonomi üzerindeki olumsuz etkisi

Ülkemizde sosyal güvenlik sisteminin finansman açısından büyük sıkıntılar çektiği ortadadır. Söz konusu finansman sorunu, temel makroekonomik göstergeleri olumsuz etkilemekte, bu olumsuz etki borçlanmayı artırıp faiz oranlarını da yükselterek enflasyona yol açmaktadır. Oluşan bu enflasyon ile işsizlik meydana gelerek gelir dağılımında bozulmalar yaşanmaktadır.⁶³

1990'lı yıllara kadar sosyal güvenlik sisteminin finansmanına devlet katkısı olmadığından sistemin mali açıdan sürdürülebilirliği sağlanamamıştır. Çalışan ve işverenlere primleri ödeme yükümlülüğü ile yüklenilirken, sisteme kayıtlı çalıştırmayan sektör ile pasif sigortalıların çoğunluk kitlesi sistemde tüketici rolünde olmuştur. Bunun yanı sıra işgücüne katılım oranının düşük olması sonucu işsizliğin artmasında sosyal güvenlik sisteminin prim gelirlerini aşağıya çeken önemli bir etken olmaktadır. Pek çok olumsuz etki söz konusu iken

⁶² Fırat M. Sabır, A.g.e.

⁶³ Gökbayrak, Ş.(2010).“Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü”, Çalışma ve Toplum Dergisi.

sosyal güvenlik sistemindeki açıkların sadece kendisinden kaynaklanmadığı kendisi dışındaki yapısal nedenlerden kaynaklandığı düşüncesi çıkarılabilir. ⁶⁴

2.4.2.7. Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine tesirlerini inceleyen ampirik çalışmalar

Zaman serileri analizi verilerinden yola çıkılarak yapılan deneysel çalışmalara değinecek olursak; Martin S. Feldstein (1974) ' in çalışmasında; sosyal güvenlik için tasarruf eğilimine yönelik yapılan çalışmalarda emeklilik kapsamındaki bireylerin daha çok tasarruf eğiliminde olduğuna dair görüşüne göre, Life-Cycle Theory olarak bilinen hayat devresi tasarruf modeline social security wealth (sosyal güvenlik serveti) ilave edilerek yapılacak bir çalışma geliştirilmiştir. Söz konusu sosyal güvenlik serveti, (t) yılında emekli olan ve çalışmakta olan bütün bireylerin alacakları emekliliklerinin (t) yılındaki bugünkü değeri gayrisafi sosyal güvenlik serveti olarak belirtilirken, bu değerden, (t) yılında çalışmakta olanların ödemiş olduğu sosyal güvenlik primlerinin bugünkü değerinin çıkarılmasıyla net sosyal güvenlik serveti bulunmuştur. ⁶⁵Bahsedilen model aşağıdaki gibidir.

$$C_t = a + b_1 YD_t + b_2 YD_{t-1} + b_3 RE_t + b_4 W_t + b_5 RU_t + b_6 SSW_t + U_t \quad (2.1)$$

'dir.

Bu denklemde;

(C_t); tüketim harcamaları,

(YD_t); sürekli kullanılabilir gelir,

(RE); dağıtılmamış gayrisafi şirket kazançları,

(RU); işsizlik oranı,

(SSW); sosyal güvenlik serveti

ve (W); serveti göstermektedir.

Denklemdaki değerler için veriler belirlendiğinde; toplam tasarruflardaki ne kadarlık bir azalmanın buna bağlı olarak da GSMH' da ne kadarlık bir azalma olacağı bulunmuştur.

⁶⁴ Gökbayrak, Ş. A.g.e.

⁶⁵Alper, Y.(2019).” Sosyal Güvenlik Üzerine Yazılar’ım,” Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara.

Bir diğerk ampirik çalışma olan Alicia H. Munnell (1974), bireylerin sadece emeklilik amacı ile tasarruf etmediklerini varsaymıştır. Sosyal güvenliğin bu tasarruflar üzerine tesirlerini ayrı ayrı bulmak isteyen Munnell, aşağıdaki denklemini sağlamıştır.⁶⁶

$$St = \gamma_1 + \gamma_2 YD (\beta_1 + \beta_2 LF65) + \gamma_3 SS + \gamma_4 NN + \gamma_5 RU + Ut \quad (2.2)$$

Bu denkeleme göre;

(St);ferdi tasarruflar,

(YD);kullanılabilir gelir,

(LF65) 65 yaşında işgücüne katılanların nisbeti,

(NW) hanehalkının net serveti,

(SS) Sosyal güvenlik değişkeni,

(RU) işsizlik değişkeni olmaktadır.

Munnell'e göre, sosyal güvenlik değişkeninin katsayısı varlık ikame etkisini, YDLF65 ise emekliliği teşvik etkisini gösterecektir. Munnell yaptığı hesaplamalar sonucunda sosyal güvenliğin net etkisinin tasarruf eğilimini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Munnell' in yaptığı ampirik çalışmada sosyal güvenliğin zıt yönlü etkilerinin olduğu ispatlanmıştır.⁶⁷

Bunun gibi sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine etkilerini araştıran pek çok ampirik çalışma yapılmış olup, zaman serisi verileri kullanılarak yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar şu şekilde sıralanabilir; Belirli sayıdaki araştırmacının yapmış olduğu çalışmalarda; tasarrufları arttıran, azaltan, ve nötr bırakan etkilerin olduğu şeklindeki sonuçlar ile ortaya çıkan sonuçlar arasındaki farklılıklarda yapılan çalışmalar açasından tartışmalara yol açmıştır. Sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine etkilerini araştıran araştırmacılar, hem zaman serisi verilerine uygun hem de sosyal güvenlik değişkenini modele dahil etmenin zorluğuyla karşı karşıya kalmışlardır. Söz konusu araştırmacılar, her ne kadar elde ettikleri sonuçlarının güvenilirliğinin tartışılabilir olması söz konusu olsa da bunun sosyal güvenliğin tasarruf eğilimine etkilerinin olmadığına dair yorumların yapılmaması gerektiğini, gerçerk etkileri bulmak için de yeni çalışmaların yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.⁶⁸

⁶⁶Alper, Y.(2019), *Sosyal Güvenlik Üzerine Yazılar' ım*, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara.

⁶⁷Alper, Y. A.g.e.

⁶⁸ A.g.e.

2.5. Sosyal Sigorta Sisteminde Finansman Krizine Yol Açan Faktörler

2.5.1. Demografik Faktörler

Çağdaş sosyal güvenlik sistemimiz, sosyal güvenlik kapsamına toplumun tüm bireylerinin alınması yönündedir. Sosyal güvenlik kapsamı ne kadar genişlerse bir o kadar da sosyal güvenlik harcamaları artacaktır. 1970' lerde yaşanan ekonomik kriz ile birlikte, sosyal güvenlik sisteminin finansman konusunda önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca giderek nüfusun yaşlanması, kayıtlı olmayan çalışan nüfustaki artışın varlığı, erken emekli olma eğiliminin artması da sosyal güvenlik sisteminde olumsuz etkiler bırakacaktır. Bu gelişmeler sonucunda ise reform hareketleri gündeme gelip yeni politikaların belirlenmesi yerinde olacaktır.⁶⁹

Global yaşlanma olarak adlandırabileceğimiz ve son yıllarda ülkelerin demografik yapılarında hızlı yaşlanma eğiliminin olması sosyal güvenlik sistemlerinde reform yapılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Doğum oranlarının düşmesi, çocuk sahibi olma yaşının yükselmesi gibi nedenlerle dünyada nüfus hızla yaşlanmaktadır. Dünya nüfusunun yaşlanma olgusu, sosyal güvenlik kurumlarınca üstlenilen harcamaların da hızla yükselmesine sebep olup, aynı zamanda sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliğini mali açıdan olumsuz etkilemiştir. Bu söz konusu nüfus yaşlanması aktif çalışan sigortalı sayısının daha az olması sebebiyle aktif/pasif sigortalı dengesini negatif yönde etkilemektedir.

2.5.2. Politika Faktörü

Genel olarak dünyadaki sosyal güvenlik sistemi uygulamalarında aktif sigortalı olan yani prim ödeyen kişilerin pasif sigortalı yani emeklileri finanse etmesiyle gerçekleşen dağıtım modelinin ön plana çıktığı görülmektedir. Ekonomik bir teori kapsamında olan bu sistem zamanla sadece ekonomik bir unsur halinden çıkarak siyasi kaygılar sonucunda oluşan politik uygulamalar sosyal güvenlik politikalarında baskın hale gelmeye başlamıştır. Bu durum ise ilk olarak emeklilik sistemini olumsuz etkilemiş olup sosyal güvenlik sisteminin finansmanında tehlikeli boyutlara sebebiyet vermiştir.⁷⁰

⁶⁹Kul Parlak, N.(2016),“Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye”,Sayı 71, Sayfa 68.

⁷⁰ A.g.e.

Pasif sigortalı birey başına reel sosyal artış oranı, birey başına reel milli gelir artış oranından yüksek olduğunda bu durum milli gelir içerisinde pasif sigortalıların gelirlerinin toplumun diğer kesimleri aleyhine olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda sosyal güvenlik sisteminin sağlamış olduğu sosyal yardımların, ödenen aylıkların aşırı bir şekilde genişlemesi sosyal güvenlik finansman krizinin önemli kısmını ortaya koymaktadır.

Tutarlı bir devlet politikası uygulanmadığı takdirde sosyal güvenlik alanında çok ciddi tehlikeli aksamalar meydana gelecek ve sosyal güvenlik sisteminin finansmanında da çok ciddi sorunların oluşmasına neden olacaktır. Ayrıca siyasi kaygıların sonucunda kuşaklar arası eşitsizlik olacak bu da toplumun geleceğini yıpratacaktır.

2.5.3. Emeklilik Sistemleri

5510 sayılı kanun ile emeklilik sisteminin temel yapısında değişiklik yapılmadan, yaşlılık aylığı almaya hak kazanma yaşı, emeklilik için gerekli olan prim ödeme gün sayısı ile sigortalılık süresi, güncelleme katsayısı ile aylık bağlama oranları gibi parametrelerde değişiklikler yapılması yasal düzenlemelerin temeli olmaktadır.⁷¹

Bireylerin emeklilik yaşı 4447 sayılı kanuna göre 2000 yılından sonra işe başlayanlarda kadınlar için emekli olma yaşı 58 iken erkekler için emekli olma yaşı 60' dır. 5510 sayılı kanunda 28.maddesine göre emeklilik yaşına dair düzenlemeler yapılmış, ilk defa 5510 sayılı kanunun yürürlüğe girdiği tarihte işe başlayanlar için emeklilik yaşı kadınlarda 58, erkeklerde 60 yaşı olarak uygulanacaktır ve bireyin yaşı 2036 yılından itibaren kademeli olarak artarak 65 yaşına kadar yükselecektir.⁷²

Sosyal güvenlik sisteminin en önemli kısmını oluşturan yaşlılık sigortası uzun vadeli sigorta kollarından biridir. Emeklilik sistemi günümüzde üç temel üzerine dayanmaktadır. Bunlardan ilki zorunlu emeklilik adı altında kamuda istihdam edilen ve emekli aylığının mevcut olduğu sistemdir. İkinci sistemse zorunlu özel emeklilik sistemi olup üçüncü sistem de gönüllü özel emeklilik sistemi olup ülkemizde de uygulanmaktadır. Söz konusu bu üç emeklilik sistemi aşağıdaki çizelge 2.4.' te gösterilmiştir.⁷³

⁷¹Erdem, K.B. (2010).“Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği”, İstanbul.

⁷²T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı s.4-9.

⁷³Erdem, K.B. s.68, A.g.e.

	Zorunlu Kamu	Zorunlu Özel	Gönüllü Özel
Yapı	Emekli aylığı min.	Bireysel/ mesleki plan	Bireysel/ mesleki plan
Finansman	Bütçe	Birey	Birey
Amaç	Sosyal güvenlik	Gelir güvencesi	Gelir güvencesi

Çizelge 2.4. Emeklilik sisteminin ayakları ve işlevi

Kaynak: N.Kul Parlak, “Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye”,2016.

Yukarıdaki Çizelge 2.4’e göre, sistemin birinci basamağında, dağıtım sistemi mevcut olmalı ki asgari bir emeklilik geliri sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra refah içinde yaşama standardı ise zorunlu bireysel tasarruflarla meydana gelecek ikinci basamakta yer alacaktır. Gönüllülük esasında ise üçüncü basamakta bireysel emeklilik sistemleri mevcut olacaktır. Üçüncü basamaktaki işleyiş ikinci basamakla aynı olup üçüncü basamağın gönüllülük esasına dayalı olması farklı olduğu bir noktadır.⁷⁴

2.5.3.1. Erken emeklilik uygulamaları

Erken emeklilik, aktif olarak kayıtlı sigortalıların, pasif sigortalının (emekli) yükünü artan oranlarda taşımasına sebebiyet verecektir. Erken emekliliğin aktif sigortalılara verdiği yükün yanı sıra doğum oranlarının azalması ile oluşacak genç nüfusun azlığı, yaşam sürelerinin de uzaması ile yaşlı nüfusun artması sonucu sistemden emekli maaşı ve sağlık yardımı alanlarda artışın gözlenmesi sistemde pasif sigortalının aktif sigortalıya olan bağımlılık oranının arttığı sonucunu vermektedir.

Pasif sigortalı bağımlılık oranında yaşlı nüfusu ele alırsak belirli bir yaşın üzerindeki nüfusun (genellikle 60 ya da 65 yaş), çalışan aktif nüfusa (15-59 veya 20-64 yaşlar arası) oranından oluştuğu görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu’ nun (TÜİK), 2015-2018 yılı hayat tabloları verilerine göre Türkiye geneli için yaşam süresinin toplamda 78, erkeklerde 75,3 ve kadınlarda 80,8 yıl olduğu, çalışma çağının başlangıcı olan 15 yaşındaki kişilerin ortalama kalan yaşam süresi 64,1 yıl olduğu görülmüştür. Dünyadaki gelişmiş ülkelerin genelinde de son dönemlerde yaşlı bağımlılık oranları sürekli bir biçimde artma eğilimindedir. Emeklilerin faydalandığı yaşlılık sigortasının finansı aktif sigortalının ödeyeceği primlerden karşılandığından yaşlı bağımlılık oranlarındaki bu artıştan dolayı söz konusu finansal karşılama yetersiz kalacak, yaşlılık döneminin uzaması ile de kamu

⁷⁴ Alper, Y.(2003).“Türkiye’ de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar”, Bursa, 4. Basım.

kaynaklarının önemli bir kısmı yaşlı nüfusun giderlerini finanse etmek için kaynaklarını kullanmasına sebep olacaktır.⁷⁵

Erken emeklilik uygulamasına verilecek iki ülkeyi de ele alırsak bunlardan biri Almanya’ da yer alan emeklilik uygulamasıdır. Almanya’da normal emeklilik yaşı işe giriş ve doğum tarihlerine göre 65 veya 67’dir. Ancak 63 yaşındakiler, her eksik yaş için yüzde 2’lik daha düşük emekli aylığı bağlama oranıyla 67 yaşını beklemeden emekli de olabilmektedir. Daha sonra çalışsalar bile emekli aylıkları artmamaktadır. Bu da demek oluyor ki aktif sigortalı üzerindeki yaşlı bağımlılık oranından artan bir oranı düşürme eğilimde olduklarıdır. Finlandiya’daki uygulamada ise eksik aylık bağlama oranıyla daha erken yaşlarda emekli olanlar, emekli olduktan sonra çalışmaya devam ederlerse her çalıştıkları yıl aldıkları emekli aylığı yüzde 2 artarak gerçek emekli aylıklarına yükselmekte olduklarıdır. Bu uygulama da emekli olduktan sonra da aktif sigortalı sayısını arttırmak yine aktif sigortalı üzerindeki yükü hafifletme eğilimindedir.⁷⁶

Yukarıda da değindiğimiz üzere, erken emeklilik uygulaması sosyal güvenlik kurumunun finansmanında aktüeryal dengenin, bir diğer ifade ile aktif-pasif oranının bozulmasına yol açacaktır. Türkiye’deki emeklilik sisteminin reformuna da kısa bir şekilde değinmemiz yerinde olacaktır.

İlk başta kurulan sigorta kurumları olarak Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK), T.C. Emekli Sandığı, Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu bulunmaktadır. 1990’lardan sonra Türkiye’deki ekonomik durum kötüye gitmiş olup artık reform olması gerektiği gündeme gelmiştir. Yaşanılan ekonomik sorunlara ilaveten prim tahsilatlarının zorluğu, prim ödemelerinin gecikmesi, erken emekliğin oluşması, kayıtdışı çalışmanın artması, istihdamın azalması gibi sosyal güvenliğin yaşadığı sorunlarla birlikte sosyal güvenlik açıkları oluşmuş, böylelikle bu sorunlar reform hareketleri için arayışları hızlandırmıştır.

Sosyal güvenlik reform arayışı sonucunda 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ile birlikte uygulanmak üzere reform uygulamaya konulmuş olup, yukarıda sayılan sosyal güvenlik kuruluşlarının etkinliğini arttırmak, aktüeryal dengesini dengeye getirmenin yanı sıra sosyal güvenliğin finansal açıklarını azaltmak hedeflenmiştir. Böylelikle SSK ile BağKur’un aylık bağlama oranı, aylık hesaplama yöntemi, kadınlarda 58, erkeklerde 60 yaş şeklinde

⁷⁵Kul Parlak, N. (2016), “Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye”, Sayı 71, Sayfa 68.

⁷⁶A.g.e.

emeklilik yaşının yükseltilmesi, prim ödeme gün sayılarının arttırılması, p.e.k. tutarının artışının TÜFE + GSYİH' ya endekslenmesi gibi sosyal güvenlik sisteminin temel parametrelerinde değişiklik yapılmıştır. Bununla ilgili 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu uygulamaya konulmuştur. Bu reform ile oluşan yenilikler de emeklilik yaşı ve prim gün sayısı kademeli olarak arttırılmıştır. Yeni aylık hesaplama sistemine göre güncelleme katsayısındaki GSYİH' a etki eden oran %100' den %30' a çekilmiş olup, bağlanacak emeklilik maaşlarının düşük olması ile erken emekliliğin önüne geçilerek daha çok sürede çalışılmasını ve aktif sigortalıların daha fazla sistemde kalması amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra kademeli bir artışla 2036 yılından itibaren emekli olma yaşı 65'e yükseltilmesi ve kadın-erkek emeklilik yaşının eşitlenmesi kabul edilmiştir.⁷⁷

Sosyal güvenlik reformuyla; adil, kolay erişebilir, kapsam alanı olarak bütün nüfusu kapsayan ve sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğinin oluşturulması ilke edinilmiştir. Ancak, yeni sistemdeki aylık hesaplama sistemiyle emekli aylığı azalacağından, reformlarla hedeflenen yoksulluğa karşı etkin korumanın sağlanamayacağı açıktır. Her ne kadar aktif sigortalı oranının arttırılması, prim oranlarından sağlanan gelirlerin arttırılması, aktif-pasif denge oranının dengeye gelerek sosyal güvenliğin aktüeryal dengesinin düzeltilmesi hedeflense de emekli olunca insanların düşük emeklilik maaşı alacağı ve bunun sonucunda gelir adaletsizliklerinin oluşacağı aşıkardır.

2.5.4. Yüksek İşsizlik ve Kayıt Dışı İstihdam

Türkiye' de kayıt dışı istihdamla yapılacak mücadelede ekonomideki en büyük sorun yüksek işsizlik olmasıdır. Yüksek işsizliğin azaltılması için yeni istihdamın mevcut olması ve işsizliğin yapısal etkenlerini göz önünde bulundurarak kullanılmayan kapasitenin etkinliğini kullanmak önemli bir yoldur.⁷⁸

Yüksek enflasyon, yüksek işsizlik ve ekonomide durgunluk sosyal güvenliğin finansal boyutunda tehlikeli etken olmaktadır. İşsizlik oranındaki artış ile işsizlik ödenekleri ve yardımlarda artış olmakta bu da sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini bozmaktadır. Ülkedeki ekonomik kriz süreci ise sosyal güvenlik sisteminin finansmanında açıklara sebep olmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin yıllar itibariyle aktüeryal dengelerinin bozulması ile

⁷⁷Kul Parlak, N.(2016), "Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye", Sayı 71, Sayfa 68.

⁷⁸Bozdağlıoğlu, Y. (2008), "Türkiye' de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 20, s.61.

büyüyen açıklar bir yandan iç borca, faiz oranlarının yükselmesine kadar tehlikeli boyutlara varmaktadır.

Ekonomideki bu belirsizlik ortamı enflasyon beklentilerini de arttırarak, yatırımlar olumsuz etkilenecek ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşmak zorlaşacaktır. Bunun sonucunda işsizlik oranı artarak gelir dağılımı bozulacak, aktif- pasif dengesi de bozulacaktır. Bir diğer etken ise özellikle işverenlerce yaygın bir inanış olan sosyal güvenlik primlerinin yüksek olması neticesinde kayıt dışı istihdamın varlığı kaçınılmazdır. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi ile aktif sigortalı sayısında artış yaşanacak bu da sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesinin korunması sonucunu doğuracaktır. Öncelikle sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesine etki eden kayıt dışı istihdamın ne olduğundan ve detaylarından bahsetmeden önce istihdam kavramına değinmekte fayda vardır.

İstihdam kelime anlamı olarak insan gücünü kullanma veya çalıştırma şeklindedir. Bu kelime anlamından yola çıkılarak istihdam; belli bir yılda çalışabilecek insan gücünün varlığı veya insanların çalıştırılması demektir. Türkiye’deki istihdam politikaları ise aktif ve pasif istihdam politikaları şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Aktif istihdam politikaları işsizlik öncesi istihdamı koruyucu şeklinde tanımlanmış olup, işsiz olan kesim için iş bulma olanaklarının oluşturulması amaçlanmıştır. Bir diğer istihdam politikası olan pasif istihdam politikaları ise işsizliğin olumsuz sonuçlarını telafi etmeyi amaçlayan ve işsizlere güvence sağlamayı hedefleyen politika çeşididir.⁷⁹

Kayıt dışı istihdam, günümüzde tüm ülkelerin en önemli ekonomik ve sosyal sorunlarından birisidir. Öyle ki kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlik kapsamında yer almayan, sosyal güvenliğe dair herhangi bir güvenceden yararlanamayan ve dolayısıyla kendi adına prim ödenmeyen, kaçak olarak çalışan kişilerin kapsadığı veya sigortalı olarak çalışanların primlerinin eksik bildirildiği şeklinde tanımlanmaktadır. Bundan şöyle bir sonuç çıkabilmektedir; sigortalılar kuruma hiç bildirilmemekte, çalıştığı gün sayısı eksik bildirilmekte veya primleri eksik bildirilmektedir.

Türkiye’de çalışmakta olan kişilerin kayıtlı olmak zorunda oldukları kamuya ait üç sosyal güvenlik kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşların yanı sıra 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun geçici 20 nci maddesi kapsamında daha ziyade banka, sigorta, reasürans şirketleri ile oda ve birlik personelinin yer aldığı, özel sandıklar bulunmaktadır. Çalışma

⁷⁹ Özdemir, Ş.-Demir, Ö. ve Keskin, S.(2011), “Türkiye’de istihdamın yapısının değerlendirilmesi (2000-2010), Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, sayfa 134.

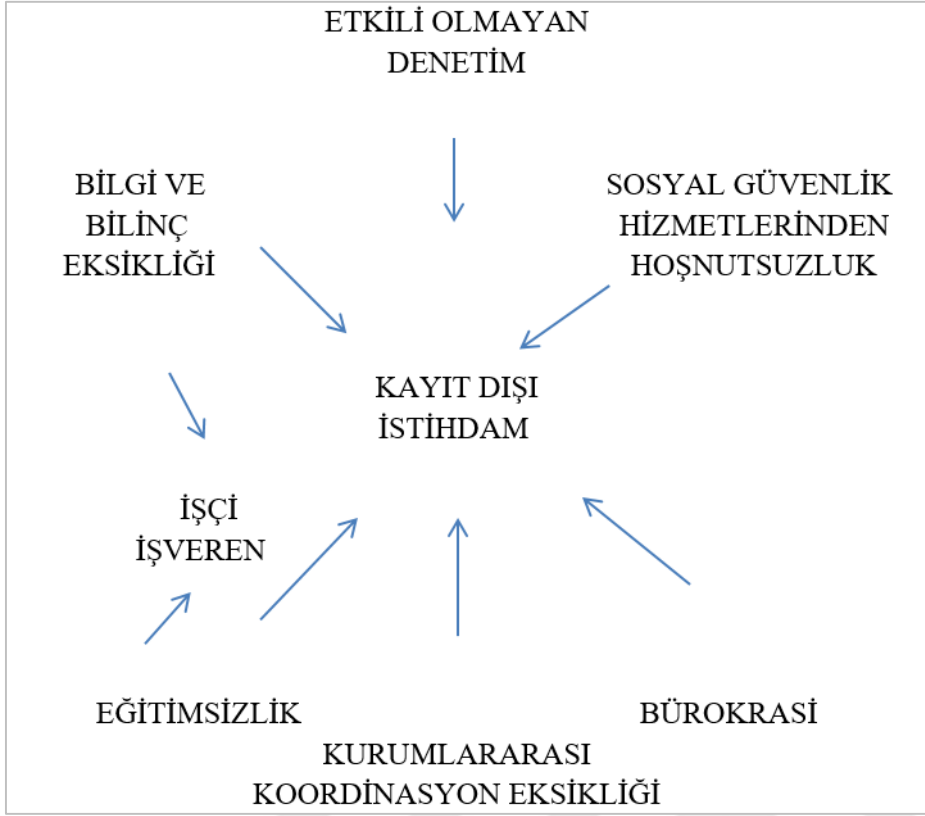
hayatı içindeki istihdam şekillerinde; ücretli veya maaşlı çalışanlar, işverenler, kendi hesabına çalışanlar, yevmiyeli çalışanlar ve ücretsiz aile işçileri şeklinde 5 farklı istihdam şekli karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰ Bunları kısaca inceleyecek olursak;

- Ücretli veya Maaşlı Çalışanlar: Kamuda veya özel sektörde ücret veya maaş karşılığı ve bir hizmet akdine bağlı olarak çalışanları ifade etmektedir. Bunların yanı sıra istisnalar olup, işverenin ücretsiz çalışan eşi, aynı konutta birlikte yaşayan ve üçüncü dereceye kadar (üçüncü derece dahil) olan hısımlar arasında ve aralarında dışarıdan başka kimse katılmayarak bu konut içinde yapılan işlerde çalışanlar, ev hizmetlerinde çalışanlar (ücretli ve sürekli olarak çalışanlar hariç), sosyal güvenlik sisteminde zorunlu sigorta kapsamında yer almamaktadır.
- İşverenler ve Kendi Hesabına Çalışanlar: Esnaf ve sanatkârlar ile diğer bağımsız çalışanlardan ticari kazanç veya serbest meslek kazancı dolayısıyla gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar ile gelir vergisinden muaf olanlardan esnaf ve sanatkâr sicili ile birlikte kanunla kurulu meslek kuruluşuna usulüne uygun olarak kayıtlı olanlar, yine kollektif şirketlerin ortakları, adi komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, limited şirketlerin ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, donatma iştirakleri ortakları, anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu üyesi olan ortaklarınının BağKur'a kayıt olması gerekmektedir.
- Yevmiyeli Çalışanlar ve Ücretsiz Aile İşçileri: Bu nitelikteki işlerde çalışanlar için zorunlu bir sigorta uygulaması bulunmamakla beraber bu kişiler isteğe bağlı olarak belirli şartlar dahilinde sosyal sigorta kuruluşlarına kayıt olabilmektedir.⁸¹

Kayıt dışı istihdamın nedenleri aşağıdaki şemalarda sebep sonuç ilişkisi içerisinde gösterilmiştir.

⁸⁰ Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (Kadim) Projesi, s.1

⁸¹ Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (Kadim) Projesi, s1.

Kaynak: T.C. Başbakanlık Genelgesi, 2006/28, Kayıt Dışı İŐtİhdamla M¼cadele (KADİM) Projesi, (4 Ekim 2006 tarih ve 26309 sayılı Resmi Gazete).

Şekil 2.3. Kayıt dışı istihdamın nedenleri

Kayıt dışı istihdamın nedenlerini sıralayacak olursak; istihdam azlığı ile bunun sonucunda oluŐabilen işsizliğin varlığı, buna ek olarak gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi etkenleri saymak m¼mk¼n olabilecektir. Enflasyon, işsizlik gibi etkenlere neredeyse etki etmek oldukça g¼c¼t¼r. Ç¼nk¼ bu etkenler ¼lkenin genel politikaları ¼zerinden kontrol edildiğinden buna m¼dahale edilmesi de zordur. Bir diğer neden olarak hukuki ve idari nedenlerin olduğunu s¼yleyebiliriz. Yasaların karmaşık olması ve s¼k s¼k deĐiŐtirilmesi uygulama alanında g¼c¼l¼k yaratmaktadır.

Kayıt dışı istihdamın bir diğer nedeni ise sosyal ve k¼lt¼rel nedenler Şeklinde ayırabiliriz. Sigortasız çalışanların kendilerine verebilecekleri zararları bilmemesinin yanı sıra işverenlerin de bu kayıtdışı çalıştırmanın kendilerine verebileceği zararları bilmemesi, geleceği ve tehlikeleri öng¼rmemesi kayıt dışı istihdamın oluşmasına ve artmasına neden olan etkenlerdir. İŞyerinde çalışan işçi çeşitli borçları olduğundan veya sosyal güvenlik kurumuna işverenin ödeyeceği primin daha az miktarını kendisine verilmesini talep ederek g¼vencesiz bir Şekilde çalışmayı iŐverenden isteyebilmektedir. Çalışan işsizlik sigortası alıyorken bir işverenin yanında ¼cretli çalışıp işsizlik sigortasının kesilmemesi i¼in işyerinde

sigortalı olarak çalışmayı reddetmektedir. İşverende sosyal güvenlik kurumuna ödeyeceği primden kaçmak adına çalışanların bu taleplerini kabul edebilmektedir. Böyle bir durumda işçi işyerindeyken iş kazası geçirdiğinde sosyal güvenlik sisteminden herhangi bir sosyal yardım talep edemeyip bunun sonucunda ise hem işçi hem işveren zararlı çıkarak istenmeyen sonuçlarda meydana gelmektedir. Böyle durumlarda gerek işveren gerekse işçi bilgilendirilmeli, şartlar ne olursa olsun yasalara uygun hareket edilmelidir. Nitekim, sosyal güvenlik sistemin açığı pasif sigortalının ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacak ve ülkenin refahı günden güne azalmaya başlayacaktır. Çalışma hayatındaki riskler ile bu risklere karşı bireylerin sahip olduğu sosyal hakları, ve kayıtdışı çalışmanın istenilmeyen olumsuz sonuçları toplum tarafından yeterince bilinmeyen konular olup bu konuda gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kayıt dışı istihdam sonucunda doğan olumsuzluklar

Sigortasız çalışma ve çalıştırılmanın ülkenin ekonomisine ve bireye sosyal açıdan birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır.⁸²

İşçinin kayıt dışı çalışması sonucunda işçiye doğan olumsuzluklar

Sigortasız olarak işyerinde çalışan kişiler kendilerine sağlanan sosyal güvenlik haklarından faydalanamamaktadırlar. Nitekim yukarıda da değindiğimiz gibi işyerinde meydana gelen iş kazasında işçi sigortalı olmadığı için sağlık yardımlarını talep edemez. İşçiler elbette ömürleri boyunca çalışamayacak ve çalışamaz duruma gelindiğinde çalıştıkları dönemde sigortalı olmadıkları için bu haklardan yararlanma şartlarını sağlayamayacak ve gerek yaşlılık aylığı, gerekse ölüm halinde hak sahiplerinden eş ve çocuklara ölüm aylığı bağlanamayacaktır. Nitekim hal böyle olunca işyerindeki çalışmaları son bulunca haklı olsalar dahi herhangi bir hak talep edemeyeceklerdir. Tüm bunların sonucunda güvencesi olmadan çalışan bir kitleye neden olacaktır.⁸³

İşverenin sigortasız çalıştırdığı işçisi için taşıdığı yükümlülük

Kayıt dışı istihdam, firmaları haksız rekabete sevk etmektedir. Nitekim prim ödeyen ile prim ödemeyen firmalar arasında haksız rekabet oluşacak ve sosyal güvenlik sisteminde kayıtlı

⁸² www.sgk.gov.tr/kayitdisiistihdamlamucadele

⁸³ T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu web sitesi.

olan işyerleri primi ödeyenlerle ödemeyenler arasında rekabet edebilmek için kayıt dışılığa yönelecektir.

Devlet açısından kayıt dışı istihdam

Aktif çalışan sigortalı söz konusu olmadığı için sosyal güvenlik sistemine prim ödemesi yapılmayacak ve bu da prim kaybına yol açacaktır. Söz konusu kayıplarla sosyal güvenlik açıkları oluşacak ve zamanla artacaktır. Oluşan sosyal güvenlik açıklarını kapatmak için bütçe transferleri yapılacak bu da bütçe açıklarının artırmasına yol açacaktır. Böylelikle gelecek nesiller için tehlike oluşacak ve sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan bu açıkların neden olduğu yükleri taşımak zorunda kalacaklardır. Sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği sağlanamayacak ve sosyal güvenlik sisteminin aktif-pasif dengesi bozularak aktüeryal dengesinde dengesizlikler git gide artacaktır. En nihayetinde sosyal güvenliğe duyulan güven azalmış olup, toplum sisteme de güvenmeyerek refah seviyesi düşük bir hayat yaşayacaktır.

Türkiye’de kayıt dışı çocuk işçiliğinin ve yabancı işçilerin çalıştırılmasının yanı sıra kayıtdışı çalışmanın en çok rastlandığı sektörler tarım, inşaat, turizm olmaktadır.

Yıllar	Tarım	Tarım Dışı	Sanayi	Hizmet	İnşaat	Genel
2002	90,14	31,74	36,40	29,19	-	52,14
2003	91,15	31,55	36,43	29,00	-	51,75
2004	89,9	33,83	37,28	31,96	-	50,14
2005	88,22	34,32	38,11	32,27	-	48,17
2006	87,77	34,06	38,12	31,88	-	46,97
2007	88,14	32,34	35,51	30,63	-	45,44
2008	87,84	29,76	31,61	28,77	-	43,5
2009	85,84	30,08	33,43	28,4	-	43,84
2010	85,47	29,06	32,68	27,11	-	43,25
2011	83,85	27,76	31,5	25,71	-	42,05
2012	83,61	24,51	27,89	22,73	-	39,02
2013	83,28	22,4	25,23	20,9	-	36,75
2014	82,27	22,32	20,26	21,09	36,61	34,97
2015	81,16	21,23	19,13	20,05	35,58	33,57
2016	82,09	21,72	20,2	20,35	35,76	33,49
2017	83,33	22,1	20,03	20,95	35,80	33,97

Çizelge 2.5. Yıllara ve sektörlere göre kayıt dışı istihdam oranları (%)

Kaynak: T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu portalı

Çizelge 2.5’ te görüldüğü üzere Türkiye’de kayıt dışı çalışma oranı yüksektir. 2002- 2017 yılları incelendiğinde tarım sektöründe çalışanlarda kayıt dışı oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak, bu kesimi ücretsiz aile işçileri oluşturduğundan kayıt dışı istihdamın varlığı kaçınılmazdır. Her ne kadar gerileme gözlense de enflasyon, işsizlik, hızlı nüfus artışı, gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk, denetimlerle ilgili sorunların varlığı kayıt dışı istihdamın an ve an artışını sağladığı için düşündürücü bir tablo olup kayıt dışı istihdamın önlenmesi için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Kayıt dışı istihdamla mücadele konusunda yapılan çalışmalar

Söz konusu kayıt dışı tespitinde işverene yazılan ağır cezalar kayıt dışı çalıştırmayı caydırıcı olmayıp işveren devlete küstürülmekte ve işyerinin kapatılmasına yol açmaktadır. Bunun yerine kayıtlı istihdamı teşvik amaçlı çalışmalar yapılmaya başlanılmış olup, sosyal güvenlik kurumunun sosyal güvenlik denetmenlerince de rehberlik faaliyetleri ön plan da tutulmuştur.

84

Çalışanların kayıt altına alınmasında devletin iki temel amacı vardır ki bunlardan ilki yapılan prim ödemeleri ile kamu harcamalarının karşılanmasının sağlanması, ikincisi ise kayıt dışı faaliyetlerin önüne geçmektir.⁸⁵ Kayıt dışı istihdamın azalması sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesine de olumlu yönde etki edecektir.

Kayıt dışı istihdamın önlenmesi amacıyla sosyal güvenliğin üzerindeki yük azaltılmalıdır. İşveren açısından ise sisteme kayıtlı işçi çalıştırmak büyük bir maliyet gerektirmektedir. Eğer işveren sisteme kayıtlı işçi çalıştırır ise sosyal güvenlik primleri, işsizlik sigortası primi, işveren payı gibi işverene maliyetler olacaktır. Söz konusu sosyal güvenlik primlerinin yüksek olması ise işverenin kayıtlı işçi çalıştırmada caydırıcı etken olacaktır böylelikle işveren kayıtdışı işçi çalıştırmaya yönelecektir. İşverene fazla yük olduğu gibi çalışanda sisteme kayıtlı bir şekilde çalışmak istememektedir. Bunun sebebi ise sosyal güvenlik kesintisinin yüksek olması sonucu net ücretin düşmesi halinde işçi kayıt dışı çalışarak daha fazla ücret almaya yönelecektir. Bunun sonucunda hem işçi hem işveren için sosyal güvenlik yükümlülüklerinin azaltılması kayıt dışı istihdamın azalmasını sağlayacaktır.⁸⁶

⁸⁴ Alper, Y.(2017).“Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı 68.

⁸⁵ Karaarslan, E. (2010). “*Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*,” (Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık,) Mali Hizmetler Derneği Yayın No:7.

⁸⁶ Kalaycı, C. ve Kalan, E.(2017).” Türkiye’de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi”, Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi.

2.6. Sosyal Güvenlik Reformu

Gelişmiş ülkelerdeki yaşlılık ödeneğinin artması, insanların ömürlerinin uzun olması, bunun yanı sıra doğum oranlarının azalması ve sağlık hizmetlerinde yüksek miktarda maliyetlerin olması sosyal güvenlik sisteminin çıkmaza doğru yol almasında büyük etkenlerdir. Söz konusu bu durumlar da ülkelerin milli gelirlerinde sosyal güvenliğe yüksek miktarda pay ayırmalarına sebep olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki durum ise gerek vergilerle gerekse sosyal güvenlik sistemindeki primlerin tahsilatının yapılmasında yaşanan zorluklarla kaynakların kıt olması gibi sebeplerle birlikte yapısal sorunlara bağlı olarak toplumda sosyal güvenlik alanında koruma ve yardımlar yetersiz olabilmektedir. Bunun sonucunda sosyal güvenlik açıkları sürekli artmakta ve sosyal güvenlik harcamaları azalmaktadır.⁸⁷

Genç nüfus oranının azalmasıyla giderek nüfusun yaşlanması, söz konusu sistemin yoksulluğa karşı koruma sağlayamaması, sosyal güvenlik açıklarının finansman üzerinde olumsuz etkileri, nüfusu kapsaması açısından yeterli olmaması, yine mevcut sosyal güvenlik kurumlarının var olan sorunları olarak birtakım sebepler sonucunda reform yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Sosyal güvenlik tek çatı altında birleşmeden önce, sosyal güvenlik sisteminde işçi ve işverenlerin ödedikleri primler SSK'nın gelirlerini, kendi hesabına çalışanların primleri ise bağ-kur gelirlerini kapsamaktaydı. Emekli sandığı ise açık veren ilk kurum olarak yine problemleri bir alan olmuştur.⁸⁸

Gerçekleşen reformlar üç alanda toplanabilir; Birinci olarak, finansman sorunu için istihdama yönelik politikalar söz konusu olmuştur. Nitekim istihdam sorunu da çözülmeden finansmana yönelik hangi model uygulanırsa uygulansın sosyal güvenlik sisteminin finansman çözümünün olanaklı olmayacağı açıktır. İkinci olarak, emeklilik alanında reform geliştirilmiştir. Üçüncü olarakta, sağlık alanında önemli değişikliklere yer verilmiştir.⁸⁹

⁸⁷ Egeli, H. ve Özen, A. (2009), "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi", *Mevzuat Dergisi*, Yıl:12, Sayı:142.

⁸⁸ Altunöz, U.(2017). "Sosyal Güvenlik Politikaları Açısından Bütçe Transferlerinin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi", s.60.

⁸⁹ Güzel, A. (2005), "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm Mü ?", *Çalışma ve Toplum, Ekonomi Hukuk Dergisi*.

2.6.1. Sosyal Güvenlik Reformunun Amacı

Aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilir, modern, etkin, adil, toplumun tüm bireylerini kapsayacak şekilde, kolay erişilebilen sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı bir sosyal güvenlik sistemi oluşturmak sosyal güvenlik reformunun amacını ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından biri olan sosyal güvenlik reformunun aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilir bir sistem oluşturma amacınının sosyal güvenlik sisteminin finansman dengesini sağlamayı hedef aldığını incelemek olacaktır.

2.6.2. Sosyal Güvenlik Reformunda Kapsamın Önemi

Öncelikle sosyal güvenlik kapsamına alınacak kişilerin tanımlarını yapmak gerekirse;

- Sigortalı: 5510 sayılı Kanunun 3. Maddesine göre,” kısa ve/veya uzun vadeli sigorta kolları bakımından adına prim ödenmesi gereken veya kendi adına prim ödemesi gereken kişi” dir.
- Aktif Sigortalılar: Mevcut durumda çalışmakta olup, prim ödeyen ve aylık alan kişilerdir.
- Pasif Sigortalılar: Aktif olarak çalışma hayatında bulunmayan ve kendi çalışmasına bağlı olarak sosyal sigorta kurumlarından gelir ve aylık alanlardır.
- Bağımlı Nüfus: Aktif sigortalılar üzerinden yararlanan ve halen çalışmakta olan kişilerin bakmakla yükümlü oldukları eş, çocuk ve anne-babalarını kapsamaktadır.
- Hak Sahipleri: Sigortalıların ve Sosyal Güvenlik Kurumdan gelir ve aylık alanların ölümü halinde kendilerine sosyal güvence sağlanmasına hak kazanan eş, çocuk ve anne-babası şeklindedir.⁹⁰

2006 yılında 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile başlayan sosyal güvenlik reformuyla SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı tek çatı altında toplanmıştır. Böylelikle statüye bağlı kalınmadan eşit şartlarda sosyal güvenceden yararlanma imkanı oluşmuştur. Her ne kadar böyle bir yenilik yapılmak istense de özellikle Anayasa Mahkemesinin iptal kararından sonra bazı değişiklikler getirilmiştir. Bunun sonucunda söz konusu reformun sosyal güvenlik alanında bütün nüfusu kapsam altına alma gayesi tam anlamıyla istenilen şekilde olmamıştır.

⁹⁰ 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu

2.6.3. Sosyal Güvenlik Reformunda Finansmanın Önemi

Sosyal güvenlik sisteminde hedeflenen sosyal güvenlik hizmeti önemli bir derece de ucuz olmayan kaynak transferi gerektirmektedir. Bu durum ise yüksek bir maliyete katlanma yükümlülüğünü oluşturmaktadır. Sosyal güvenliğin finansmanına yönelik oluşan temel sorun alanlarını sıralayacak olursak;

- Sosyal güvenlik için bireylerin ne kadar kaynak tahsis edeceği;
- Sosyal güvenlikte oluşacak harcamaların hangi gelirler ile finanse edileceği;
- Hangi finansman yöntemleri ile gelir-gider dengesinin sağlanacağı;
- Sosyal güvenlik sistemine devletin katkısının ne olacağı;
- Temel ekonomik göstergelerin, sosyal güvenlik dolayısıyla tahsis edilen kaynaklardan nasıl etkileneceği; olmak üzere bu temel sorun alanlarına cevaplar aranmıştır.⁹¹

Reform sonrası finansmana bakmadan önce reform öncesi finansmanı incelersek; sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi bozulmuş olup, başta 1950’li yıllardaki emeklilik yaşı düşürülerek 1969 ve 1976 yıllarında yaş şartının kaldırılması ile birlikte kadınlarda 20, erkeklerde 25 yıl, 5000 gün prim ödeme sayısı sonucu emekli olmaları ve emeklilik aylığı almaları sağlanmıştır. Söz konusu bu erken emeklilik sonucunda ise sosyal sigortalar kurumlarının aktif/pasif sigortalı dengesi hızla bozulmuştur.⁹²

Bunun yanı sıra reform öncesindeki erken emeklilik sistemine ek olarak prim tahsilat oranlarının düşük olması ile kuruma olan prim borçlarının fazlalığı, hizmet borçlanması uygulaması, prim karşılığı olmayan ödemelerin artışı, işyerlerinde kayıt dışı çalışmanın yaygın olması ve kayıt dışı çalışmanın önlenmesinin düşük oranda olması da sosyal güvenlik kurumlarının gelir/gider dengesini fazlasıyla bozmuştur.

Söz konusu problemler sonrası reform yapılması amaçlanmış, sosyal güvenlik sistemlerinde yapılandırma olmasıyla zorunlu tek basamaklı sistemden çok basamaklı sisteme ve bireysel emeklilik sistemlerin gelişimine neden olmuştur.⁹³

Sosyal güvenlik sistemindeki yenilik sonucunda finansman alanında sosyal güvenlik sisteminin oluşturulmasına yönelik araçlar şu şekilde sıralanmıştır. Bunlar;

⁹¹ Alper, Y.(2011),“Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi.

⁹² A.g.e.

⁹³ Boyacıoğlu, N. Ve Öçal, M. (2018),“Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’ de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 10, Sayı 26, Sayfa 9.

- İhtiyaç sahipleri veri tabanı sayesinde belirlenecek, mükerrer yardımlar önlenecektir. Böylelikle, kurumun giderleri azaltılacak gereksiz harcamalar yapılmayacaktır.
- Emeklilik sistemindeki tek bir rejime dönüşme ile hak ve yükümlülükler adil bir şekilde dağıtılacak olup söz konusu parametreler uygun bir şekilde düzenlenmiş olacak ve ilaveten nüfusun giderek yaşlanması ile erken emekliliği önlemek adına emekli aylığı bağlama yaşı kademeli olarak yükseltilmiştir.
- Genel sağlık sigortası kaynaklarının aşırıya kaçılması önlenecek olup bunun yanı sıra harcamaların azaltılması hedef alınacaktır. ⁹⁴

Sosyal Güvenlik Reformu kapsamında gelir artırıcı tedbirler olarak;

- Kayıt dışı çalışmanın önlenerek aktif sigortalı sayısının artırılması,
- Eksik gün ve düşük kazanç bildirmeyi önlemeye yönelik düzenlemelerle kayıt dışılığın önlenmesi ile prime esas kazançların kapsamının ve sınırlarının artırılması,
- Yaşlılık aylığına hak kazanma şartlarının değiştirilerek ödenecek prim gün sayılarının artması,
- Prim tahsil oranlarının artırılması gibi tedbirler alınmıştır.

Yukarıda sayılan tedbirlere ek olarak kayıt dışı çalışmayla mücadele kapsamında KADİM Projesi ile bunun çerçevesinde hazırlanmış olan “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010)” şeklinde tedbirler alınmıştır. Söz konusu olumsuz faktörlere rağmen, aktif sigortalı sayısının artışı ve prime esas kazançlarla ilgili olan olumlu gelişmeler sosyal güvenlik sisteminin finansmanını önemli düzeyde olumlu etkilemiştir. Prime esas kazançların gerçekçi seviyelerde bildirilmesi ve kayıt dışılığın önlenmesi ile gelir artırıcı etki sağlanmıştır. ⁹⁵

Sosyal güvenlik reformunun işgücüne etki etmesi ile de istihdamın artması, yoksulluğun ve eşitsizliğin azaltılması amaçlanmış bu sayede işgücü piyasası ile ilgili düzenlemelerde, vergi, asgari ücret, sosyal güvenlik gibi hususlar işgücüne katılmayı, istihdamı arttırmayı, sisteme kayıtlı olarak çalışmayı, yatırımları özendirici yönde olmaları sağlanmıştır. ⁹⁶

Sosyal güvenlik sistemindeki gelir-gider dengesine yönelik 1999 yılı ve 2008 yılında yapılan değişikliklerin etkilerinde;

⁹⁴ Alper, Y. (2011).“Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentileri”, Sosyal Güvenlik Dergisi.

⁹⁵ A.g.e.

⁹⁶ Akalın, G.(2000).”Sosyal Güvenlik Sistemimiz: Sorunlar Çözüm Önerileri”, Liberal Düşünce Topluluğu,Cilt:5, Sayı:18.

- Emekli olma yaşının yükselmesi ilk başlarda sosyal güvenlik sisteminin gelir gider dengesini olumlu yönde etkilerken, yaşlanan nüfusun artması ile tekrardan giderlerin hızında artış yaşanacaktır.
- Yeni aylık hesaplama sisteminin olumlu yöndeki etkileri 2040 yılında gelir gider dengesinde belirgin olmaya başlayacaktır.
- Aktif/pasif sigortalı oranının yüksek olması ile emeklilik sistemi gibi ilk başlarda olumlu etki olacakken, nüfusun yaşlılık oranının yükselmesiyle aktif/pasif oranındaki artış azalışa geçecektir.⁹⁷

⁹⁷ Alper, Y.(2013). “Sosyal Güvenlik Reformunun Etkileri 2020 Yılında Bitiyor. Yeni Bir Reform Mu? Yeni Tedbirler Mi ?”, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Cilt: 27, Sayı: 3.

3. SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN AKTÜERYAL DENGE ANALİZİ

3.1. Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktüeryal Denge

En kısa tanıma göre sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesi; ülkede kaç çalışanın kaç emekli, dul ve yetime baktığını gösteren rakamlardır. Çalışan işçi, memur, esnaf, tüccar, çiftçi, muhtar ve isteğe bağlı sigortalılara “aktif sigortalı”, emekli, malul, ölen sigortalının eşi ve çocukları ile sürekli iş göremezlik geliri alanlara da “pasif sigortalı” denmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri değerlendirilirken aktif / pasif sigortalı oranına bakılır. Bu oran aktif olarak sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olan sigortalıların (aktif sigortalı, isteğe bağlı sigortalı, tarımda sigortalı çalışanlar) sayısının, sistemden aylık alanların (emekliler, malullük veya ölüm aylığı alanlar) sayısına bölünmesi ile hesaplanır ve bu sonucun ideali 4 olmasıdır. Yani 4 ya da 3 çalışana (aktif sigortalıya), 1 çalışmayan (pasif sigortalı) düşmesidir.

Aktif/pasif sigortalı oranı; aktif- pasif sigortalı olarak kişi kapsamından ziyade sosyal güvenliğin mali dengesini gösteren bir göstergeyle ilgilidir. Yani; sistemin “aktüeryal dengesi sağlanmış, mali açıdan da sürdürülebilir sistem” haline dönüşmesi aktif/pasif sigortalı dengesinin gerçekleşmesi ile mümkün olabilecektir.⁹⁸

Kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan yardımlara ilişkin işlemlerde sosyal sigorta işlemleri yönetmeliği'nin 38.maddesine göre sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı, hastalık ve analık durumlarında sosyal güvenlik kurumunun yetkilendirdiği sağlık kurulu veya hekim tarafından oluşturulan raporlar sonucu geçici çalışmama sonucu ödenen ödeneğe geçici iş göremezlik ödeneği denmektedir. Aynı yönetmeliğin 41.maddesine göre iş kazası veya meslek hastalığı sonucu sigortalılara ömür boyu sürekli iş görememezlik geliri bağlanmaktadır. Aynı maddenin 42.maddesinde yer alan ölüm geliri; iş kazası ve meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının hak sahiplerine bağlanacak gelirdir. Yine aynı yönetmeliğin 43. maddesine göre iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölen sigortalının hak sahiplerine evlenme ve cenaze ödeneği verilmektedir.⁹⁹

Uzun vadeli sigorta kollarına ilişkin işlemler için sosyal sigorta işlemleri yönetmeliği'nin 49.maddesinde uzun vadeli sigorta kollarından biri olan malül sayılma ve bu durumdan

⁹⁸ Alper, Y.(2017). ”Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 2017.

⁹⁹ SGK, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği, Ankara, Resmi Gazete(Sayı:27579), 2010.

dolayı sağlanan aylıktan yararlanmadan bahsedilmiştir. Bu duruma göre belirli şartları taşıyanlar malullük aylığına hak kazanabilmektedir. Yine aynı yönetmeliğin 55.maddesine göre belirli şartlara sahip olan bireylere yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Uzun vadeli sigorta kollarından olan ölümden sağlanan haklara ve bunun sonucunda ölen bireyin hak sahiplerine sağlanan evlenme ve cenaze ödenekleri söz konusu olmaktadır.¹⁰⁰

3.2. Eski Sistem Primlerine İlişkin Aktüeryal Denge

		SSK	EMEKLİ SANDIĞI	BAĞ-KUR
Malüllük, Yaşlılık, Ölüm	Çalışan	9	15	20
	İşveren	11	20	-
Hastalık	Çalışan	5	-	12
	İşveren	6	-	-
Analık	İşveren	1	-	-
İş Kazası/ Meslek Hastalığı	İşveren	1.5-7	-	-
Toplam	Çalışan	14	15	32
	İşveren	19.5-25	20	-
		33.5-39	35	32
Zorunlu Tasarruf	Çalışan	2	2	-
	İşveren	3	3	-
Toplam		38.5-44	40	32

Çizelge 3.1. SSK, Emekli Sandığı, Bağ-Kur' un prim oranları

Kaynak: TÜSİAD (1997), Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma, İstanbul, TÜSİAD Yayınları.

Yukarıdaki Çizelge 3.1.'de belirtildiği üzere, eski sisteme göre primler üç sisteme göre farklılık göstermiş aynı zamanda kısa vadeli sigorta kollarından hastalık analık ve iş kazası veya meslek hastalığına göre de farklılık oluşturmuştur. Örneğin; SSK' ya tabi bir birey için kısa vadeli sigorta kollarından hastalık koluna göre geçici iş göremezlik raporu sonucu istirahat alıp primi ödenecekse sigortalı için 5, işveren için 6 payı olmaktadır. Yeni sisteme göre 4(c) li olarak nitelendirilen emekli sandığına tabi bireyde ise hastalık kolundan prim ödeme ve yararlanma söz konusu olmamaktadır. Nitekim emekli sandığına tabi olan hastalık kolunun yanı sıra analık ve iş kazası ve meslek hastalığı kollarından da faydalanamaz. Yeni

¹⁰⁰ A.g.e.

sisteme göre 4(c)' li olan bir birey eski sisteme göre de emekli sandığına tabi olup uzun vadeli sigorta kollarından malüllük, yaşlılık ve ölüm sigorta kollarından faydalanmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin reform sonrası oluşan yeni sisteme göre 4(b)'li olan eski sistemde Bağ-Kura tabi olmaktadır ve bu sigortaya tabi olanlar için kısa vadeli sigorta kollarından analık için sağlanan haklardan faydalanmaya hak yoktur.

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Sigortalılar	Tarımdaki Sigortalılar	Aktif Sigortalı Toplamı	Aylık Alanlar	Aktif/Pasif Oranı
1965	895.802	-	-	895.802	54.590	16,4
1970	1.313.500	-	-	1.313.500	145.446	9,03
1975	1.823.338	-	-	1.823.338	289.870	6,2
1980	2.204.807	-	-	2.204.807	635.815	3,46
1981	2.228.439	-	-	2.228.439	714.973	3,11
1982	2.264.728	-	-	2.264.728	808.118	2,8
1983	2.327.245	-	-	2.327.245	873.073	2,66
1984	2.439.016	-	17.420	2.456.436	976.629	2,51
1985	2.607.865	-	18.300	2.626.165	1.070.681	2,45
1986	2.683.759	-	29.677	2.713.436	1.156.621	2,34
1987	2.744.767	-	36.358	2.781.125	1.254.285	2,21
1988	2.994.058	120.000	41.334	3.155.392	1.377.194	2,29
1989	3.119.238	266.539	74.407	3.460.184	1.478.406	2,34
1990	3.286.929	300.000	74.407	3.661.336	1.596.634	2,29
1991	3.432.073	300.000	93.756	3.825.829	1.717.095	2,22
1992	3.621.674	361.863	115.174	4.098.711	1.851.522	2,21
1993	3.793.297	438.843	177.145	4.409.285	1.999.000	2,20
1994	4.009.716	771.906	212.995	4.994.617	2.175.449	2,29
1995	4.208.761	980.841	253.463	5.443.065	2.337.755	2,32
1996	4.483.684	1.055.613	244.232	5.783.579	2.539.696	2,27
1997	4.862.178	1.031.714	246.401	6.140.293	2.731.793	2,24
1998	5.323.434	910.343	228.343	6.492.120	2.930.752	2,21
1999	5.030.732	901.265	193.826	6.125.823	3.148.826	1,94
2000	5.283.234	843.957	184.675	6.311.866	3.338.867	1,89

Çizelge 3.2. Sosyal Sigortalar Kurumu'nun (SSK) aktif / pasif oranı

Kaynak: İsmail Güneş, Soner Yakar, "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", 2004.- www.ssk.gov.tr.

Yukarıdaki Çizelge 3.2.'ye göre; eski sisteme göre SSK' ya tabi olanlar tarafından finanse edilen pasif sigortalı kişi sayısının 16,4 katı kadar aktif sigortalı çalışan sayısı mevcuttur. Kurumdan aylık alanların sayısı yıllar içinde artmış olup aktif/pasif sigortalı sayısı oranı yaklaşık 2 seviyelerine düşmüştür.

Emekli sandığı sisteminde emekli sandığının topladığı fonlar devlet tarafından kullanılmaktadır. Bu duruma olanak veren durum ise devlet garantisiyle dağıtım yönteminin sağlanması ile mümkün olmuştur.¹⁰¹ Sosyal güvenlik sisteminin finansman yöntemlerinden olan kapitalizasyon yöntemindeki karşılıklar uygulamada sağlanmamış sapmalar meydana gelmiştir.

Yıllar	İştirakçi Sayısı	Dosya Sayısı	Aktif/Pasif Oranı
1986	1.425.000	511.870	2,8
1987	1.450.000	529.336	2,7
1988	1.460.000	536.027	2,7
1989	1.500.000	556.386	2,7
1990	1.560.000	571.573	2,7
1991	1.600.000	610.380	2,6
1992	1.850.000	670.576	2,8
1993	1.896.041	712.723	2,7
1994	1.896.000	781.719	2,4
1995	1.880.437	828.553	2,3
1996	1.963.751	920.360	2,1
1997	1.994.509	952.360	2,1
1998	2.071.867	1.036.501	2,0
1999	2.118.085	1.099.336	1,9
2000	2.163.698	1.154.514	1,9
2001	2.236.050	1.210.761	1,8
2002	2.282.005	1.256.737	1,8

Çizelge 3.3. Emekli Sandığı'nda aktif / pasif oranı

Kaynak: İsmail Güneş, Soner Yakar, "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri Ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", 2004.

Yukarıdaki Çizelge 3.3.'e göre, zamanla pasif sigortalı sayısında artış yaşanmış, aktif/pasif sigortalı sayısı oranı yaklaşık 3' ten 1,8 seviyelerine düşmüştür. Bu da aktif olarak sigortalı olan emekli sandığına tabi olanların yaklaşık 2 seviyesinde pasif sigortalıları finanse ettiğini göstermektedir.

¹⁰¹ Yurdadoğ, V.(2000) "Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri", *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, 86-73.

Yıllar	Aktif Sigortalılar	İsteğe Bağlı Sigortalılar	Tarımdaki Sigortalılar	Aktif Sigortalı Toplamı	Aylık Alanlar	Aktif/Pasif Oranı
1985	1.681.747	-	244.818	1.926.565	294.496	6,54
1986	1.828.719	-	428.412	2.257.131	361.513	6,24
1987	1.937.727	-	513.055	2.450.782	410.857	5,96
1988	1.876.745	97.375	624.528	2.598.657	486.811	5,33
1989	1.943.408	107.607	711.049	2.762.064	544.914	5,06
1990	1.967.379	106.019	752.075	2.501.273	595.889	4,74
1991	1.989.650	103.366	732.526	2.825.542	655.646	4,30
1992	2.038.438	99.170	752.863	2.890.471	711.994	4,05
1993	2.002.266	92.068	776.634	2.870.968	777.968	3,69
1994	1.838.534	83.317	778.547	2.700.398	825.595	3,27
1995	1.791.246	78.973	799.132	2.849.351	880.820	3,03
1996	1.766.809	87.351	796.805	2.660.965	947.038	2,80
1997	1.873.497	129.050	802.343	2.804.890	1.032.342	2,71
1998	1.911.259	200.676	796.564	2.908.499	1.104.614	2,63
1999	1.939.593	264.284	860.742	3.064.619	1.179.817	2,59
2000	2.172.569	263.977	876.148	3.312.694	1.277.444	2,59

Çizelge 3.4. Bağ-Kur'da aktüeryal denge (aktif / pasif oranı)

Kaynak: İsmail Güneş, Soner Yakar, "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", 2004.

Sosyal güvenlik sisteminde eski sisteme göre SSK, Emekli Sandığı ve Bağ-Kur için finansman yöntemlerinden olan kapitalizasyon yöntemindeki karşılıklar kullanılmamış olup, buna en büyük sebep ise siyasi sebepler olmaktadır. Bunun sonucunda ssk, emekli sandığı ve bağ-kur sigorta kuruluşları finansman yöntemlerinden olan dağıtım yöntemini kullanmışlardır. Uzun vadeli sigorta kolları bakımından zor bir sistem olan dağıtım yönteminde toplanan primler kamu açıklarında kullanıldığından söz konusu kuruluşların finansmanında kullanılması zor bir sürece girmiştir.¹⁰²

¹⁰² Güneş, İ, ve Yakar, S. (2004). "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi.

Yıllar	Bildirge Dolduranlar (Kümülatif)	Artış (%)	Aktif Sigortalılar	Artış (%)
1997	4.154.429	-	2.002.547	-
1998	4.566.038	9,9	2.103.494	5,0
1999	4.752.189	4,1	2.188.731	4,1
2000	4.848.169	2,0	2.424.049	10,8
2001	4.937.644	1,8	2.436.656	0,5
2002	4.996.119	1,2	2.420.641	-0,7
2003	5.059.494	1,3	2.450.408	1,2
2004	5.084.672	0,5	2.438.614	-0,5
2005	5.109.884	0,5	2.329.901	-4,5
2006	5.290.023	3,5	2.312.256	-0,8

Çizelge 3.5. 1479 sayılı kanuna tabi yıllar itibariyle aktif sigortalı durumu

Kaynak: www.sgk.gov.tr/istatistik/devredilen_kurum_istatistikleri/bagkur_devredilen

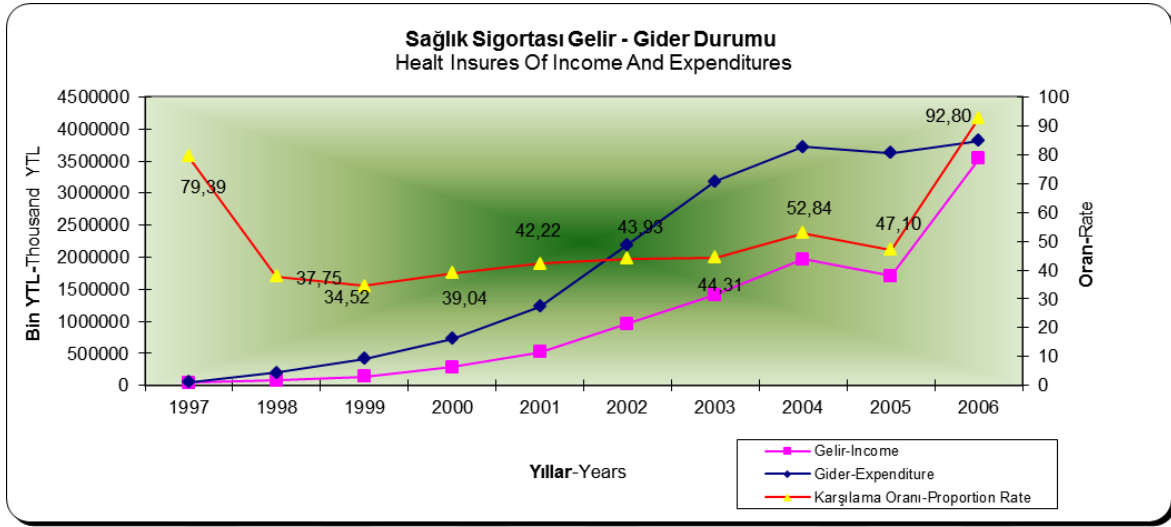
Yukarıdaki Çizelge 3.5.'e göre; eski sisteme göre 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununa tabi sigortalı sayısında 1997 yılından 2003 yılına kadar artış yaşanmakta olup 2003 yılından itibaren bu sayıda azalma meydana gelmiştir. 1479 sayılı kanuna tabi olanlar tarafından finanse edilen pasif sigortalı kişi sayısının 16,4 katı kadar aktif sigortalı çalışan sayısı mevcuttur. Kurumdan aylık alanların sayısı yıllar içinde artmış olup aktif/pasif sigortalı sayısı oranı yaklaşık 2 seviyelerine düşmüştür.

Yıllar	Malüllük	Yaşlılık	Ölüm		Toplam	
			Dosya	Hak Sahibi	Dosya	Kişi
1997	11.533	547.098	252.266	393.421	810.897	952.052
1998	12.584	591.333	269.611	415.392	873.528	1.019.309
1999	13.584	629.071	291.255	444.273	933.910	1.086.928
2000	14.510	668.176	311.872	468.896	994.558	1.151.582
2001	15.054	698.559	328.505	481.714	1.042.118	1.195.327
2002	15.059	717.326	345.907	494.423	1.078.292	1.226.808
2003	14.643	733.984	362.921	510.541	1.111.548	1.259.168
2004	14.642	767.032	380.065	529.432	1.161.739	1.311.106
2005	14.222	820.781	396.791	540.678	1.231.794	1.375.681
2006	13.742	904.676	413.219	559.487	1.331.637	1.477.905

Çizelge 3.6. 1479 sayılı kanuna göre aylık alanların yıllara dağılımı

Kaynak: www.sgk.gov.tr/istatistik/devredilen_kurum_istatistikleri/bagkur_devredilen

Eski sisteme göre 1479 sayılı kanuna göre aktif sigortalı olarak çalışanlar ile kurumdan aylık alanlar yukarıdaki grafiklerde gösterilmiştir. Grafik 3.6.'ya göre malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından dolayı kurumdan hak talep eden kişilerde toplamı 1997 yılından 2006 yılına kadar zamanla artış yaşanmıştır. Pasif sigortalı olarak nitelendirilen ve kurumdan emeklilik aylığı alanların sayısı ise malullük ve ölüm sigortalarından yararlanan pasif sigortalı sayısından oldukça fazladır.

Kaynak: www.sgk.gov.tr/istatistik/devredilen_kurum_istatistikleri/bagkur_devredilen

Şekil 3.1. 1997-2006 yılları arasında sağlık sigortası gelir-gider durumu

Yukarıdaki Şekil 3.1.' e göre 1997 yılından 2006 yılına kadar eski sistem bağ-kur sosyal güvenlik sistemindeki gelirler zaman içinde arttıkça giderlerde de artış gözlemlenmektedir. Nitekim, 1997 yılındaki gelirlerin giderleri karşılama oranı 1998 yılında ani bir düşüş yaşatmış, 2003 yılına kadar sabit bir seyir izlemiş en son 2006 yılında sosyal güvenlik sistemindeki toplanan gelirlerin harcanan giderleri karşılama oranı %92,80 olmuştur. 1997 yılından 2006 yılına kadar süren zamanda gerek finans yapısındaki bozukluklar gerekse sosyal güvenlik sisteminin işleyişinde reform sürecine girilmesi gerektiğinin kanıtı olmuştur.

Yıllar	Gelir	Gider	Fark	Karşılama Oranı (%)
1997	130.042	307.274	-177.233	42,3
1998	220.140	650.473	-430.333	33,8
1999	414.138	1.309.599	-895.461	31,6
2000	725.913	1.899.118	-1.173.206	38,2
2001	1.280.348	3.059.214	-1.778.866	41,9
2002	2.101.540	5.032.115	-2.930.575	41,8
2003	2.982.986	8.061.199	-5.078.214	37,0
2004	4.241.518	9.953.538	-5.712.020	42,6
2005	3.726.768	11.020.036	-7.293.268	33,8
2006	8.515.186	13.515.400	-5.000.214	63,0

Çizelge 3.7. Yıllara göre toplam gelir ve gider

Kaynak: www.sgk.gov.tr/istatistik/devredilen_kurum_istatistikleri/bagkur_devredilen

Çizelge 3.7.'ye göre eski sistem Bağ-Kur' da 1997 ile 2000 yılları arasındaki gelir ve giderler gösterilmiş, gelirlerin giderleri karşılama oranı 1997 yılında %42 iken, bu oran zamanla azalıp, 2005 yılında %33 olmuştur. Nitekim 2006 yılında gelirlerin giderleri karşılama oranı %63 ile en yüksek orana ulaşıp 2006 yılından sonra reform için çalışmalara devam edilmiş ve gelir gider dengesinin sürdürülebilirliği hedeflenmiştir.

3.3. Yeni Sistem Primlerine İlişkin Aktüeryal Denge

SGK PRİM ORANLARI (01.01.2008'den İtibaren)			
Hizmet Akdine Tabi Olanlar Açısından Prim Oranları(5510 Sayılı Kanununun 4/1 (a) Bendi Kapsamında Olanlar)			
Sigorta Kolu	İşveren Payı (%)	Çalışan Payı (%)	Toplam (%)
Malüllük, Yaşlılık ve Ölüm	11	9	20
Kısa Vadeli Sigorta Kolları	2	-	2
Genel Sağlık Sigortası	7,5	5	12,5
İşsizlik Sigortası	2	1	3
Toplam	22,5	15	37,5
Fiili Hizmet Süresi Ekleneyecek İşlerde Çalışanlar İçin Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortası Prim Oranı (Hizmet Akdine İstinaden Çalışanlar İçin)			
60 Gün Ekleneyecek İşler	12	9	21
90 Gün Ekleneyecek İşler	12,5	9	21,5
180 Gün Ekleneyecek İşler	14	9	23
Sosyal Güvenlik Destek Primi Oranı			
(4/a kapsamındakiler için)	İşveren Payı (%)	Çalışan Payı (%)	Toplam (%)
	22,5 + 2	7,5	32

Çizelge 3.8. 5510 sayılı kanununun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları

Kaynak:www.sgk.gov.tr/ calisan/isveren_prim_oranlari/

5510 sayılı kanununun 4/1 (a) bendi kapsamında çalışanlar için yukarıdaki çizelgede sigortalı ve işveren hisselerinin prim ödeme oranları gösterilmiştir.

Söz konusu çizelgeye göre uzun vadeli sigorta kollarından olan malullük, yaşlılık ve ölüm sigorta kollarında işveren prim ödeme hisse oranı %11, çalışan prim ödeme hisse oranı %9'dur. Bunun yanı sıra kısa vadeli sigorta kollarından olan hastalık, analık ve iş kazası veya meslek hastalığı sigorta kollarında prim ödeme yükümlülüğü sadece işverene aittir ve prim ödeme oranı %2'dir.

4/b (Bağ-Kur) KAPSAMINDA SİGORTALILARIN PRİM ORANLARI (01.09.2013'den itibaren)	
Sigorta Kolları	Toplam (Sigortalı) (%)
Kısa Vadeli Sigorta Kolları Primi	2
Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Primi	20
Genel Sağlık Sigortası Primi	12,5
Toplam	34,5

Çizelge 3.9. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları

Kaynak: www.mesaymm.com.tr/SGK_ve_GSS_Kanununa_Gore_Prim_Oranlari

5510 sayılı kanunun 4/1 (b) bendi kapsamında çalışanlar için yukarıdaki çizelgede prim ödeme oranları gösterilmiştir. Kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan ve uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan haklar için ve genel sağlık sigortası için ödenecek toplam prim oranı %34,5'tir.

4/c (Devlet Memurları) KAPSAMINDA SİGORTALILARIN PRİM ORANLARI (01.10.2008'den itibaren)			
Sigorta Kolları	Sigortalı Payı (%)	İşveren Payı (%)	Toplam (%)
Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Primi	9	11	20
Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Primi (Fiili Hizmet Süresi Zammı Uygulanan İşyerleri İçin)	9	14,33 - 21	23,33 – 30
Genel Sağlık Sigortası Primi	5	7,5	12,5
Toplam	14	18,5 - 28,5	32,5 - 42,5

Çizelge 3.10. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları

Kaynak: http://www.mesaymm.com.tr/SGK_ve_GSS_Kanununa_Gore_Prim_Oranlari-listdetay

5510 sayılı kanunun 4/1 (c) bendi kapsamında çalışanlar için yukarıdaki çizelgede prim ödeme oranları gösterilmiştir. Söz konusu kapsamda çalışanlar kısa vadeli sigorta kollarına tabi değillerdir. Uzun vadeli sigorta kollarından sağlanan haklar için ve genel sağlık sigortası için ödenecek toplam prim oranı %32,5'tur.

İSTEĞE BAĞLI SİGORTALILARIN PRİM ORANLARI (01.10.2008'den itibaren)	
Sigorta Kolları	Toplam (Sigortalı) (%)
Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Primi	20
Genel Sağlık Sigortası Primi	12
Toplam	32

Çizelge 3.11. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları

Kaynak: http://www.mesaymm.com.tr/SGK_ve_GSS_Kanununa_Gore_Prim_Oranlari-listdetay

İsteğe bağlı sigortalılar, ayda 30 günden az çalışmak suretiyle çalışabilir veyahut hiç çalışması olmayıp Türkiye' de ikamet etmek suretiyle belirli bir oranda prim yatırarak uzun vadeli sigorta kolları ile genel sağlık sigortasından yararlanabilirler. Yukarıdaki çizelgeye göre de isteğe bağlı sigortalıların prim oranları %32'dir.

4/b (Bağ-Kur) KAPSAMINDA ÇALIŞAN EMEKLİLERİN SGDP ORANLARI (01.10.2008'den itibaren)					
SGDP Kesintisine Tabi Emekli Aylığı	2008 Yılında (%)	2009 Yılında (%)	2010 Yılında (%)	Ocak 2011 - Haziran 2015 Arası (%)	Temmuz 2015 Ödeme Döneminden İtibaren
4/b (Bağ-Kur) Sigortalılarına ilgili yılı Ocak ayında ödenen en yüksek yaşlılık aylığını geçmemek üzere, emekli aylığı üzerinden	12	13	14	15	10

Çizelge 3.12. 5510 sayılı kanunun 4/1 (a) bendi kapsamında olanlar için SGK prim oranları

Kaynak: http://www.mesaymm.com.tr/SGK_ve_GSS_Kanununa_Gore_Prim_Oranlari-

5510 sayılı kanunun 4/1 (b) bendi kapsamında çalışan emeklilerin sosyal güvenlik destek prim oranları için yukarıdaki tabloda prim ödeme oranları gösterilmiştir. En son 2015 yılının temmuz ayından itibaren prim ödeme oranı %10 olmuştur ve sabit kalmıştır.

Şekil 3.2. Sosyal güvenlik sisteminde prim oranları

Sigortalı çalışanların aktif olarak yer aldıkları işgücünden emekli olup emeklilik aylığı alabilmeleri için gerekli prim ödeme gün sayısını da tamamlamaları gerekmektedir. Nitekim prim ödeme gün sayısını tamamlamadan aktif çalışmadan ayrılıp sosyal güvenlik sistemine borçlanarak prim ödemeleri ve kısa bir zaman içinde tekrar emeklilik aylığı olarak borçlandıklarını geri almaları da aktüeryal dengeyi olumsuz etkilemektedir. Durum böyle olunca borçlanarak emekliliğe hak kazananların yaygınlaştırılmasına olumlu bakılmamaktadır.¹⁰³

Bir diğer önemli gelişme olarak sosyal güvenlik kurumunun meslek kodu uygulamasıyla ilgilidir. Çeşitli oda ve birliklerin meslek grupları için belirlemiş olacakları asgari ücret limitleri ile söz konusu kişilerin prim matrahına esas ücreti karşılaştırılıp primleri düşük ücret üzerinden ödenen meslek mensuplarının tespiti yapılmış olacaktır. Sosyal güvenlik

¹⁰³ Erdinç Çelikkın, www.hurriyet.com.tr/ekonomi/borclanarak-emeklilik-aktueryal-dengeyi-bozuyor,2012.

kurumu ücretin düşük gösterildiğini tespit ederek, işyerine dair kayıtdışılık yönünden denetime tabi tutup ek prim tahakkuku ve duruma göre idari para cezası uygulanacaktır. ¹⁰⁴

3.4. Sosyal Güvenlik Sisteminin Aktif – Pasif Oranı

Sosyal güvenlik sisteminin en temel göstergesi aktif/pasif sigortalı oranıdır. Bu aktif/pasif oranı sosyal güvenlik sisteminin mali dengesi ile ilgilidir.

Çizelge 3.13.’te 2008- 2018 yılları arasındaki sosyal güvenlik sisteminin aktif ve pasif sigortalı kişi sayıları ile sosyal güvenlik sisteminin kapsamındaki nüfus sayıları verilmiştir.

Yıllar	Aktif Sigortalılar	Pasif (Aylık Alanlar) Sigortalılar	Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Nüfus	Türkiye Nüfusu	Sigortalı Nüfus Oranı (%)	Kapsam Dışı Nüfus Oranı (%)	Aktif / Pasif Oranı
2008	15.041.268	8.045.816	57.338.454	71.517.100	80	20	1,87
2009	15.096.728	8.488.866	58.591.604	72.561.312	81	19	1,78
2010	16.165.593	8.820.694	61.526.547	73.722.988	83	17	1,83
2011	17.374.631	9.274.705	64.088.909	74.724.269	86	14	1,87
2012	18.352.859	9.635.806	62.899.356	75.627.384	83	17	1,90
2013	18.886.989	9.893.779	62.789.365	76.667.864	81,9	18	1,91
2014	19.821.822	10.227.047	65.060.709	77.695.904	83,7	16	1,94
2015	20.773.227	10.808.165	67.330.236	78.741.053	85,5	14	1,92
2016	21.131.838	11.052.334	68.205.218	79.814.871	85,5	15	1,91
2017	22.280.463	11.384.066	69.800.347	79.814.871	87,5	13	1,97
2018	22.072.840	11.867.931	70.196.504	80.000.81	86	14	1,86

Çizelge 3.13. 2008-2018 yılları arası sosyal güvenlik kapsamı

Kaynak: Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistik Yıllıkları ve Aylık İstatistik Bültenleri

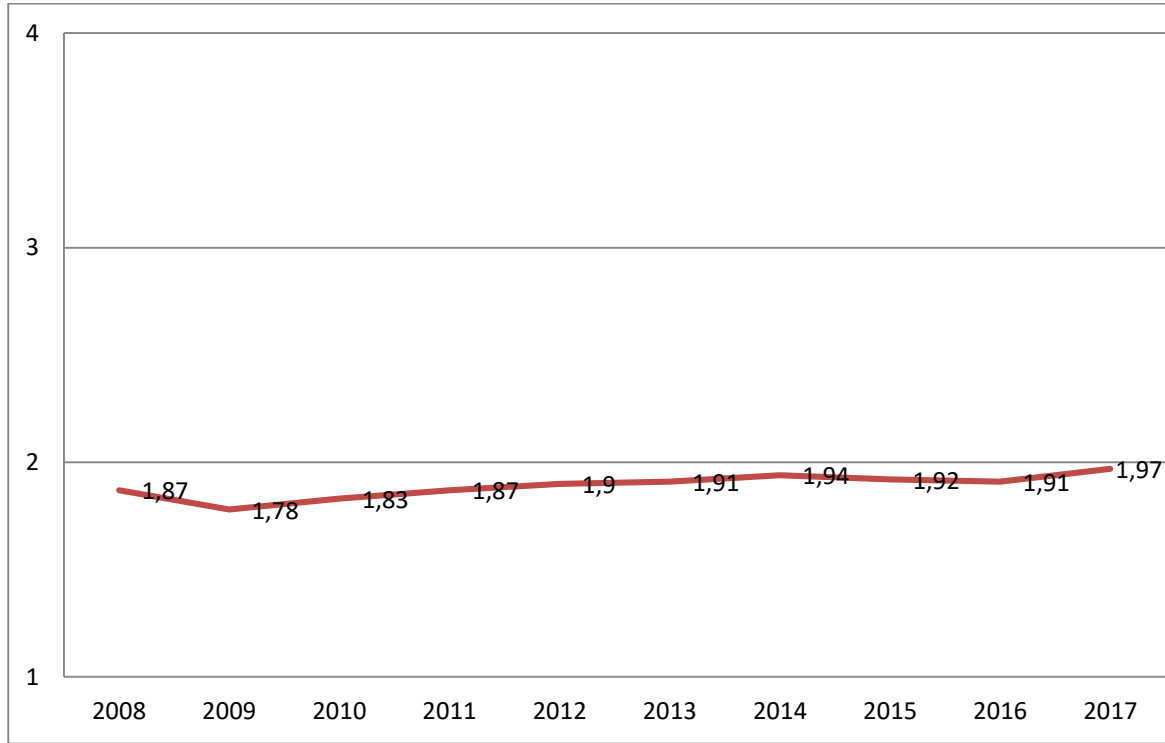
Aktif/pasif dengesine ilişkin son verileri esas alarak duruma baktığımızda ise şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız:

Öncelikle 2008 yılında sosyal güvenlik kapsamındakilerin sayısı 57.338.454 olup, bu rakam 2017 yılında %122 artışla 69.800.347’ ye ulaşmaktadır. 2008 yılında 71.517.100 olan nüfus %112’ lik bir artışla 79.814.871 kişiye ulaşmıştır. Yani, 2008’ den bu yana sosyal güvenlik kapsamına giren kitlenin toplam Türkiye nüfusunun artışının yaklaşık 1.09 katı kadar

¹⁰⁴ www.dunya.com/kose-yazisi/sgk-meslek-kodu-uygulamasiyla-neyi-hedefliyor/15135.

olmuştur. Bu da, Türkiye’ de kişilerin 1.09 oranında artışla, sosyal güvenlik çatısı altına, yani gelecekteki risklere karşı koruma altına alınmış olduğunu göstermektedir.

2008 yılında sosyal güvenlik kapsamına girmeyen nüfus %20 gibi bir orana sahipken, günümüzde bu oran %13’ lere kadar gerilemiştir.

Kaynak: www.sgk.gov.tr

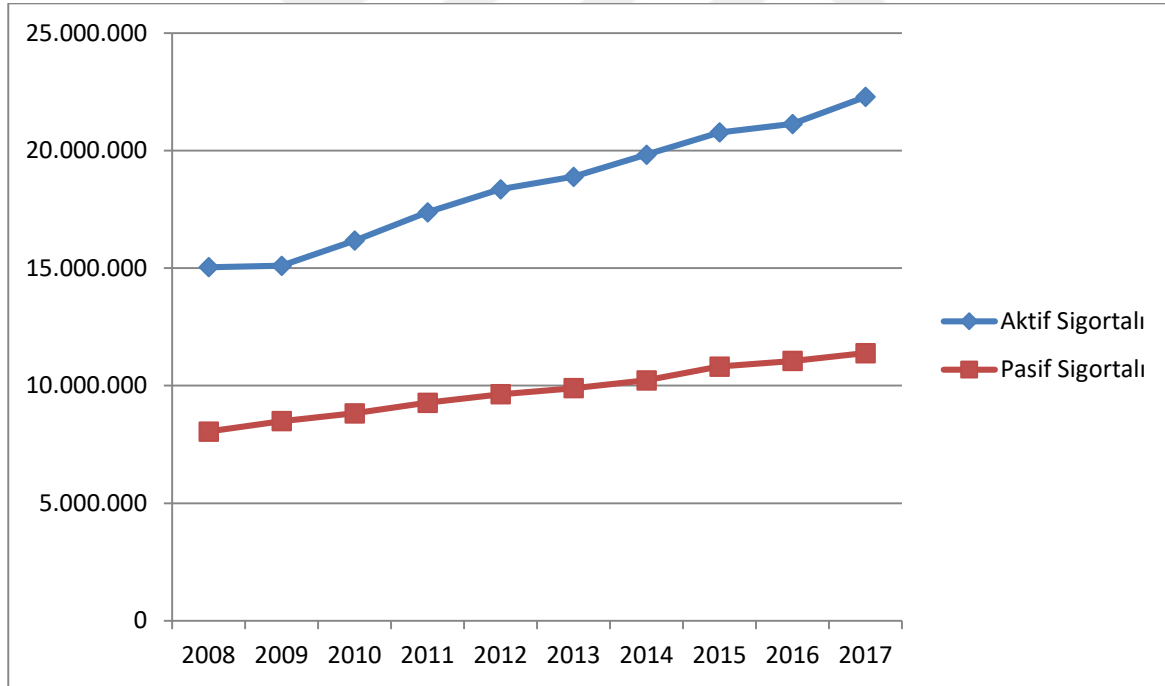
Şekil 3.3. 2008 – 2018 yılları arası SGK aktif pasif dengesi

Şekil.3.3’te yatay eksen yılları, dikey eksen ise aktif/pasif oranını göstermektedir. Sosyal güvenlik sisteminin tek çatı altına alındığı 2008 yılından günümüze kadar olan kısımda aktif/pasif oranları neredeyse düz bir seyir halinde olup, en son yaklaşık “2” oranında olduğu görülmektedir.

Türkiye nüfusunun genç ve dinamik bir yapıya sahip olmasına rağmen, sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini belirleyen aktif/pasif oranının bu denli düşük olmasında; kayıt dışı istihdam oranı, işgücüne katılım oranı ve işsizlik sorunu başlıca bağımlı değişkenler arasındadır. Aktif/pasif oranına etki eden bu bağımlı değişkenlerin yanı sıra ülkemizde yaşam süresi sürekli artmaktan olduğundan pasif sigortalı oranı artarken aktif sigortalı oranı düşecektir. Nitekim, bir sosyal güvenlik sisteminin mali bakımdan ayakta durabilmesi için aktif/pasif sigortalı oranının 4 olması gerekir. Bu orana ulaşmayı beklemek

ise pek gerçekçi olmayacaktır. Sosyal güvenlik için geleceği planlamak ve bunun için önlemler almak büyük bir önem taşımaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin en temel göstergesi aktif/pasif sigortalı oranı olup, sistemin mali dengesini oluşturmaktadır. Dağıtım yönteminde aktif sigortalı olarak çalışan kişilerin pasif sigortalı kapsamında aylık alanları finanse etmesi ile belirtilen aktüeryal dengesi sağlanmış, mali açıdan özerk sürdürülebilir bir sistemin varlığının olması aktif/pasif oranının dengeye gelmesi ile mevcut olacaktır. Bu dengeyi sağlama amacıyla 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu ve 5510 sayılı Kanun, aktif/pasif sigortalı oranının iyileştirilmesine yönelik hem aktif sigortalı sayısını artıracak hem de aylık bağlanmasını zorlaştıran emekli olma yaşının yükseltilmesi ve prim gün sayısının artırılması gibi önlemler hayata geçirilmiştir. Bu tedbirlere rağmen ise aktif/pasif oranı pek iç açıcı olmamaktadır. Aktif/pasif oranında iyileşmeyi sağlayacak ikinci faktör ise aktif oranlarının artırılması kadar pasif sigortalı sayısının azaltılması olacaktır.

Kaynak: www.sgk.gov.tr, İstatistik Yıllıkları/Sigortalı

Şekil 3.4. Sosyal güvenlik reformu sonrası aktif-pasif sigortalı değişimi

Yukarıdaki Şekil 3.4.'ye göre 2014 yılında emeklilik uygulaması kapsamında 4/b' li sigortalılara emekli olma imkanı sağlanmıştır. Bunun sonucunda da pasif sigortalı sayısı artmış ve toplam pasif sigortalı sayısının %13' ü bu sebeple emekli olan birey sayısına denk gelmektedir.

Buradan da anlaşılacağı üzere, sadece aktif sigortalı sayısı artırılarak aktif/pasif denge oranı iyileştirilemeyeceği, pasif sigortalı sayısında beklenen azalmanın gerçekleşmesi gerektiği görülmektedir.

İller	Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı				Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların İl Nüfusuna Oranı (%)
	(4/a)	(4/b)	(4/c)	Toplam	
Adana	366.743	70.366	73.086	510.195	23,02
Adıyaman	66.800	16.917	22.816	106.533	17,32
Afyonkarahisar	108.370	36.447	27.901	172.718	24,13
Ağrı	32.566	10.607	16.895	60.068	11,20
Amasya	49.904	13.389	17.708	81.001	24,55
Ankara	1.388.659	160.917	398.860	1.948.436	35,78
Antalya	538.242	133.095	73.322	744.659	31,49
Artvin	28.356	5.698	9.152	43.206	26,01
Aydın	180.387	57.928	38.202	276.517	25,58
Balıkesir	199.602	59.945	50.239	309.786	25,71
Bilecik	51.006	6.531	9.335	66.872	30,16
Bingöl	29.945	4.752	15.215	49.912	18,26
Bitlis	29.909	8.212	15.359	53.480	15,66
Bolu	65.275	10.897	14.484	90.656	29,90
Burdur	42.382	16.190	12.797	71.369	26,95
Bursa	761.337	108.295	78.582	948.214	32,29
Çanakkale	98.596	28.240	23.540	150.376	28,35
Çankırı	29.366	6.778	10.041	46.185	24,82
Çorum	76.708	19.868	19.707	116.283	22,01
Denizli	223.100	53.018	35.652	311.770	30,60
Diyarbakır	171.201	28.697	63.870	263.768	15,52
Edirne	65.275	20.807	18.955	105.037	25,82
Elazığ	81.091	16.146	28.874	126.111	21,61
Erzincan	36.152	9.054	15.265	60.471	26,12
Erzurum	92.084	20.587	36.433	149.104	19,61
Eskişehir	189.592	26.363	41.034	256.989	29,86
Gaziantep	329.589	64.401	53.609	447.599	22,32
Giresun	65.841	17.192	17.749	100.782	23,04
Gümüşhane	17.336	4.935	6.872	29.143	17,13
Hakkari	26.194	4.367	21.322	51.883	18,81
Hatay	205.294	58.121	50.464	313.879	19,93
Isparta	76.096	17.509	32.514	126.119	29,07
Mersin	297.422	79.774	61.993	439.189	24,48
İstanbul	4.455.040	555.653	344.040	5.354.733	35,63
İzmir	1.006.663	165.346	163.487	1.335.496	31,21
Kars	27.143	9.468	12.795	49.406	17,18
Kastamonu	56.258	18.606	19.924	94.788	25,46
Kayseri	242.611	47.154	50.943	340.708	24,75
Kırklareli	73.548	15.049	13.109	101.706	28,57
Kırşehir	33.148	9.325	12.211	54.684	23,32
Kocaeli	546.120	43.769	58.376	648.265	34,42
Konya	358.481	105.718	76.943	541.142	24,82
Kütahya	97.014	20.029	22.514	139.557	24,39
Malatya	122.543	28.269	38.960	189.772	24,12
Manisa	290.441	71.962	46.116	408.519	28,91
Kahramanmaraş	166.380	34.686	37.161	238.227	21,13
Mardin	87.381	19.901	28.825	136.107	16,81
Muğla	211.864	51.605	37.240	300.709	32,03
Muş	30.401	7.182	13.434	51.017	12,61
Nevşehir	46.816	17.236	12.156	76.208	26,07
Niğde	45.063	22.151	14.700	81.914	23,22
Ordu	106.219	27.345	25.405	158.969	21,41
Rize	60.552	15.900	15.743	92.195	27,85
Sakarya	212.056	36.446	29.836	278.338	28,11

Çizelge 3.14. Sosyal güvenlik sisteminde illere göre aktif çalışanların oranı

İller	Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı				Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların İl Nüfusuna Oranı (%)
	(4/a)	(4/b)	(4/c)	Toplam	
Samsun	200.043	52.644	54.173	306.860	23,37
Siirt	32.527	5.252	14.927	52.706	16,25
Sinop	29.131	8.329	9.956	47.416	22,86
Sivas	87.109	26.829	29.647	143.585	23,11
Tekirdağ	289.469	33.901	27.996	351.366	34,95
Tokat	72.633	22.595	24.488	119.716	19,88
Trabzon	138.426	24.029	36.888	199.343	25,35
Tunceli	8.296	3.052	11.631	22.979	27,85
Şanlıurfa	158.839	52.514	47.109	258.462	13,02
Uşak	73.413	19.124	13.018	105.555	28,92
Van	98.757	17.761	37.356	153.874	13,90
Yozgat	45.887	22.772	18.018	86.677	20,70
Zonguldak	100.533	12.640	22.047	135.220	22,65
Aksaray	58.962	21.123	14.102	94.187	23,41
Bayburt	8.942	3.358	4.770	17.070	21,23
Karaman	45.571	12.639	9.940	68.150	27,63
Kırıkkale	42.714	9.031	16.211	67.956	24,38
Batman	66.978	7.701	20.452	95.131	16,25
Şırnak	50.060	6.335	27.708	84.103	16,71
Bartın	34.436	5.110	8.115	47.661	24,62
Ardahan	14.665	5.479	4.614	24.758	25,50
Iğdır	18.665	5.515	6.937	31.117	15,98
Yalova	59.188	9.267	11.772	80.227	31,94
Karabük	42.249	6.225	12.992	61.466	25,14
Kilis	16.305	6.268	6.383	28.956	21,24
Osmaniye	65.220	17.276	18.821	101.317	19,20
Düzce	79.543	13.661	12.404	105.608	27,97
Yurtdışı+Kıbrıs	0	0	0	0	0
TOPLAM	16.234.723	2.949.273	3.008.240	22.192.236	

Kaynak: www.sgk.gov.tr, İstatistik Bülteni, 2018/Mart Verileri

Çizelge 3.14. (devam) Sosyal güvenlik sisteminde illere göre aktif çalışanların oranı

Çizelge 3.14.'e göre nüfus yoğunluğundan dolayı ve kapsamdaki nüfus fazlalığından dolayı aktif sigortalı sayısındaki öncelikli sırayı büyükşehirler almaktadır. Fakat büyükşehirlerin nüfus yoğunluğu ve çalışabilen nüfus sayısını da baz aldığımızda düşük bir oranın aktif sigortalı olarak çalıştığını değerlendirebiliriz. Nitekim bu durumda kayıt dışı çalışmanın fazlalığını göstermektedir.

3.5. Aktüeryal Dengeye Etki Eden Faktörler

Yukarıda da genişçe değinildiği üzere aktif/pasif oranını etkileyen pek çok faktörler yer almaktadır. Ülkemizde sosyal güvenlik sistemi çok geniş kitleleri kapsadığı için gelirleri ve giderleri ile kendinden söz ettiren bir sistemdir.

Ülkemizde aktif/pasif dengesini oluşturan ilk etmen aktif sigortalılardır. Prim ödemeye dayalı olan bu aktif sigortalıların varlığı sosyal güvenlik sistemi için çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Aktif sigortalının fazla olması demek, pasif sigortalının giderlerini karşılaması demektir. Dolayısıyla aktif sigortalının artışını sağlayacak en önemli faktör ise kayıt dışı

istihdamın azlığıdır. Bu konudaki çalışmalar ise sosyal güvenlik kurumundaki sosyal güvenlik denetmenleri tarafından yapılmakta olup, herkes bu konuda bilgilendiğinde söz konusu açık kapanacak demektir. Bir diğer etken ise emeklilik yaşı olup aktif sigortalıların daha fazla çalışması amaçlanmıştır. Dolayısıyla pasif sigortalı olarak anılan emeklilerin sayısında da düşüş gözlenmiş olacaktır. İşsizliğin azaltılması, istihdamın artırılması da en önemli faktörlerden olup, insanlara çalışılabilir nitelikte istihdamı arttırdığımızda yine aktif sigortalı sayısında artış yaşanmış olacak ve böylelikle aktif/pasif denge oranında iyileşme görülecektir.

3.5.1. Aktüeryal Dengenin Denge Kalması İçin Yapılan Çalışmalar

3.5.1.1. İşsizlik sorununun çözümü ile ilgili yapılan çalışmalar

Türkiye ekonomisinin daima büyüme eğiliminde olduğu fakat sürdürülebilir bir büyümenin sağlanamadığı ve işsizlik sorununun da önlenemediği görülmektedir. Bunun sebebi olarak ise pek çok kriter ileri sürülebilmektedir. Türkiye ekonomisindeki iktisadi büyüme, sermaye yoğun bir büyüme olup üretimde emek-sermaye bileşim yüzdesi de sermaye lehine gerçekleşmektedir. Böyle bir gelişme de ise aynı zamanda üretimde teknolojinin etkisinin yüksek seviyede görülmesine bağlı bulunmaktadır. Bunun sonucunda ise Türkiye'deki beşeri sermaye yatırımlarının yetersiz olması ve bu yatırımları arttırıcı politikaların geliştirilmemesi işsizlik üzerinde olumsuz etkiler de bulunmaktadır.

Uygun eğitim şartları, mesleki eğitim ve nitelikli iş ile söz konusu engellerin önüne geçilmek istenmiş dolayısıyla bu da aktüeryal dengeyi etkileyecektir. Şayet; işsizlik sorunları ortadan kalkar, aktif sigortalı çalışan sayısı artarsa aktüeryal dengenin dengeye gelmesi sağlanmış olur. Her ne kadar zor bir durum gibi gözükse de, istihdamı arttırmak, yeni iş alanları oluşturmak ve nitelikli çalışan yetiştirmek gerekmektedir.

3.5.1.2. Kayıt dışı mücadele ile ilgili yapılan çalışmalar

Sosyal Güvenlik Reformuyla birlikte sigortasız çalıştırılmaya yönelik yapılan çalışmalarda pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Söz konusu reform ile sadece sosyal güvenlik kurumunun yapmış olduğu projeler olmayıp buna destek olarak kamu kurum ve kuruluşlarının ve diğer ilgili kesimlerinde desteği bulunmaktadır. Bu hususta 5 temel strateji olup, bunlar;

- Hizmet kalitesinde daha etkin çalışmalar,

- Kamu kurum ve kuruluşlarının yardımları ile çapraz denetimler,
- Denetimdeki sistemin verimliliğinin artırılması,
- Kayıtdışı çalıştırmayan işverenlere yönelik yapılacak teşvikler,
- Toplum bilgilendirme çalışmalarıdır.

Bunların dışında kayıt dışı çalışmayla mücadele kapsamında yürütülen denetimler, bilgilendirmeler ve teşvikler haricinde ayrıca 10.Kalkınma programında (2014-2018), kayıt dışı istihdamın azaltılması programı eylem planında birçok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Bunun gibi pek çok düzenleme getirilmiş olup, kayıt dışı istihdamın önlenmesi için çalışmalar başlatılmıştır.¹⁰⁵

Sosyal güvenlik sistemindeki denetimlerde çalışanların sosyal haklarını korumak, sosyal güvenliğini sağlamak, işverenler arasında haksız rekabeti engellemek, sosyal güvenlik kurumunun prim tahsilatını arttırmak, toplumdansosyal güvenlik bilincini oluşturmak, kayıt dışı çalışmayı önlemek gibi amaçlar yer almaktadır.¹⁰⁶

3.5.1.3. İstihdam teşvikleri ile ilgili yapılan çalışmalar

Özel sektör işverenlerine yönelik olarak sosyal güvenlik sistemine kayıtlı olarak çalıştırmanın artırılması, hem bölgesel olarak hem de gerek engelliler gerekse kadınlarında istihdamının artırılmasına yönelik pek çok teşvikler yer almaktadır. Teşviklerin en büyük amacı ise işverene ceza işlemi uygulayarak kayıtdışı çalıştırmalarını önlemek yerine kayıtdışı çalıştırmamalarını ve belli başlı grupların çalıştırılmasına da yönelmesini sağlamaktır.¹⁰⁷

Teşvikler anlamında ise 14 farklı sigorta teşvik primiyle birlikte destek ve indirimler olup, sosyal güvenlik kurumunun bizzat çalıştığı dört teşvik türü, işsizlik sigortası kanununa göre ise beş, iş kanununa göre bir teşvik türü yer almaktadır. Bu teşviklerden yararlanmanın şartları olup, asıl şart sigortasız çalıştırmamak dolayısıyla ülke ekonomisine zarar vermemiş olmak, aktif/pasif denge oranını dengesizleştirmemektir.¹⁰⁸

Sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesine etki eden asıl nedenlerden olan kayıtdışılığı önlemek için söz konusu teşvikleri maddeler halinde sıralayacak olursak;

¹⁰⁵ Kidep.net/kayit-disi-istihdam-nedir.15.07.2019

¹⁰⁶ Çavuş, Ö.H. (2016), Sosyal Güvenlik Mevzuatına Göre Devamlı ve Geçici İşyerlerinde Asgari İşçiliğin Saptanmasına Yönelik Denetim, SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt 6, Sayı 2.

¹⁰⁷ Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, www.sgk.gov.tr.

¹⁰⁸ A.g.e.

- Uzun vadeli sigorta kollarından olan malüllük, yaşlılık ve ölüm sigortasından işverenin ödeyeceği işveren hissesinin 5 puanlık indirimi
- 5(g) kapsamında yurtdışına götürülen/gönderilen işçiler için yine işveren hissesinden uygulanacak olan 5 puanlık indirim
- Uzun vadeli sigorta kollarından olan malüllük, yaşlılık, ölüm sigortasından işverenin ödeyeceği işveren hissesinin 5 puanlık indirimi teşviğinden yararlanan işverene ilave olarak 6 puanlık daha indirim
- Desteğin Ekonomi Bakanlığı'ndan sağlandığı ve belli başlı yatırımlarda devlet yardımlarının sağlanmasına yönelik teşvik şeklinde ve pek çok teşvik türünü sıralamak mümkündür.¹⁰⁹

Bu teşviklerden yararlanmak için ise belli başlı şartlar bulunmaktadır. Doğal olarak bu teşviklerden yararlanacak işveren işyerinde herhangi bir kayıt dışı işçi çalıştırmaya yeltenemez. Eğer ki, aktif sigortalıya engel olan kayıtdışı çalışmanın mahkemenin vereceği kararla veya işyerindeki fiili denetimler sonucu toplam sigortalı sayısının %1'ini aşan sayıda veya beş kişiden fazla sayıda çalıştırdığı kişilerin sigortasız olduğu tespit edildiğinde ilk tespitle bir ay süreyle, ilk tespit tarihinden itibaren üç yıl içinde tekrar eden ve yasaklama kapsamına giren her bir tespit için ise birer yıl süreyle prim teşviki, destek ve indirimleri iptal edilmektedir. Bu sebeple özellikle geniş çaplı işletmelerde, (Örneğin; Antalya' daki büyük bir otel işletmesinde) işveren, devletin sağlamış olduğu teşviklerden yararlanarak mali açıdan ciddi bir ferahlama sağlayacaktır ve sosyal güvenlik denetmenlerince yapılan işyeri denetimlerinde herhangi bir sigortasızlık tespitinde kayıt dışı işçi çalıştırmanın cezası olduğu gibi birde işverenin yararlandığı teşvikler de yanacağı için ciddi kayıplar yaşanmaktadır. Sosyal güvenlik kurumu, kayıt dışı istihdamın önüne geçebilmek, istihdamı arttırabilmek, aktif sigortalı sayısını arttırmak ve dolayısıyla sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini istenilen düzeye getirebilmek için işverenin de yanında yer alarak teşvikleri sağlamaktadır.

3.5.1.4. Diğer çalışmalar

Emeklilik sistemindeki düzenlemeler, prim oranlarındaki düzenlemeler, aylık bağlanma oranındaki yenilikler ile aktüeryal dengenin dengeye gelmesi, mevcut oranın istenilen düzeye çıkarılması ve finansal açıkların giderilmesi amaçlanmaktadır.

¹⁰⁹ Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, www.sgk.gov.tr.

Sosyal güvenlik sisteminin yapısını, sistemin sürdürülebilirliğini, sosyal güvenliğin aktüeryal denge analizinin sürdürülebilirliği için olması gereken kriterleri ve sonuçlarını detaylı bir şekilde açıkladıktan sonra sosyal güvenlikte geleceği planlayıp ona göre önlemler alabilmek ise gerek sosyal güvenlik için gerek ülkemiz için büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışmanın sonraki kısmında ise sosyal güvenliğin gelecek 15 yıldaki aktüeryal dengesinin öngörüsü için aktif ve pasif sigortalı sayısı ve sosyal güvenlik kapsamına giren sigortalı sayısı irdelenecektir. Bu yapılan çalışmada hangi yöntemlerin kullanıldığına ve temel kavramlara değinmek ise yerinde olacaktır.

Sosyal güvenlik ahlakına ve sosyal güvenlik kültürüne sahip toplumlarda öncelikle yüksek prim ödeme oranının varlığı beklenmektedir. Bunun sonucunda sosyal güvenlik bilinciyle primlerin tahsilatı arasında bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin tam tersi durumunda ise sigortasız çalışma normal olarak algılanacak ve bu tür toplumlarda sosyal güvenlik ahlakına yer olmayacaktır. İstenildiği kadar sosyal güvenlik sistemleri geliştirilsin, sosyal güvenlik ahlakı bir toplumun temel taşı olmazsa, o toplumun sosyal güvenlik sistemi istenilen düzeye hiçbir zaman ulaşamayacaktır. Bu sebeple öncelikle toplumda sosyal güvenlik ahlakı topluma kazandırılmalıdır.¹¹⁰

¹¹⁰ Canbay, T. ve Demir, M. (2013).“Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı”, Yönetim ve Ekonomi, Cilt 20, Sayı:2, Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F., Manisa.

4. ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ KAVRAMI VE SOSYAL GÜVENLİĞİN AKTÜERYAL DENGESİNİN ZAMAN SERİLERİ ANALİZİ İLE ÖNGÖRÜSÜ

4.1. Zaman Serileri Analizi

İstatistik ve ekonometri biliminin uygulama alanı olarak zaman serileri kullanılmaktadır. Söz konusu bilim dallarında analiz edilmek istenen serinin zaman içindeki yapısını belirlemek büyük bir önem arz etmektedir.¹¹¹

Hem çeşitli kamu kuruluşlar ile özel kuruluşlar hem de bireyler gelecek için tahminlerde bulunup ve o tahmin sonuçlarına göre önlemler olarak olabilecek büyük sıkıntıları bugünden önlemek isteyecektir.¹¹² Karar verme sürecinin vazgeçilmez unsuru olan bu kavrama öngörü denilmekte ve gelecekteki olabilecek olayları veya koşulları tahmin edebilme sürecine karşılık gelmektedir.¹¹³

Öngörü yöntemlerinden olan nitel (kalitatif) yöntemler; geçmişteki olaylar sonucu tecrübeye, bilirkişilerin düşüncelerine dayanmaktadır. Diğer bir öngörü yöntemi ise nicel(kantitatif) yöntemler olup, elde edilmiş verilerden yola çıkılarak geleceğe yönelik tahminler yapılmaktadır. Bu öngörü yöntemlerin nicel yöntemler zaman serileri analizinde kullanılmaktadır. Nitekim zaman serileri analizi düzenli bir şekilde zaman içinde belli aralıklarla belirlenen verilerin istatistiki sonuçlarını vererek, gelecek için elde edilecek verilerin de öngörüsünü güvenli bir şekilde yapmamız sağlamaktadır.¹¹⁴

4.1.1. Zaman Serisi Amaçları

Bu analizin en önemli amacı öngörü yapmaktır. Gelecek belirsiz olduğu için geleceğe dair yapılacak öngörülerin de doğru bilgiler verebilmesi için zaman serisinin sahip olacağı bilgilerin de doğru ve güvenilir olması lazımdır. Güvenilir bir analiz yapabilmek için seriyi bileşenlerine ayırmakta önem arz etmektedir. Zaman serileri analizi ekonomi, finans, eğitim, mühendislik gibi farklı alanlarda kullanılmaktadırlar.¹¹⁵ Bu çalışmada sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini analiz etmek kullanılacaktır.

¹¹¹ Bozkurt, H.(2007). “Zaman Serileri Analizi”, Ekin Kitabevi, Bursa.

¹¹² Undemir, Y.(2009).”Sosyal Güvenliğinin Önemli Değişkenlerinin Zaman Serileri Analizi Ile Öngörüsü”, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi.

¹¹³ Çınar, M. ve Sevüktekin, M.(2012).“Eviews Uygulamalı Ekonometrik Zaman Serileri Analizi”, Dora Yayıncılık, s.32.

¹¹⁴ Kadılar, C.(2006).”SPSS Uygulamalı Zaman Serileri Analizine Giriş”, Bizim Büro Basımevi, s.17,Ankara.

¹¹⁵Bozkurt, H.(2007). “Zaman Serileri Analizi”, Ekin Kitabevi, Bursa.

4.1.2. Otokorelasyon Fonksiyonu

Otokorelasyon katsayısı zaman serisi ile bu serinin gecikmeli serileri arasındaki ilişkileri vererek analiz yapmamızı sağlamaktadır. Bunun sonucunda oluşacak gecikmelere ait otokorelasyon katsayısı değeri otokorelasyon fonksiyonunu (ACF) vermektedir. ¹¹⁶

4.1.3. Kısmi Otokorelasyon Fonksiyonu

Kısmi korelasyon katsayısı diğer değişkenlerin etkilerinin olmayıp, sabit olduğu varsayıldığında iki değişken arasındaki ilişkinin miktarını vermekte olup, tüm gecikmelere ait kısmi otokorelasyon katsayısı değerleri kısmi otokorelasyon fonksiyonunu (PACF) oluşturmaktadır. ¹¹⁷

4.1.4. Üstel Düzgünleştirme Yöntemi

Öngörülerin sürekli değişerek güncellendiğini ve verilerdeki son değişim ve sıçramayı baz alan yöntemdir. Bu yöntemde, gelecek dönemin tahmininin hesabında son döneme ait tahmin ile bu tahminden elde edilen hatanın bir kısmı kullanılmaktadır. Gelecek dönemin tahminine Z_{T+1} dersek ve α düzeltme katsayısı olup,

$$Z_{T+1} = Z_T + \alpha(e_t) \quad (4.1)$$

ile gösterilebilir.

$$S_T = S_{T-1} + \alpha(Z_T - S_{T-1}) \quad (4.2)$$

S_T : Bir sonraki (gelecek) dönemin, yani (T+1)'inci dönemin tahmini

S_{T-1} : Son döneme ait tahmin (bu tahmin (T-1)'inci dönemde yapılır.

Z_T : Son döneme ait gerçek değer , α : Düzleştirme katsayısı yada *ağırlık*

$(Z_T - S_{T-1})$: Son döneme ait tahmin hatası

$$\hat{Z}_{T+1} = S_T = \alpha Z_{T+1} + (1 - \alpha) S_{T-1} \quad (4.3)$$

Gelecek dönemin tahmini = ağırlık.(son dönemin gözlem değeri) + (1-ağırlık).(son döneme ait tahmin)

¹¹⁶Kadılar,C.(2006). "SPSS Uygulamalı Zaman Serileri Analizine Giriş", Bizim Büro Basımevi, s.22,Ankara.

¹¹⁷A.g.e. s.23.

Denklemdaki S_{T-1} terimin eşitliği yazılarak iç içe bu terimler S_0 terimine kadar açılırsa denklem:

$$\hat{Z}_{T+1} = S_T = \alpha Z_T + \alpha (1 - \alpha) Z_{T-1} + \alpha (1 - \alpha)^2 Z_{T-2} + \dots + \alpha (1 - \alpha)^{T-1} Z_1 + \alpha (1 - \alpha)^T S_0 \quad (4.4)$$

$$\hat{Z}_{T+1} = S_T = \alpha \sum_{j=0}^T (1 - \alpha)^j Z_{T-j} \quad (4.5)$$

Bu yöntemde gözlem değerleri 0 ile 1 arasında sabit bir değerlerle oluşan ağırlıklarla çarpılırken tahminler elde edilmektedir. Böylelikle geçmiş gözlemlere gidildikçe ağırlıkların büyüklüğü gittikçe küçülmektedir. Serinin tahminleri elde edilirken son döneme ait gözlem değerlerinin etkisi daha önemli olmaktadır. Üstel düzleştirme yönteminde düzleştirme katsayılarının değerlerinin bilinmesi büyük bir önem taşımaktadır.¹¹⁸ Nitekim ağırlıkların yani düzleştirme katsayılarının değerlerini bildiğimizde güvenilir bir analiz yaptığımızı da test olmuş olacağız.

Hata kareler ortalama (HKO) ise değerini en küçük yapan düzleştirme katsayısı değerini bulmaktadır. Burada asıl dikkat edilmesi gereken; hata kareler ortalaması değerlerinden en küçük olana ait düzleştirme katsayısı değeri elimizde bulunan seri için en güvenilir düzleştirme katsayısı olur ve bu değere göre serinin öngörülerini elde edilir. Eğer bulunan düzleştirme katsayısı 1 değerine yakın ise son gözlemlerin değerleri doğrudan serinin öngörüsünü etkiler ve bu durum tahmin serisinde aşırı sıçramalara neden olabilir. Düzleştirme katsayısının 0 değerine yakın olması durumunda orijinal serideki değişimler tahmin serisini pek etkileyemez. Tahmin serisindeki ilk verilerle son veriler arasında önemli bir fark olmaz. Bu iki durum da tahminlerin güvenilir olması bakımından istenilen bir özellik değildir.¹¹⁹

4.1.4.1. Basit üstel düzleştirme yöntemi

Bu yöntem trende ve mevsimsel dalgalanmaya sahip olmayan sadece bir ortalama düzey etrafında hareket eden seriye ait olan analizler için kullanılmaktadır. Bu yöntemde serinin tahmininin elde edilebilmesi için aşağıdaki formülden yararlanılmaktadır.

¹¹⁸ Kadılar, C.(2006).”SPSS Uygulamalı Zaman Serileri Analizine Giriş”, Bizim Büro Basımevi,Ankara.

¹¹⁹ A.g.e

$$\hat{Z}_{T+1} = S_T = \alpha Z_T + (1-\alpha)S_{T-1} \quad (4.6)$$

Burada S0 başlangıç değeri için serinin ortalaması kullanılmaktadır.¹²⁰

Düzleştirme katsayısı α ise tahmin hatasını (HKO) en küçük yapan sabit bir değerdir. Üstel düzleştirme yönteminde son döneme ait veri elde edildikten sonra gelecek döneme ait tahmin yapılabildiğinde bu modelle ilgili denklemlerdeki indis t yerine T, yani örneklem büyüklüğü olduğuna dikkat edilmelidir. Bu modelde örneklem büyüklüğü sabit olarak değil de birer birer büyüyen bir değişkendir.

Tahminin alt ve üst sınırını bulabilmek için aşağıdaki formül kullanılmaktadır.

$$S_T \pm z_{\alpha/2} HMO_T d_T \quad (4.7)$$

S_T : Gelecek dönem için öngörü,

$z_{\alpha/2}$: $\alpha/2$ önemlilik düzeyinde normal dağılım tablosu

HMO_T : Son döneme ait hatanın mutlak ortalaması

d_T : Düzeltme katsayısı, (Bir dönemlik öngörü için 1.25 değerini almaktadır.)¹²¹

$$HMO_T = \frac{\sum_{t=1}^T |z_t - \hat{z}_t|}{T} \quad (4.8)$$

4.1.4.2. Holt üstel düzleştirme yöntemi

Trende sahip mevsimsel dalgalanması olmayan serilerin öngörü işleminde Holt üstel düzleştirme yöntemi kullanılmaktadır.

$$\hat{Z}_{T+F} = a_T + b_T(F) \quad (4.9)$$

$$a_T = \alpha Z_t + (1-\alpha)(a_{T-1} + b_{T-1}) \quad (4.10)$$

$$b_T = \gamma(a_T - a_{T-1}) + (1-\gamma)b_{T-1} \quad (4.11)$$

α : ortalama düzeyin düzleştirme katsayısı

γ : eğimin düzleştirme katsayısı

F: öngörünün yapılacağı dönem sayısı

¹²⁰ A.g.e.

¹²¹ Bozkurt, H.(2007). “Zaman Serileri Analizi”, Ekin Kitabevi, Bursa.

Eşitliklerdeki başlangıç değerleri seriye basit regresyon denklemi uygulanarak elde edilmektedir. Regresyon denklemindeki sabit terim (a) a_0 ve regresyon katsayısı (b) b_0 olmaktadır.¹²²

Eğer $\alpha = 1$ ve $\gamma = 0$ değerlerini alırsa,

$$a_T = Z_T \quad (4.12)$$

$$b_T = b_{T-1} = b_0 = b \quad (4.13)$$

$$Z_{T+1} = Z_T + b \quad (4.14)$$

$$Z_{T+1} = a + Z_T \quad (4.15)$$

$$\Delta z_t = a + e_t \quad (4.16)$$

Serinin trendi doğrusal olduğundan serinin birinci farklarında trend olmayacağı açıktır.

Sonuç olarak, üstel düzleştirme formüllerinden yola çıkarak özel regresyon denklemlerine ulaşılmak mümkündür.

Holt üstel düzleştirme yönteminde tahminin alt ve üst sınırlarının bulunması üstel düzleştirme yönteminde olduğu gibidir. Üstel düzleştirme yönteminde dönem sırasıyla tahminler elde edildiğinden her yeni dönem için tahminlerin güncelleştirilmesi gerekmektedir. Bu güncelleştirme işlemi tahmin değerlerinde yapıldığı gibi hatanın mutlak ortalaması için de yapılabilmektedir.

4.1.5. Doğrusal Trend Modeli

Zaman serileri bir eğilim gösteriyorsa bu seriye uygun doğru veya eğri bulunmaktadır. Bu yöntemde trend, orta ve uzun dönemde iniş çıkışı çok yansıtmayarak, genel olarak dereceli artış veya azalışları yansıtacaktır.¹²³ Bu çalışmada da en iyi sonuca ulaşıldığını göstermek adına zaman serileri analizinin yöntemlerinden olan trend modeli de kullanılacaktır.

4.2. Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktüeryal Denge Öngörüsüne Yönelik Uygulama

¹²² A.g.e.

¹²³ Üzeyme Doğan, "Ekonometri Ders Notları".

Sosyal güvenlik sisteminin aktif/pasif sigortalı oranı sistemin aktüeryal denge açısından önem arz etmektedir. Nitekim sosyal güvenliğin finansal açıdan en önemli değerine sosyal güvenliğin aktif sigortalı kısmını oluşturan kendi adlarına sisteme prim ödenen kısmına denk gelmektedir. Sosyal güvenliğin ise gelecekteki durumunun, finansal yapısı ve sürdürülebilirliği açısından çok büyük önem arz eden aktif ve pasif sigortalı sayısının tahmini zaman serileri analizi ile yapılabilmektedir.

Sosyal güvenlik kurumunun aktif ve sigortalı verileri ise Kurumun veri tabanına kayıtlı istatistik yıllıkları ve aylık istatistik bültenlerinde yer alan değerlerdir. Sosyal güvenlik kapsamına giren sigortalı sayıları ise belirli katsayılarla bulunan tahmini değerler olup, bu değerlerde sosyal güvenlik kurumunun aylık istatistik bülteninden alınmıştır. Sosyal güvenliğin aktüeryal denge analizi için geleceğe dair yapılacak olan 15 yıllık öngörü Eviews ile zaman serisi analizi paket programı yardımıyla yapılmıştır. Zaman serileri analizinin etkili ve güvenilir sonuçlar vermesi için en az 50 yıllık veri ile çalışma yapılması gerekmektedir. Nitekim, sosyal güvenlik kurumunda 3 farklı devredilen kurum olup, ssk, bağkur ve emekli sandığı verilerinin tutarlılık vermesi adına bağ-kur'un açılış tarihi olan 1972 yılı baz alınarak 1972 yılından 2019 yılına kadar olan 47 yıllık veri kullanılmıştır. Öncelikle 1972-2019 yıllarına ait verilerin dağılımı gösterilmiş olup, aktif ile pasif sigortalı sayısının sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki nüfusa oranı, sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki sigortalıların Türkiye nüfusuna olan oranı bulunmuştur. Daha sonra gelecek 15 yıl aktif sigortalı sayıları ve pasif sigortalı sayılarının öngörüsü yapılmıştır. Eviews ile zaman serileri analizi paket programında birden fazla yöntemler kullanılmış olup, en doğru ve güvenilir sonuçlara ulaşıldığını ispat etmek için bu çalışmada da gösterilmiştir. Nitekim sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal denge analizi için en iyi sonuçlara ulaşıp geleceğe dair yapılacak olan tahmin sonuçlarına göre değerlendirmeler yapılacaktır. Sosyal güvenlik sisteminin açık vermesi veya kayıt dışı çalışmayı önleyememek adına da pek çok tartışma söz konusu olup çalışmada yapılacak tahminler ile aktif sigortalı sayısını arttırmayı ve pasif sigortalı sayısını azaltmayı ilke edinip sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesini dengeleştirmek gerekmektedir.

YILLAR	AKTİF SİGORTALI	PASİF SİGORTALI	KAPSAMDAKİ NÜFUS	TÜRKİYE NÜFUSU
1972	2656212	449753	8516866	37133000
1973	3404371	484907	11298919	38073000
1974	3653895	541768	12151076	39037000
1975	3731893	593752	12484551	40026000
1976	4009968	675431	13438608	40916000
1977	4268854	784866	14431076	41769000
1978	4346401	900551	14942183	42641000
1979	4452423	1027911	15650504	43531000
1980	4630307	1139892	16280809	44439000
1981	4798256	1282661	17112454	45540000
1982	4858591	1405565	17584410	46688000
1983	5083515	1500360	18613836	47864000
1984	5392297	1643181	19940642	49070000
1985	5795175	1794029	21572664	50307000
1986	6360892	1952031	23786084	51480000
1987	6779707	2107733	25591485	52370000
1988	7291719	2306483	27484715	53268000
1989	7799646	2477030	29406185	54192000
1990	8131975	2656333	30728482	55120000
1991	8326856	2869163	31693650	56055000
1992	8913724	3115676	33878068	56986000
1993	9196335	3357633	35099949	57913000
1994	9592469	3644402	36514616	58837000
1995	10003779	3904967	38081169	59756000
1996	10365245	4263010	39770805	60671000
1997	11191381	4561427	42753723	61582000
1998	11707609	4911172	44984517	62464000
1999	11549343	5258400	45482331	63366000
2000	12034037	5452919	47729269	64259000

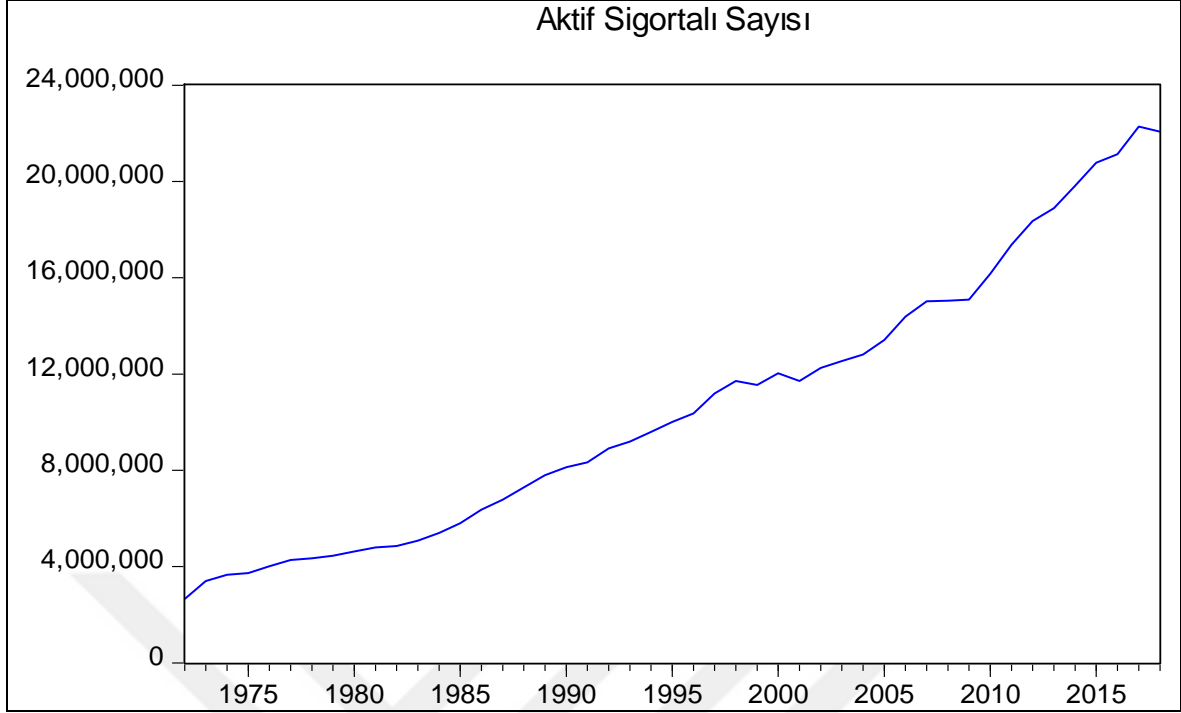
Çizelge 4.1. 1972-2018 yılları arası aktif-pasif sigortalı değerleri

2001	11708812	5603798	46380412	65135000
2002	12257296	5888418	48576209	66009000
2003	12542457	6178979	50434495	66873000
2004	12805488	6501742	52538614	67734000
2005	13408486	6837079	54816788	68582000
2006	14378921	7248871	57033839	69421000
2007	15019378	7589715	58177416	70256000
2008	15041268	8045815	57338454	71517100
2009	15096728	8488866	58591604	72561312
2010	16165593	8820694	61526547	73722988
2011	17374631	9274705	64088909	74724269
2012	18352859	9635806	62899356	75627384
2013	18886989	9893779	62789365	76667864
2014	19821822	10227047	65060709	77695904
2015	20773227	10808165	67330236	78741053
2016	21131838	11052334	68205218	79814871
2017	22280463	11384066	69800347	80810525
2018	22072840	12157898	69777175	82003882

Çizelge 4.1. (devam) 1972-2018 yılları arası aktif-pasif sigortalı değerleri

Kaynak: www.sgk.gov.tr, İstatistik Bülteni

Sosyal güvenlik ssitemine kayıtlı 1972-2019 yılları arasındaki toplam aktif sigortalı serisinin grafiği eviews paket programı yardımı ile çizilmiş ve bu Şekil 4.1'de gösterilmiştir.

Kaynak: www.sgk.gov.tr

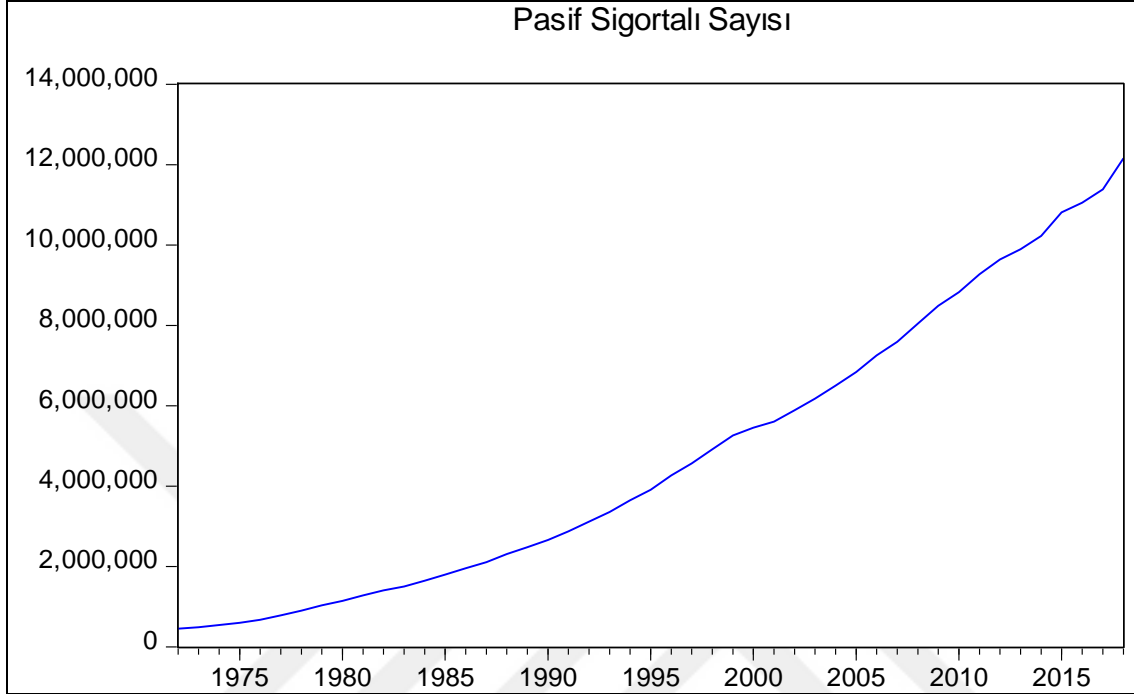
Şekil 4.1. 1972-2018 yılları arası aktif sigortalı değerleri

Şekil 4.1.' de 1972-2019 yılları arasındaki aktif sigortalı sayısı gösterilmiştir. Seride bir trendin varlığından söz edilebilir. Ancak serinin durağanlığından bahsedebilmemiz için otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonu grafiklerine bakılması gerekir.

Ayrıca bu çizelgeden anlaşılacağı üzere, her geçen gün sosyal güvenlik sistemindeki aktif sigortalı sayısında artış yaşanmıştır. Aktif olarak çalışan sigortalı sayısındaki bu artışı ise pek çok sebebe bağlamak mümkündür. Sosyal güvenlik sistemindeki kayıtdışı çalışmayı önlemek için yapılan denetimlerin kalitesinin artması ve sıkılaştırılması, işveren ve sigortalının kayıt dışı çalıştırılmaması/çalışmaması konusunda bilgisinin artması, istihdam oranının artması ile işsizliğin azalması, böylelikle çalışan insan sayısının artması gibi pek çok sebebi sıralayabiliriz.

Her ne kadar aktif sigortalı sayısı her geçen yıl artsa da bizim için önemli olan pasif sigortalı sayısından olabildiğince yüksek olması ve bir o kadar da pasif sigortalı sayısının düşük olmasıdır. Şayet; aktif sigortalı sayısının fazla olduğu kadar pasif sigortalı sayısı daha da fazla olursa aktif/pasif sigortalı oranı düşük çıkacak ve sistemin sürdürülebilirliği söz konusu olmayacaktır. İlerleyen kısımlarda pasif sigortalı oranı da gösterilecek olup, hangi oranın daha fazla olacağı değerlendirilecektir.

Sosyal güvenlik sistemine kayıtlı 1972-2019 yılları arasındaki toplam pasif sigortalı serisinin grafiği ewievs paket programı yardımı ile çizilmiş ve bu Şekil 4.2’ de gösterilmiştir.

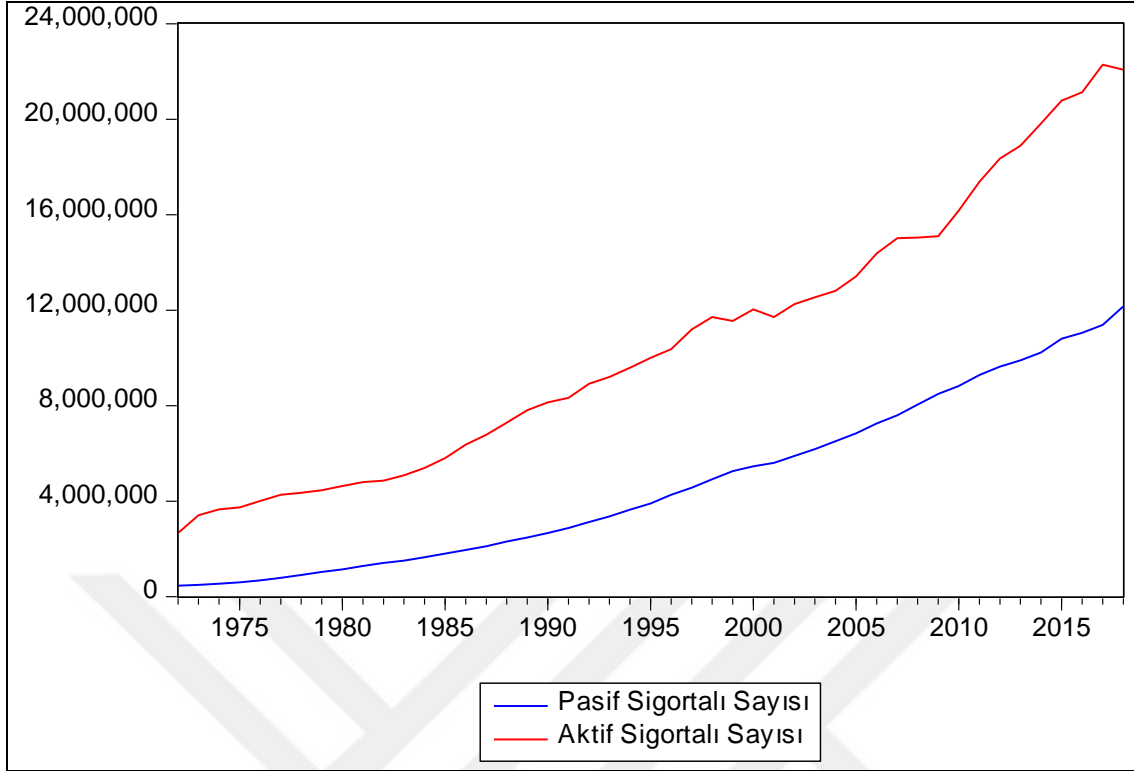

Kaynak: www.sgk.gov.tr

Şekil 4.2. 1972-2018 yılları arası pasif sigortalı değerleri

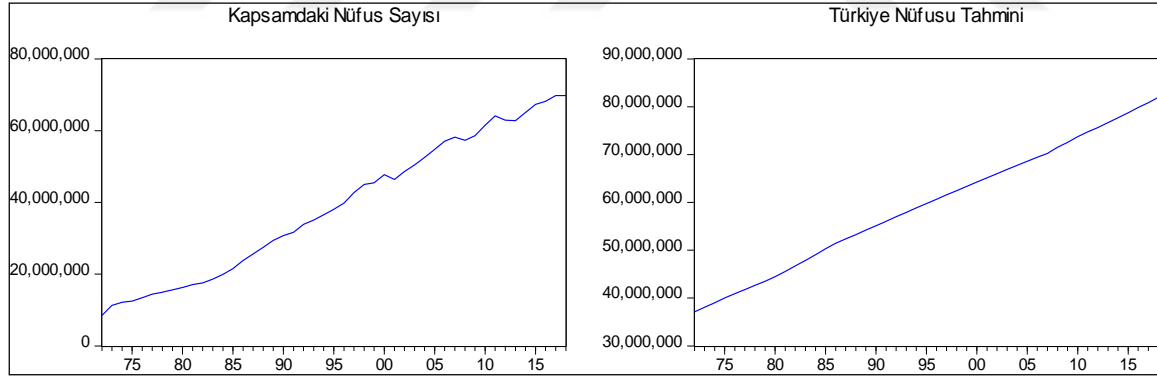
Şekil 4.2’ de görüldüğü üzere pasif sigortalı sayısı 1972-2019 yılları arasında doğrusala yakın bir artış görülmektedir. Pasif sigortalı, aktif sigortalının üzerinden beslenen kişileri kapsadığını söyleyebiliriz. Nitekim, sosyal güvenlik kurumundan emekli aylığı alanlar pasif sigortalı olmaktadır. Aktif sigortalının ödediği veya işvereni tarafından ödenen primler ile pasif sigortalının yaşlılık aylığı karşılanmaktadır.

Aşağıdaki Şekil 4.3.’te, aktif ve pasif sigortalı sayısı birlikte gösterilmiş olup, bu sigortalılardan aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısından bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Özellikle son 10 yıldır diğer yıllara göre aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısından fazla olduğu görülmektedir.

Kaynak: www.sgk.gov.tr

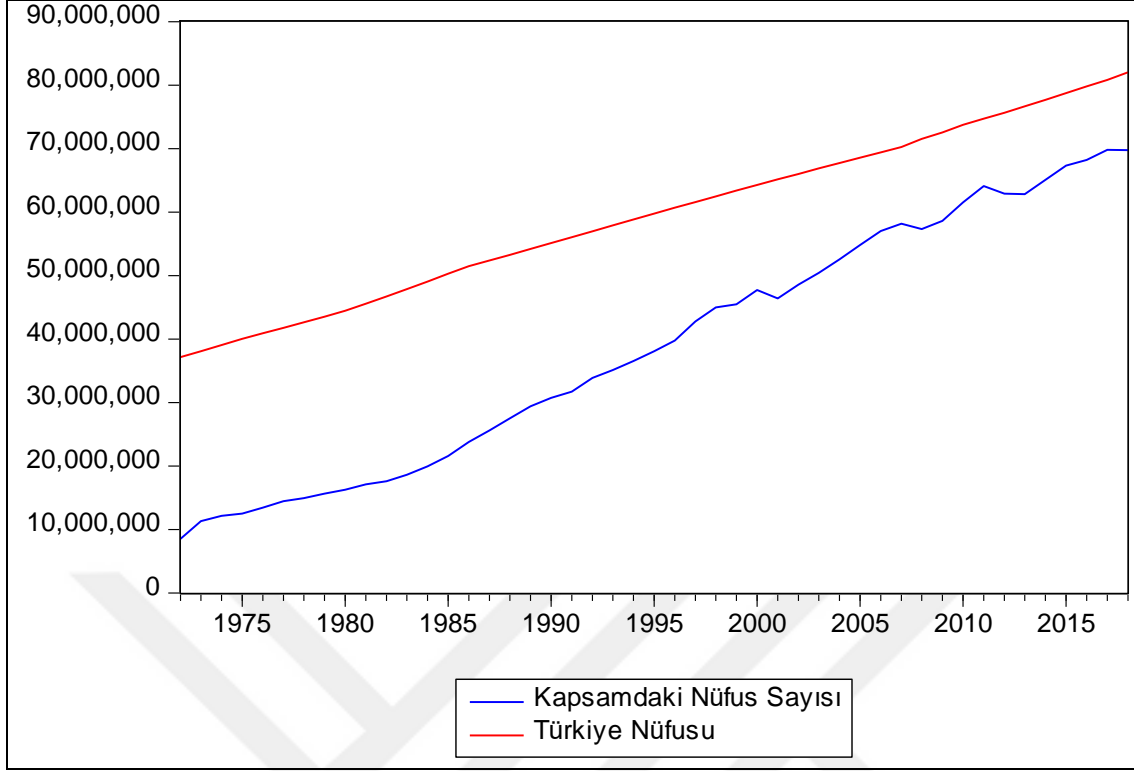
Şekil 4.3. 1972-2018 yılları arası aktif-pasif sigortalı sayısının dağılımı

Kaynak:www.sgk.gov.tr

Şekil 4.4. 1972-2018 yılları arası SGK ile Türkiye nüfusu tahmini değerleri

Yukarıdaki Şekil 4.4.' te sosyal güvenlik sisteminin kapsamına giren sigortalı sayısı ile Türkiye nüfusu gösterilmiştir. Bu çizelgelere göre 1972-2019 yılları arasındaki nüfus sayıları artış göstermiş olup, nitekim sosyal güvenliğin kapsamına giren nüfus giderek artış göstermektedir.

Şekil 4.5. 1972-2018 yılları arası SGK kapsamının Türkiye nüfusundaki yeri

Yukarıdaki Şekil 4.5.'te Sosyal güvenlik kapsamına giren nüfus sayısının Türkiye nüfusuna özellikle son 20 yıldır yaklaştığı ve türkiye nüfusuna yakın bir nüfusun aktif sigortalı olduğu ve türkiye nüfusunun da çalışabilir, genç nitelikte olduğu çıkarımını yapabiliriz.

Sosyal güvenlik sisteminin kapsamına giren nüfus ile aktif pasif sigortalı sayılarını karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirdikten sonra sosyal güvenliğin aktüeryal denge analizi için evIEWS programı ile analizi ilerleyen kısımda yapılacaktır. Güvenilirlik için aşağıda aktif sigortalının birim kök analiz sonuçları gösterilmiştir.

Aktif sigortalı için

Çizelge 4.2 ve Çizelge 4.3'de Aktif Sigortalı Sayısı serisine ilişkin ADF birim kök testi sonuçları yer almaktadır.

Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği		t-İstatistik değeri	p-değeri*
		2.579779	1.0000
Test Kritik Değeri	1% seviyesi	-3.581152	
	5% seviyesi	-2.926622	
	10% seviyesi	-2.601424	

Çizelge 4.2. Aktif sigortalı birim kök testi

*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri

Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği		t-İstatistik değeri	p-değeri*
		-5.106461	0.0001
Test Kritik Değeri	1% seviyesi	-3.584743	
	5% seviyesi	-2.928142	
	10% seviyesi	-2.602225	

Çizelge 4.3. Aktif sigortalı birinci fark birim kök testi

*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri

Her iki çizelge incelendiğinde Aktif sigortalı sayısı serisi düzeyde durağan değil iken birinci sıra farkı alındığında durağanlaştığı görülmektedir.

Pasif sigortalı için

Pasif Sigortalı sayısı için benzer şekilde ADF birim kök testi sonuçları Çizelge 4.4 ve Çizelge 4.5’de yer almaktadır.

Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği		t-İstatistik değeri	p-değeri*
		3.375703	1.0000
Test Kritik Değeri	1% seviyesi	-3.600987	
	5% seviyesi	-2.935001	
	10% seviyesi	-2.605836	

Çizelge 4.4. Pasif sigortalı birim kök testi

*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri

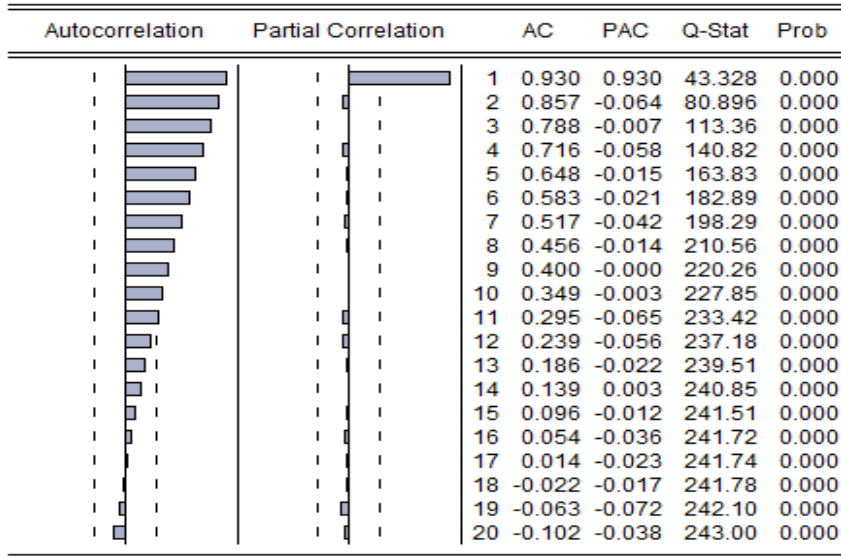
Artırılmış Dickey-Fuller test istatistiği		t-İstatistik değeri	p-değeri*
		-4.810875	0.0020
Test Kritik Değeri	1% seviyesi	-4.198503	
	5% seviyesi	-3.523623	
	10% seviyesi	-3.192902	

Çizelge 4.5. Pasif sigortalı birinci fark birim kök testi

*MacKinnon (1996) tek taraflı p-değeri

Benzer şekilde Pasif Sigortalı Sayısı Serisi incelendiğinde serinin düzeyde durağan olmadığı, birinci sıra fark durağan olduğu görülmektedir.

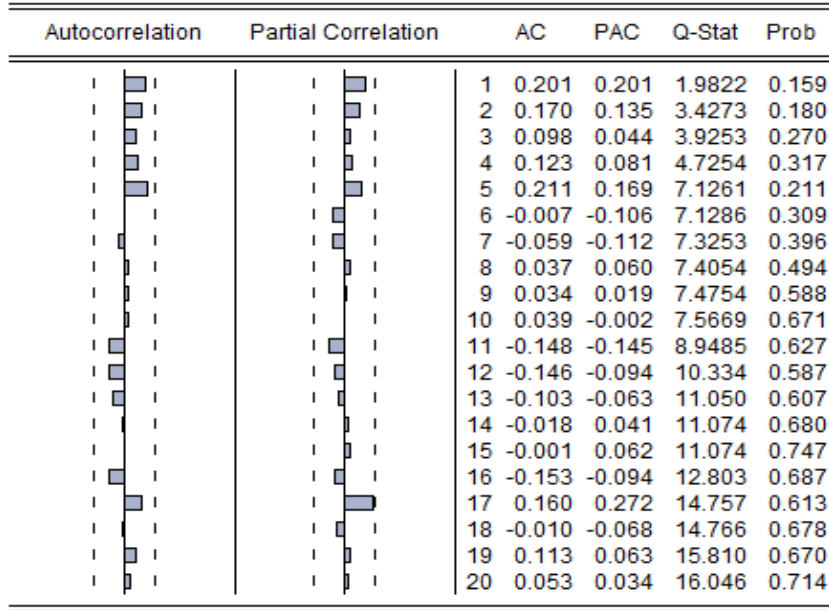
Yukarıdaki birim kök testi sonuçlarına göre aktif ve pasif sigortalılar için otokorelasyon fonksiyonu ve kısmiotokorelasyon fonksiyonu grafikleri aşağıdaki gibidir.

Şekil 4.6. Aktif sigortalı serisi ACF ve PACF grafikleri

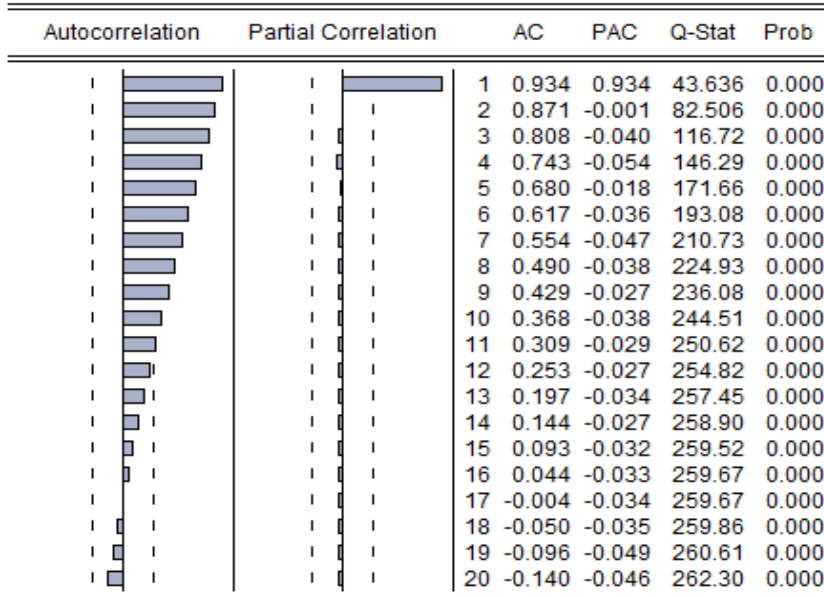
Yukarıdaki ACF ve PACF grafiğinden serinin birim köke sahip olduğu gözlenmektedir.

Serinin durağanlaştırılması için birinci dereceden farkı alınmalıdır.

Şekil 4.7. Aktif sigortalı birinci farklar ACF ve PACF grafikleri

Birinci dereceden farkı alınan aktif sigortalı serisinde mevsimsel bir dalgalanmanın olmadığı, dolayısıyla bu serinin tahmini için en iyi yöntem olarak, holt üstel düzleştirme yönteminin kullanılması gerektiğini söyleyebiliriz. Çünkü seride otokorelasyon veya kısmi otokorelasyon olmadığı görülmektedir.

Şekil 4.8. Pasif sigortalı serisi ACF ve PACF grafikleri

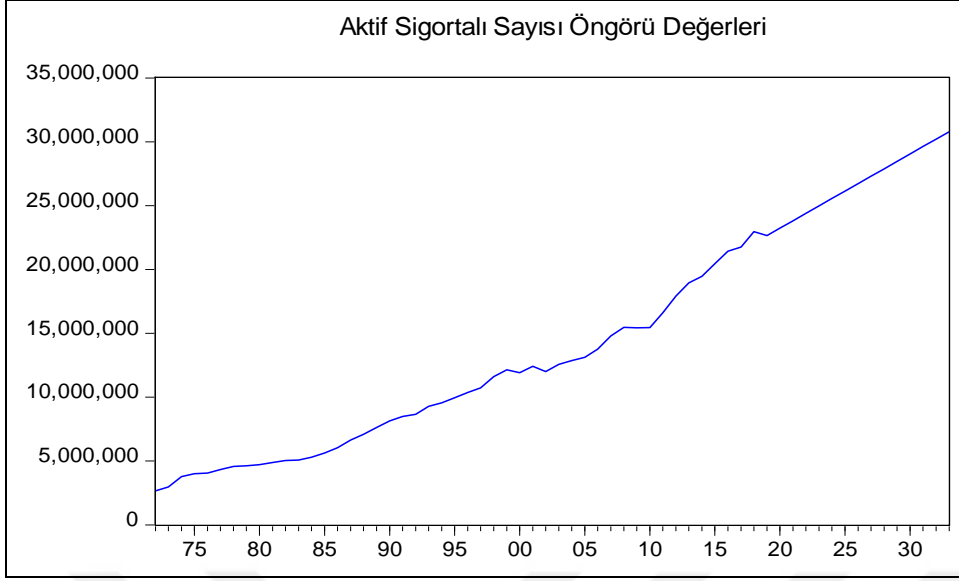
Autocorrelation	Partial Correlation	AC	PAC	Q-Stat	Prob
0.560	0.560	15.405	0.000		
0.471	0.228	26.520	0.000		
0.637	0.469	47.338	0.000		
0.447	-0.070	57.831	0.000		
0.333	-0.074	63.790	0.000		
0.411	0.025	73.124	0.000		
0.407	0.156	82.511	0.000		
0.281	-0.035	87.083	0.000		
0.353	0.114	94.537	0.000		
0.313	-0.113	100.54	0.000		
0.207	-0.041	103.24	0.000		
0.233	-0.032	106.75	0.000		
0.152	-0.114	108.30	0.000		
0.062	-0.099	108.57	0.000		
0.039	-0.098	108.68	0.000		
0.036	0.005	108.77	0.000		
-0.066	-0.096	109.11	0.000		
-0.078	-0.027	109.59	0.000		
-0.022	0.038	109.63	0.000		
-0.072	0.073	110.07	0.000		

Şekil 4.9. Pasif sigortalı birinci farklar ACF ve PACF grafikleri

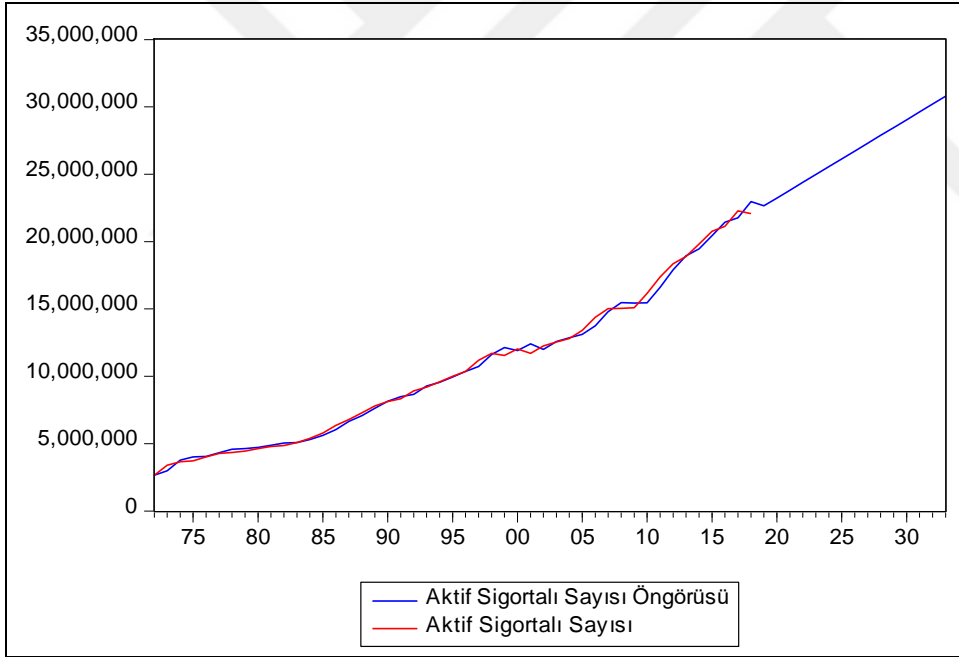
Pasif sigortalı sayısı serisi düzeyde durağan olmadığı için serinin birinci sıra farkına ilişkin otokorelasyon ve kısmi otokorelasyon fonksiyonunun incelenmesi gerekmektedir. Şekil 4.9'a bakıldığında ise serinin kısmi otokorelasyon ve otokorelasyon değerlerinin güven bandının dışına çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Pasif Sigortalı Serisi için Box-Jenkins Modelleri yardımıyla öngörü değerleri elde edilebilir.

4.2.1. Üstel Düzgünleştirme Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Öngürüsü

Aktif Sigortalı serisinin öngörüsünün holt üstel düzleştirme yöntemi ile Şekil 4.10' daki gibi olacağı söylenebilir. Aşağıdaki çizelgede de 2019-2033 yılları arasındaki aktif sigortalı sayısı öngörü değerleri yer almaktadır.

Şekil 4.10. Üstel düzgünleştirme yönteminde aktif sigortalı tahmin serisi grafiği

Şekil 4.11. Üstel düzgünleştirme yönteminde AS ile toplam AS serisi grafiği

İstatistiksel geçerlilik açısından tüm değişkenler için öngörüler maksimum 15 yıllık yapılmıştır. Ayrıca öngörünün başarısının ve geleceğe yönelik grafiğini görebilmek için orijinal seri ile tahmin serisinin birlikte grafiği çizilir. Bu Şekil 4.11' de verilmiştir.

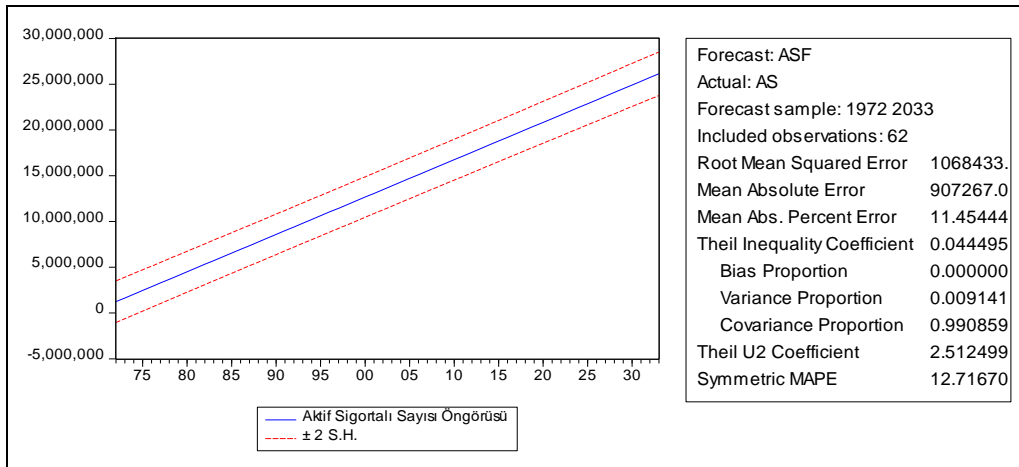
Bu durumda toplam aktif sigortalılar için Holt üstel düzleştirme yöntemiyle 15 yıllık tahmini değerler Çizelge 4.6.' da verilmiştir.

Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Üstel Düzgünleştirme Yöntemi)
2019	22653823
2020	23234805
2021	23815788
2022	24396771
2023	24977753
2024	25558736
2025	26139719
2026	26720701
2027	27301684
2028	27882667
2029	28463649
2030	29044632
2031	29625615
2032	30206598
2033	30787580

Çizelge 4.6. Üstel düzgünleştirme yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri

4.2.2. Doğrusal Trend Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Öngürüsü

Daha iyi sonuçları alabilmek veya yapılan çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için birkaç yöntem ile de aktif ve pasif sigortalı sayısının öngürüsü yapılmıştır.

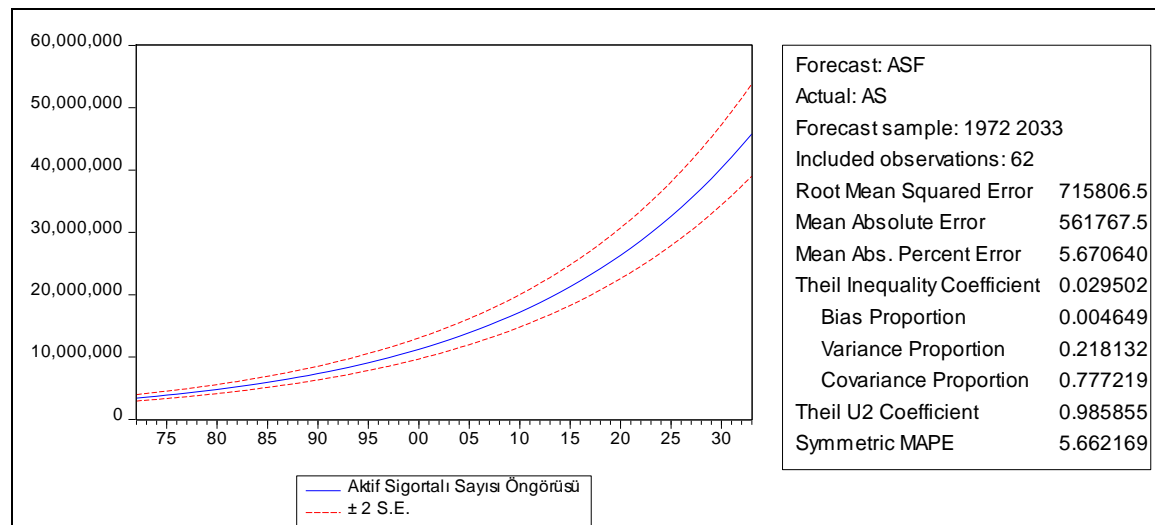
Şekil 4.12. Doğrusal trend yöntemine göre aktif sigortalı tahmin serisi grafiği

Uygulanan yöntemin tahmin doğrulukları “Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE)” istatistiği yardımıyla değerlendirilmiştir. MAPE; değerleri %10’ nun altında olan tahmin değerleri “yüksek doğruluk derecesine sahiptir diyebiliriz. Bu analiz çalışmasında ise Mape değeri; %11.45 olarak bulunmuştur.

Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Doğrusal Trend Modeli)
2019	20422434
2020	20830597
2021	21238761
2022	21646924
2023	22055088
2024	22463251
2025	22871415
2026	23279578
2027	23687742
2028	24095905
2029	24504069
2030	24912232
2031	25320396
2032	25728559
2033	26136723

Çizelge 4.7. Doğrusal trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri

4.2.3. Üstel Trend Yöntemine Göre Aktif Sigortalı Sayısını Öngörme

Şekil 4.13. Üstel trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörüsü

Yıllar	Aktif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Üstel Trend Modeli)
2019	25232160
2020	26329473
2021	27474506
2022	28669335
2023	29916125
2024	31217137
2025	32574728
2026	33991358
2027	35469596
2028	37012121
2029	38621728
2030	40301334
2031	42053985
2032	43882855
2033	45791261

Çizelge 4.8. Üstel trend yöntemine göre aktif sigortalı öngörü değerleri

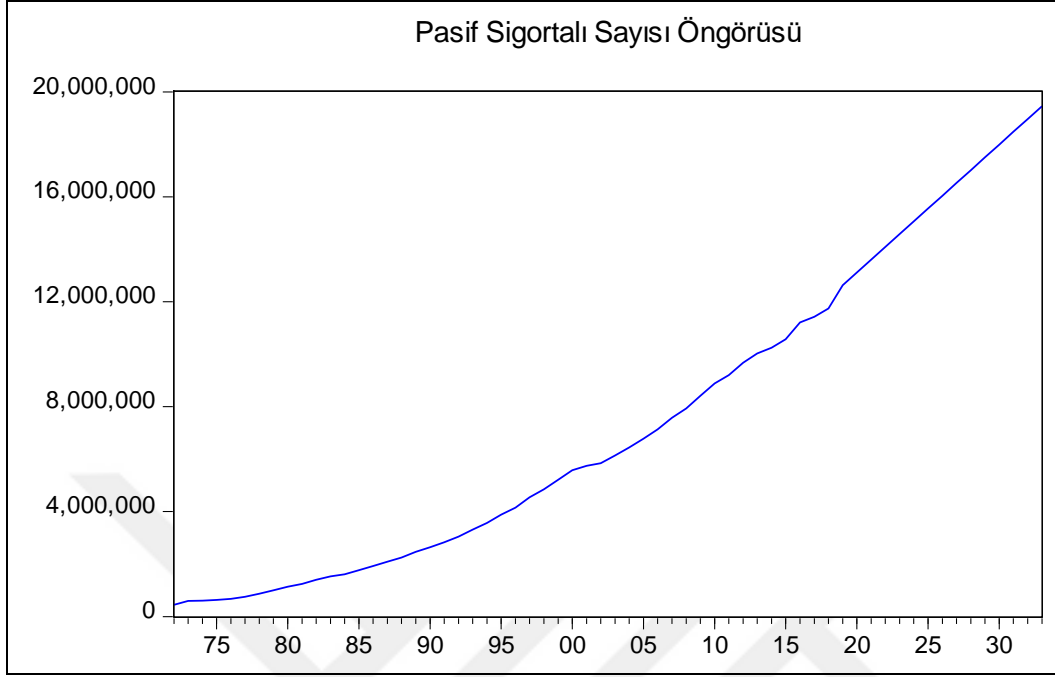
Her üç modelin ortalama hata kareler karekökü (RMSE) değerleri çizelgede verilmiştir.

	Üstel Düzgünleştirme	Doğrusal Trend	Üstel Trend Doğrusal
RMSE	339336.7	1068433	715806.5

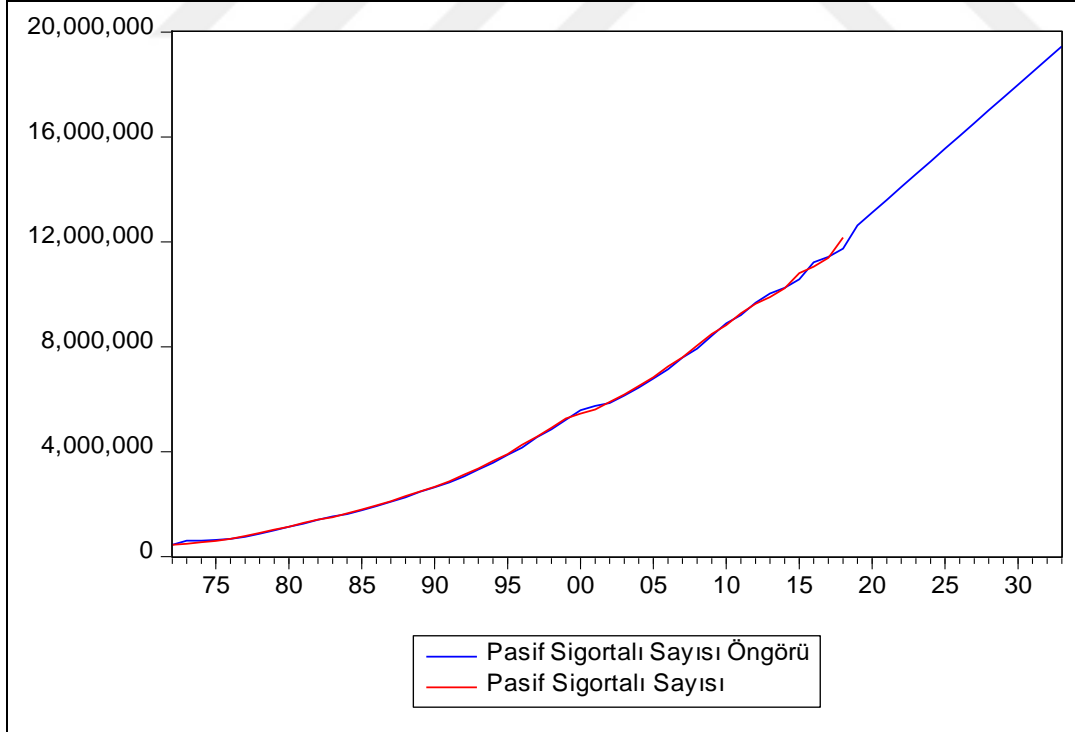
Çizelge 4.9. Modellerin ortalama hata kareleri karekökü değerleri

Buna göre en iyi performansı veren modelin üstel düzgünleştirme modeli olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda gelecek 15 yılın aktif sigortalı öngöründe üstel düzgünleştirme modelinin öngörü değerleri çalışmamızın sonunda değerlendirilecektir.

4.2.4. Üstel Düzgünleştirme Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü

Şekil 4.14. Üstel düzgünleştirme yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği

Şekil 4.15. Üstel düzgünleştirme yönteminde PS ile toplam PS serisi grafiği

İstatistiksel geçerlilik açısından tüm değişkenler için öngörüler maksimum 15 yıllık yapılmıştır. Ayrıca öngörünün başarısının ve geleceğe yönelik grafiğini görebilmek için orijinal seri ile tahmin serisinin birlikte grafiği çizilir. Bu grafik Şekil 4.14.' te verilmiştir.

Bu durumda toplam pasif sigortalılar için holt üstel düzleştirme yöntemiyle 15 yıllık tahmini değerler Çizelge 4.11' de verilmiştir.

Parametreler	Alfa	0.9500
	Beta	0.3400
Artık Kareler Toplamı		4.27E+11
Hata Kare Ortalamalarının Karekökü		95351.61
Periyot Seviyelerinin Sonu	Ortalama	12136919
	Trend	487615.5

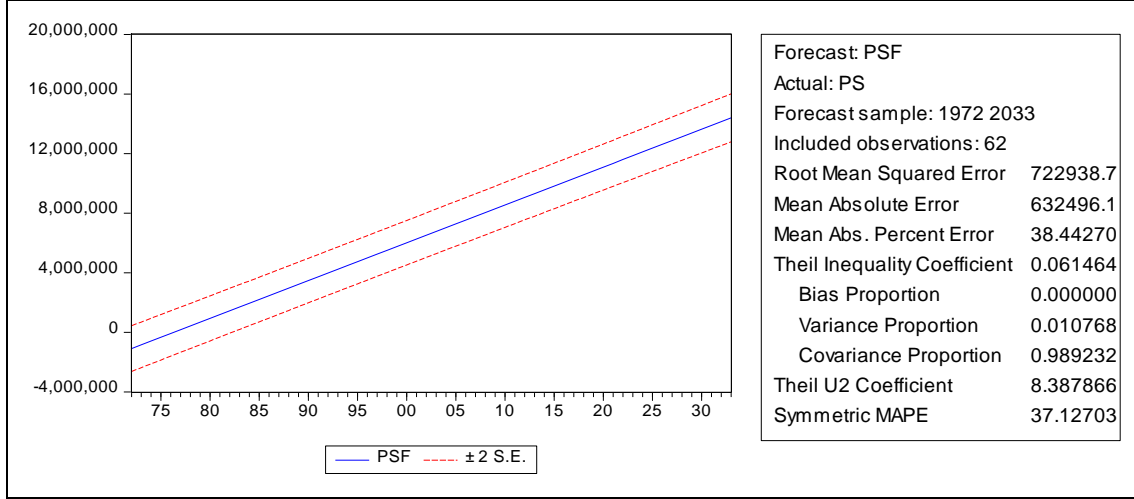
Çizelge 4.10. Pasif sigortalı test sonucu

Yıllar	Pasif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Üstel Düzgünleştirme Modeli)
2019	12624535
2020	13112150
2021	13599766
2022	14087381
2023	14574996
2024	15062612
2025	15550227
2026	16037843
2027	16525458
2028	17013074
2029	17500689
2030	17988305
2031	18475920
2032	18963536
2033	19451151

Çizelge 4.11. Üstel düzgünleştirme yönteminde pasif sigortalı öngörü değerleri

4.2.5. Doğrusal Trend Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörü

Daha iyi sonuçları alabilmek veya yapılan çalışmanın güvenilirliğini arttırmak için birkaç yöntem ile de aktif ve pasif sigortalı sayısının öngörüsü yapılmıştır.

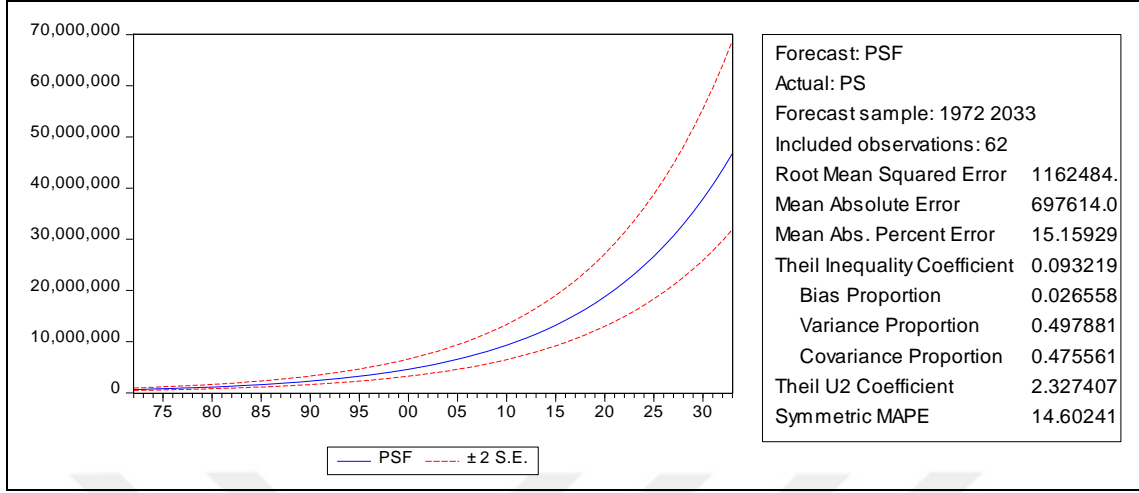
Şekil 4.16. Doğrusal trend yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği

Uygulanan yöntemin tahmin doğrulukları “Ortalama Mutlak Yüzde Hata (MAPE)” istatistiği yardımıyla değerlendirilmiştir. MAPE; değerleri %10’ nun altında olan tahmin değerleri “ yüksek doğruluk derecesine sahiptir diyebiliriz. Bu analiz çalışmasında ise Mape değeri; %38.44 olarak bulunmuştur.

Yıllar	Pasif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Doğrusal Trend Modeli)
2019	10835058
2020	11089089
2021	11343119
2022	11597150
2023	11851181
2024	12105212
2025	12359243
2026	12613274
2027	12867305
2028	13121336
2029	13375367
2030	13629398
2031	13883429
2032	14137460
2033	14391491

Çizelge 4.12. Doğrusal trend yöntemine göre pasif sigortalı öngörü değerleri

4.2.6. Üstel Trend Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü

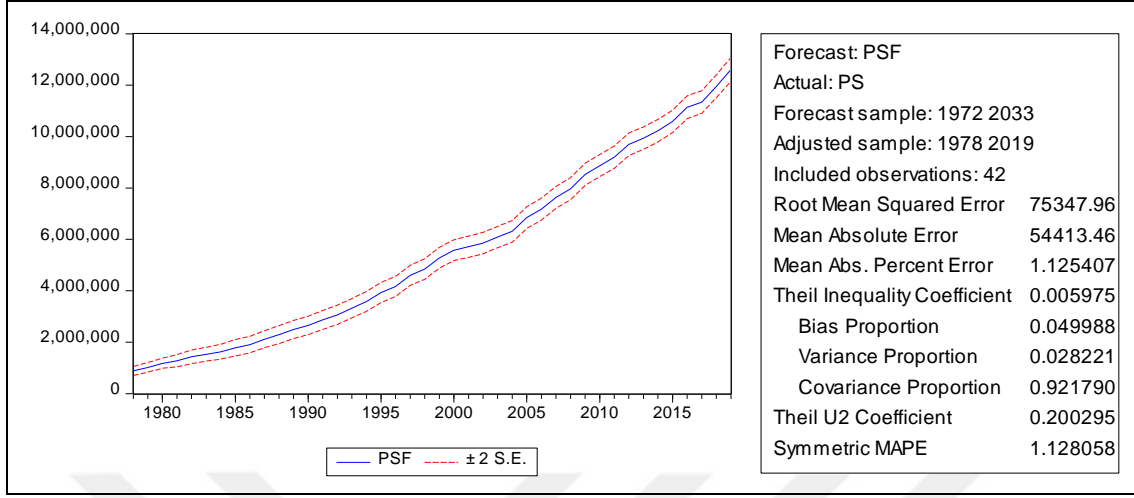

Şekil 4.17. Üstel trend yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği

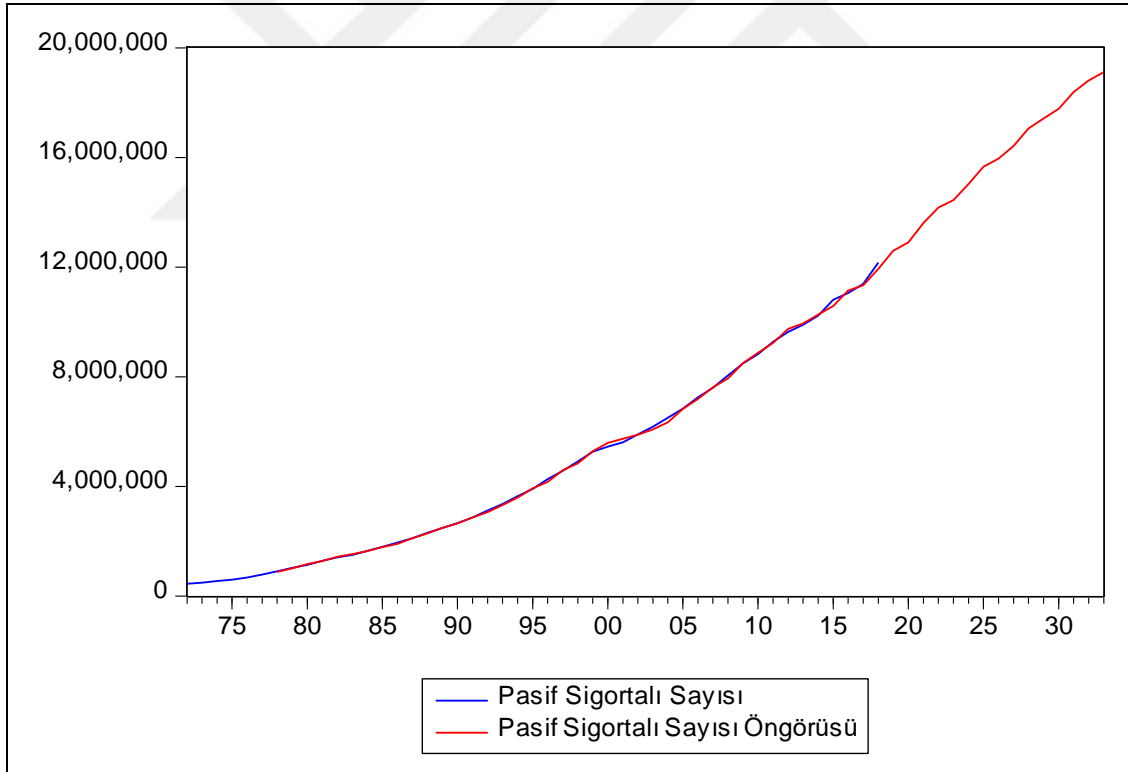
Yıllar	Pasif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Üstel Trend Modeli)
2019	17496327
2020	18769370
2021	20135040
2022	21600077
2023	23171711
2024	24857698
2025	26666358
2026	28606618
2027	30688051
2028	32920932
2029	35316277
2030	37885910
2031	40642510
2032	43599682
2033	46772020

Çizelge 4.13. Üstel trend yöntemine göre pasif sigortalı öngörü değerleri

4.2.7. ARIMA Yöntemine Göre Pasif Sigortalı Öngörüsü

Şekil 4.18. Arıma yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi grafiği

Şekil 4.19. Arıma yöntemine göre pasif sigortalı tahmin serisi ile toplam pasif sigortalı serisi grafiği

Tüm değişkenler için öngörüler maksimum 15 yıllık yapılmıştır. Ayrıca öngörünün başarısının ve geleceğe yönelik grafiğini görebilmek için orijinal seri ile tahmin serisinin birlikte grafiği çizilir.

Yıllar	Pasif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (ARIMA öngörüsü)
2019	12595826
2020	12897973
2021	13605260
2022	14168904
2023	14444392
2024	15027501
2025	15658239
2026	15960048
2027	16416254
2028	17057108
2029	17418941
2030	17777791
2031	18379880
2032	18810392
2033	19114970

Çizelge 4.14. ARIMA Modeline göre pasif sigortalı öngörü değerleri

Her dört modelin ortalama hata kareler karekökü (RMSE) değerleri çizelge verilmiştir.

	Üstel Düzgünleştirme Modeli	Doğrusal Trend Modeli	Üstel Trend Modeli	ARIMA
RMSE	95351.61	722938.7	1162484.0	77640.28

Çizelge 4.15. Modellerin ortalama hata kareleri karekökü değerleri

RMSE sonuçlarına bakıldığında ise en iyi modelin ARIMA modeli olduğu görülmektedir.

4.2.8. Yöntemlerin Karşılaştırılması ile En İyi Öngörünün Bulunması

Tüm bu yöntemler sonucu en doğru, en güvenilir çıkan sonuç aşağıdaki çizelgede yer almaktadır. Buna göre 2019-2033 yılları arasındaki aktif ve pasif sigortalı sayıları aşağıdaki gibidir.

Yıllar	Pasif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (ARIMA öngörüsü)	Aktif Sigortalı Sayısı Öngörü Değerleri (Üstel Trend Modeli)
2019	12595826	25232160
2020	12897973	26329473
2021	13605260	27474506
2022	14168904	28669335
2023	14444392	29916125
2024	15027501	31217137
2025	15658239	32574728
2026	15960048	33991358
2027	16416254	35469596
2028	17057108	37012121
2029	17418941	38621728
2030	17777791	40301334
2031	18379880	42053985
2032	18810392	43882855
2033	19114970	45791261

Çizelge 4.16. Toplam aktif sigortalı ve pasif sigortalı öngörü değerleri

Bu çalışmada, eviews paket programı yardımı ile birden fazla yöntemler kullanılarak en iyi, en güvenilir sonuçlara ulaşmak amacıyla sosyal güvenlik sistemine kayıtlı aktif sigortalı sayısı ile pasif sigortalı sayısına yönelik 15 yıl için öngörü değerleri hesaplanmıştır. Nitekim, zaman serileri analizinde 15 yıl uzun bir öngörüdür. Bundan dolayı öngörülen 15 yıl için, ilk 5 yıl kuvvetli tahmin, ikinci beş yıl orta kuvvetli ve son 5 yılını zayıf bir tahmin olarak değerlendirebiliriz. Buna göre, 15 yıllık aktif sigortalı, Pasif sigortalı ve bunların aktif/pasif oranları aşağıdaki çizelgede verilmiştir. Aktif/pasif oranından ise sosyal güvenliğin 15 yıllık aktüeryal dengesinin durumunu değerlendirebileceğiz.

Yıllar	Aktif Pasif Oranı
2019	2.00
2020	2.04
2021	2.01
2022	2.02
2023	2.07
2024	2.07
2025	2.08
2026	2.12
2027	2.16
2028	2.16
2029	2.21
2030	2.26
2031	2.28
2032	2.33
2033	2.39

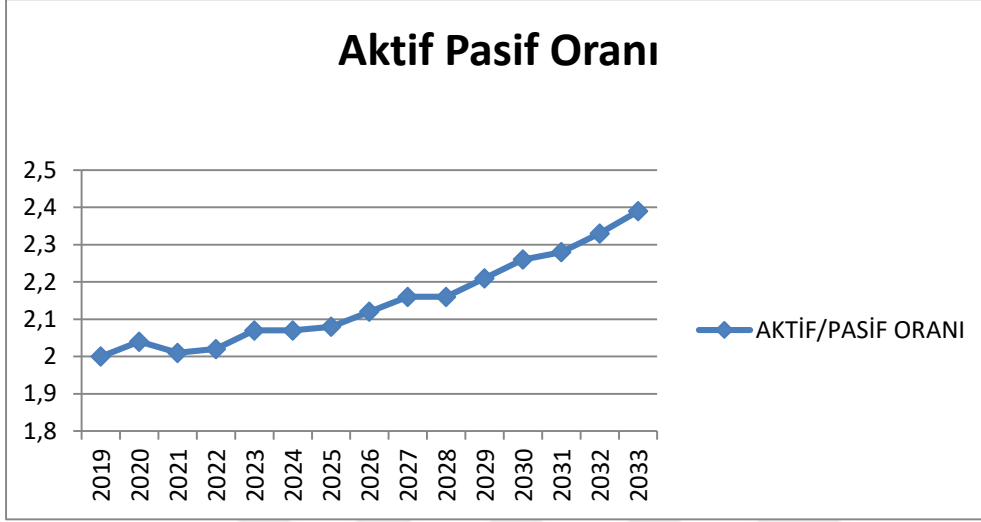
Çizelge 4.17. 2019-2033 yılları arası aktif pasif oranı öngörü değerleri

Aktif sigortalılar için üstel düzeltme yöntemi, Pasif sigortalılar için ARIMA modelinin kullanılması sonucu en iyi sonuçlara ulaşılmış olup, aktif pasif oranının 2 civarında kalacağını öngörmüştür.

Yıllar	Aktif Sigortalı	Pasif Sigortalı	Aktif/pasif oranı
2019	25232160	12595826	2.00
2020	26329473	12897973	2.04
2021	27474506	13605260	2.01
2022	28669335	14168904	2.02
2023	29916125	14444392	2.07
2024	31217137	15027501	2.07
2025	32574728	15658239	2.08
2026	33991358	15960048	2.12
2027	35469596	16416254	2.16
2028	37012121	17057108	2.16
2029	38621728	17418941	2.21
2030	40301334	17777791	2.26
2031	42053985	18379880	2.28
2032	43882855	18810392	2.33
2033	45791261	19114970	2.39

Çizelge 4.18. 2019-2033 yılları arası aktif/pasif dengesi öngörü değerleri

Yukarıdaki çizelge de aktif- pasif sigortalı sayısında bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca aktif/pasif oranında da artış eğilimi olup daha iyi gözlemlemek için aşağıdaki çizelgeye bakmamız gerekmektedir.

Şekil 4.20. SGK sistemi 2019-2033 yılları arası aktif pasif oranı öngörü grafiği

Şekilde de görüldüğü üzere üstel düzgünleştirme yöntemi ve ARIMA yöntemi ile bulunan öngörüler neticesinde aktif pasif oranı önümüzdeki bir iki yıldan sonra artış eğilimi göstermiştir. Aktif pasif oranının 2023 yılından sonra toparlandığını ve artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Sosyal güvenlik aktif pasif dengesini etkileyen mevcut ekonomik sorunlar, erken emeklilik, kayıt dışı istihdamın varlığı, prim tahsilatının azlığı gibi etkenlerin azalması neticesinde pasif sigortalı sayısındaki oran aktif sigortalı sayısındaki orandan daha az olacaktır. Böylelikle aktif pasif oranında artış yaşanacaktır. Nitekim, daha sağlıklı sosyal güvenlik sistemine sahip Avrupa Birliği ülkelerinde bir emekliye dört çalışanın düşmektedir. Yani; aktif pasif oranı en az 4 olmalıdır. Yapılan analizdeki öngörüler sonucunda 1 emekliye 2 çalışan düşmektedir. Dolayısıyla çalışan üzerindeki yük oldukça fazladır. Bunun iyileştirilmesi için de çeşitli çalışmalar yapılmalıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyal güvenlik sistemi çok kapsamlı bir sistem olup geçmiş yıllarda ülkemizde tutarlı sosyal güvenlik sisteminin benimsenmemesi, kayıt dışı istihdam, işsizlik oranlarının yüksek oluşu, enflasyon, prim oranlarının yüksek olması, yaşlı nüfusun giderek artması, sigortalıların, hak sahiplerinin ayrıca eş, çocuk, anne- baba gibi bakmakla yükümlü olunan kişilerin yüksek sağlık harcamaları gibi etkenler sistemin finansal açıklarına sebep olup aynı zamanda aktif/pasif oranının düşük olmasını etkilemektedir.

Sosyal güvenliğin aktüeryal dengesizliği ve finansal sıkıntıları ile başa çıkmak adına reformlar yapılmış olup, tüm herkes sosyal güvenlik çatısı altında birleştirilmek üzere tek bir çatı altında toplanılmıştır. Sosyal güvenlik sisteminin finansal durumu, aktüeryal dengesi ve daha birçok hali her insanı yakın ve uzak gelecekte etkilemektedir. Sosyal güvenlik sisteminin finansal yapısı iyi olursa, geçici iş göremezlik ödenekleri, sürekli iş göremezlik geliri, yaşlılık aylığı, ölüm aylığı nitelikli bir oranda alınmış olunur ve böylelikle insanların refah seviyesi artar. Bunun yanı sıra aktif sigortalı sayısı artarsa, kayıt dışı çalışma azalır, gerek işverenler gerek sigortalının kendisi primlerini düzenli bir şekilde öderse, prim borçlanma sayısı azalır da sosyal güvenliğin sürdürülebilirliği ile sosyal güvenliğin dengesi dengeye gelmiş olup finansal sıkıntı ve dengesizlik ortadan kalkacaktır.

Bununla birlikte sistemin finansal açıdan sürdürülebilirliğinin sağlanması oluşan bütçe açığının kapatılması için gelirlerinin giderlerini karşılaması gerekmektedir. Hal böyle olunca sosyal güvenlik sisteminin gelirlerinin içinde en yüksek pay prim gelirlerine ait olup, aktif sigortalılardan sağlanan prim tahsilat rakamları ise prim tahakkukun altında bir değerdedir. Prim ödeme yükümlüsü olanların prim borçlarının azaltılması gerekmektedir. Şayet, sosyal güvenlik sisteminin en önemli gelirlerinden olan prim gelirlerinde düşüşler gözlenmektedir.

Aktüeryal denge daha çok bugünün değil, yarının sorunu demek doğru olacaktır. Bir ülkede sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesinin sağlanması için çalışan nüfusla emekli nüfus arasında belirli bir oranın sağlanması gerektiğinden, bu oran 2008 yılından günümüze kadar olumsuz anlamda artmış bulunmaktadır. Her ne kadar sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği ile aktüeryal dengesizliği en çok tartışılan konulardan olsa da, yapılan çalışmalar hep yetersiz kalmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik çok geniş bir kitleye hitap ettiğinden tek taraflı bir çalışma yapmak istenilen sonucu vermemektedir. Aktif sigortalı sayısını arttırmak için bile öncelikle birden fazla problemi ortadan kaldırmak gerekmektedir.

Sosyal güvenliğin aktüeryal denge analizi gelecek kuşaklarımız içinde önemli olmakta olup, sıkıntılarının en kısa sürede giderilmesi önem arz etmektedir.

Bu çalışmada yapılan analizlere göre, gelecek 15 yıl için aktif pasif oranında artış yaşanacak, fakat sağlık bir sosyal güvenliğin sürdürülebilirliği için yeterli bir artış söz konusu olmayacaktır. Sosyal güvenliğin aktüeryal dengesinin dengeye gelmesi için daha çok çalışılmalı, daha çok önemler alınmalıdır. Nitekim, sosyal güvenlik Türkiye’ de herbir vatandaşı yakından uzaktan etkileyip sonuçlarına ise yine kişilerin kendisi katlanmak zorunda kalmaktadır. Sosyal güvenliğin finansman açısından, sürdürülebilir açısından ve etkinliği açısından ferahlaması için de önemli bir değer olan aktif pasif oranının istenilen düzeye getirilmesi gerekmektedir.

Türkiye’ de kuruluşların özerk olduğu belirtilse de büyük ölçüde devletin kontrolü altında olmaktadır. Eğer ki siyasi iktidarlar bu bakış açısını benimsemezlerse sosyal güvenlik sisteminde finansman açısından sürdürülebilirliği söz konusu olacaktır. Sosyal güvenlik kurumunun kanunda belirtildiği gibi idari ve mali özerklik gerçek anlamda hayata geçmelidir.

Bireyler yaşlanmadan, belli bir yaşa gelerek çalışma gücünü kaybetmeden emeklilik aylığı bağlanmalıdır. Genç yaştaki emekli olmanın istihdamı çözdüğü düşünülse de niteliğini değiştirdiği aşıkardır.

Sosyal güvenlik kurumunun mevzuatı, sıklıkla müdahalelere uğramış ve sonucunda çok karmaşık ve anlaşılması güç bir hale getirilmiştir. Nitekim herkes sosyal güvenlik hakkına sahip olup mevzuatta da sadeleştirmeler yapılmalıdır.

Sağlık hizmetleri konusunda genel sağlık sigortası hayata geçmiş, genel sağlık sigortası primlerinde güncel değişiklikler yapılarak çok daha iyi bir kademeye geçilmiştir.

Bu çalışmada, sosyal güvenlik sisteminde reform yapılırsa bile Türk sosyal güvenlik sisteminin problemlerinin tamamen çözümlenmesini beklemenin hayalci olacağını öngörmektedir. Alınacak tüm önlemlerin amacı, bireylerin yarınından emin olma garantisini verecek bir sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğidir.

KAYNAKLAR

- Akalın, G. (2000). “Sosyal Güvenlik Sistemimiz: Sorunlar Çözüm Önerileri”, *Liberal Düşünce Topluluğu*, Cilt:5, Sayı:18.
- Akkaya Y. (2000), “Sosyal Güvenlik Tarihi Üzerine Notlar”, *Toplam ve Hekim Dergisi*, s.2.
- Alper, Y. (2003). “Türkiye’ de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar”, Bursa: Alfa Yayınları, S.25.
- Alper, Y. (2011). “Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentileri”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, S.15.
- Alper, Y. (2013). “Sosyal Güvenlik Reformunun Etkileri 2020 Yılında Bitiyor (Yeni Bir Reform Mu? Yeni Tedbirler Mi ?)”, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası, Cilt: 27, Sayı: 3.
- Alper, Y. (2015). “Sosyal Güvenlik Hakkı ve Sosyal Güvenliğin Finansmanı, Sosyal İnsan Hakları”, VII. Sosyal İnsan Hakları Uluslararası Sempozyumu, Denizli.
- Alper, Y. (2009). “Sosyal Güvenlik Teorisi Ders Notları”, Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bursa,6.
- Alper, Y. (2017). “Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 68.
- Alper, Y. (2019). “Sosyal Güvenlik Üzerine Yazular’ ım”, Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara, 1. Basım, s.113-359.
- Altunöz, U. (2017). “Sosyal Güvenlik Politikaları Açısından Bütçe Transferlerinin Makroekonomik Etkileri: Türkiye Deneyimi”, *International Review of Economics and Managment*, S.58-77.
- Altunöz, U. (2018). “Sosyal Güvenlik Harcamaları Gelir Dağılımında Etkin mi? Türkiye Ekonomisi İçin Nedensellik Analizi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, CEEİK.
- Andaç, F. (2010). “İşsizlik Sigortası”, Ankara: Tühis Yayın No:66, s.18.
- Atanır, H. (2011). “Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Finansman Krizinin Aşılması Noktasında İzlenen Politikalar”, Uzmanlık Tezi. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, s.25-42-96.
- Boyacıoğlu, N. & Öçal, M. (2018). “Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye’de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.912-916.
- Bozdağlıoğlu, U.Y. (2008). ”Türkiye’ de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (20), 61.
- Bozkurt, H. (2007). “Zaman Serileri Analizi”, Bursa: Ekin Kitabevi, s.36-92.

- Canbay, T. ve Demir, M. (2013). “Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı”, *Celal Bayar Üniversitesi İ.B.B.F. Yönetim ve Ekonomi*, Cilt 20, Sayı:2, Manisa,s.306.
- Çavuş, Ö.H. (2016). “Sosyal Güvenlik Mevzuatına Göre Devamlı ve Geçici İşyerlerinde Asgari İşçiliğin Saptanmasına Yönelik Denetim”, *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2,s.71.
- Çınar, M. ve Sevüktekin, M. (2014). “*Eviews Uygulamalı Ekonometrik Zaman Serileri Analizi*”, Bursa, Dora Yayıncılık, s.32.
- Cural, M. (2016). “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısı ve Sisteme Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 693-706.
- Dilik, S. (1972). “*Türkiye’ de Sosyal Sigortalar: İktisadi Açından Bir Tahlil Denemesi*”, Kenar Kitabevi, Ankara, s.30.
- Egeli, H. (2009). *Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler (Sosyal Güvenlik Reformu Kapsamında)*. İzmir: Altın Nokta Basın Yayın Dağıtım.
- Egeli, H. ve Özen, A.(2009). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasına Yönelik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi“, *Mevzuat Dergisi*, Sayı:142.
- Erdem, K. (2010). “*Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Yapısal Düzenlemelerin Etkinliği*, Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdem, O.N. (2017). “*Türkiye’de Kamu Emeklilik Sistemlerinin Aktüeryal Modellemesi*”, Yayımlanmamış Planlama Uzmanlığı Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Ankara.
- Fırat, S.A. (2016), “Türkiye’ de Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi ve Sosyal Güvenlik Açıkları”, *Tbb Dergisi*, s.319
- Gerek, N. ve Oral, İ. (2004), “*Sosyal Güvenlik Hukuku*”, T.C.Anadolu Üniversitesi Yayını No:1574, Açıköğretim Fakültesi Yayını No:830, S.4, Eskişehir.
- Gökbayrak, Ş. (2010). Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 25(2), 141-162.
- Güneş, İ. ve Yakar, S. (2004). “Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye’de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi”*Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2).
- Güvercin, C.H. (2004) “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’ de Sosyal Güvenliğin Tarihi”, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 57, 91-92.
- Güzel, A. (2005). “ Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Öngörülen Reform Mevcut Sorunlara Çözüm Mü ?” , *Çalışma ve Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi*.
- Güzel, A., Okur, A.R. ve Caniklioğlu, N. (2012). “*Sosyal Güvenlik Hukuku*” İstanbul, Seçkin Yayınevi, S. 32-45.

- İnternet: Doğan, Ü.” İnternet *Ekonometri ders notları*”.
<http://www.ekonomianaliz.com/ekonometri-ders-notlari-2/>, adresinden 15.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: http://www.mesaymm.com.tr/SGK_ve_GSS_Kanununa_Gore_Prim_Oranlari-listdetay-94.aspx adresinden 28.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: SGK, (2018) “*Aylık İstatistik Bülteni*”, (<http://www.sgk.gov.tr/>) adresinden 01.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: SGK, (2018) “*Kayıt dışı İstihdam Oranları*”,(<http://www.sgk.gov.tr/>) adrsinden 01.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: SGK, (2018) Sosyal Güvenlik Kurumu Aylık İstatistikler: Sigortalı ve Mali İstatistikler, www.sgk.gov.tr/istatistikler adresinden 01.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: SGK, (2018),” *Sosyal Güvenlik Kurumu Temel Göstergeler*”, SGK Sigorta Primleri Daire Başkanlığı adresinden 16.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: SGK,(2018) “*Kayıt dışı İstihdamla Mücadele Portalı*”, (<http://www.sgk.gov.tr/>) adresinden 16.05.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet:http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/calisan/isveren/isveren_prim_oranlari/isveren_prim_oranlari adresinden 28.12.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: Özdemir, S. “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”,
http://www.sosyalsiyaset.net/documents/refah_devleti_ustlendigi_gorunum_rvlr.htm,
(Erişim Tarihi: 10.04.2019).
- İnternet: “5510 sayılı Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, Ankara, Resmi Gazete, (Sayı:16/6/2006), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf> adresinden 02.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet:“*Sosyal Güvenlik Denetmenleri Denetim Standartları*” http://archive.ismmmo.org.tr/docs/SGK/2013/duyuru_20130208_06.pdf adresinden 05.03.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İnternet: *Türkiye İstatistik Kurumu*, <http://www.tuik.gov.tr> adresinden 04.04.2019 tarihinde erişilmiştir.
- İzgi, B.B. (2008). “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler”, *Çalışma ve Toplum, Ekonomi ve Hukuk Dergisi*.
- Kadılar, C. (2006)” *SPSS Uygulamalı Zaman Serileri Analizine Giriş*”, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 16-19.
- Kalaycı, C. ve Kalan, E. (2017). “Türkiye’ de Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikalarının Analizi”, *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*.
- Karaarslan, E. (2010). “*Kayıt Dışı İstihdam ve Neden Olduğu Mali Kayıpların Bütçe Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği*,” (Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık,) Mali Hizmetler Derneği Yayın No:7.

- Kul Parlak, N. (2016). “Emeklilik Sistemlerinin Reformu ve Geleceği: Güney Avrupa ve Türkiye”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı 71, Sayfa 68.
- Özdemir, Ş., Demir, Ö ve Keskin, S. (2011). “Türkiye’de istihdamın yapısının değerlendirilmesi (2000-2010)”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 134.
- SGK, (2006). 5510 sayılı *Sosyal Güvenlik ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu*, Ankara, Resmi Gazete, (Sayı:16/6/2006)
- SGK. (2010). “*Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği*”, Resmi Gazete (Sayı:27579). Ankara,
- SGK. (2013). 2013/11 Sayılı Genelge (Sigortalılık İşlemleri), Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- SGK. (2015). 2015/25 Sayılı Genelge (Kayıt Dışı İstihdam İle Mücadele), Sigorta Primleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Genelgesi, 2006/28, Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele (KADİM) Projesi, (4 Ekim 2006 tarih ve 26309 sayılı Resmi Gazete).
- Tatar, G. (2017), “Sosyal Güvenlik Hukukunda Müteselsil Sorumluluk”, *Çalışma ve Toplum ve Ekonomi Hukuk Dergisi*.
- TBMM, (1964). 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu (Mülga), Ankara, Resmi Gazete (Sayı: 11766).
- TÜSİAD, (1997).“*Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma*”, Lebib Yalkın Yayınları, İstanbul.
- Undemir, Y. (2009). “*Sosyal Güvenliğinin Önemli Değişkenlerinin Zaman Serileri Analizi İle Öngörüsü*”, Uzmanlık Tezi. Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara.
- Yurdadoğ, V. (2000), “Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemleri”, *Sosyal Güvenlik Dünyası Dergisi*, 2(7-8), 86-93.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ULUÇAY, Lale Kübra
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 22.06.1991-Ankara
Medeni hali : Bekar
Telefon : 0541 944 06 05
e-mail : laleulucay@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi-Finansman	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi-İstatistik	14.07.2014
Lise	Anıttepe Anadolu Lisesi	01.06.2009

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2020-halen	İstanbul Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü	Denetmen
2016-2019	Antalya Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü	Denetmen Yrd.

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

Hobiler

Doğa yürüyüşü, kitap okumak, yeni yerler keşfetmek

hacibayram.edu.tr/le